Curtea de la Argeş

Revistă de cultură

ORAŞ REGAL

Anul X ■ Nr. 10 (107) ■ Octombrie 2019

Monumentul din Topoloveni-Argeş

Din sumar:

Acest număr al revistei a apărut cu sprijinul S.C. Cer Cleaning Equipment SRL Curtea de Argeş şi al Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş".

Urmuzind fără Urmuz...

Gheorghe PĂUN

Nu căutaţi în dicţionar înţelesul verbului din titlu, încă nu a ajuns acolo, chiar dacă este practicat zilnic. Mă rog, fără Urmuz, fără geniul lui (nicio exagerare; vedeţi, de pildă, cartea din 1970 a lui Nicolae Balotă, chiar *Urmuz* intitulată, vedeţi în revistă studiul profesorului Lucian Costache), ci doar la nivelul absurdului de mică statură şi de mare întindere, al logicii sparte şi al cuvintelor contrafăcute, unele demonizate, altele fetişizate, toate însă bine amestecate în mojarul propagandei, la vremea post-adevărului (dezarmant-crepuscular conceptul de pe urmă, sugerează măcar un sfârşit de epocă, dacă nu şi un sfârşit de lume). Propagandă = manipulare, în sensul influenţării convingerilor şi comportamentului. Discuţie lungă, au mai apărut articole în revistă dezbătând subiectul şi vor mai apărea. Problemă în acelaşi timp veche şi din ce în ce mai acută, dar, nimic mai adaptabil-adormibil la om decât simţul mirosului şi cel al absurdului… Cu un dezavantaj capital pentru unul ca mine, aproape septuagenar, cu „cei şapte ani de acasă" marcaţi de educaţia rural-creştină, moral-ecologică i-aş zice, *fără E-uri,* peste care s-a aşezat educaţia universului de *curăţii şi semne* al matematicii. Admit că sunt irecuperabil. Măcar de-aş fi un minoritar (din acest punct de vedere! – mă grăbesc să precizez că „regretul" este bine delimitat), dar constat, slavă Domnului, că nu sunt, încă, pentru că mi-aş putea atunci revendica drepturile *politically corecte.*

Începând cu dreptul la greaţă (liber exprimată) – nimic mai mult, şi cu dreptul la alegere (*idem*) – nimic mai puţin...

Jumătate din ce văd-aud-citesc, mai ales pe ecranele de tot felul care mă înconjoară, este propagandă neruşinat deghizată în „dezbateri" pline de diversiuni, sofisme, aberaţii, din greu glazurate cu superficialitate hlizită şi amoralitate, dar toate bine orientate. Banii şi mass-media conduc lumea, se spune (dar şi aici e o manipulare: banii şi mass-media sunt *mijloace*, care este scopul şi, mai ales, cine sunt beneficiarii? – atenţie la plural: pare clar că interesele mai multor „entităţi", unele obscure, altele mai la vedere, concordă, de aici aparenţa de coordonare, de „boală" a civilizaţiei). Iar distribuţia e cvasi-urmuziană: un număr de mercenari ai entropiei, ai anomiei, ai sabotării memoriei, ai mlaştinii nivelatoare „progresist"-globalizatoare, generând ritos vădit găunoase, dar retoric folositoare sofisme, un număr de „vorbitori de vorbe", sobri, aferaţi, harnici şi locvace, posibil bine intenţionaţi, gargarisind platitudini de care par a fi deosebit de mândri, şi, un masiv halou pentru cei de mai devreme, snobii şi fripturiştii, închipuiţii şi cabotinii responsabili cu zornăirea de aberaţii şi de hlizeală. Printre toţi aceştia (câţi cu mânere", câţi cu instrucţiuni în plic?), cei care chiar au ceva de spus,

profesionişti în profesiile lor, dar stângaci, parcă jenaţi, aproape nevăzuţi şi neauziţi din cauza zgomotului, a diversiunii.

Ar trebui să ilustrez cât de cât cele de mai sus, pentru a putea să-mi reclam mai argumentat dreptul la greaţă şi dreptul la alegere (liber exprimate) – laitmotivul acestor rânduri.

Nu ştiu cu ce să încep, încep cu… teoria. Fereastra Overton. Căutaţi pe internet, găsiţi informaţii despre domnul care i-a dat nume, găsiţi sistematizări ale acestei tehnologii de manipulare, de impunere, în paşi bine studiaţi şi bine conduşi, până la a deveni legală şi *cool,* a unei idei oricât de inacceptabile la început. Exemplul cel mai frecvent folosit: canibalismul. Simţiţi o frământare în stomac? E doar un exemplu didactic, înlocuiţi cu alte –isme comportamentale, dintre cele multe cu care v-aţi acomodat deja, dintre cele ce aşteaptă la rând, oricât de aberante vi s-ar părea acum. Nu dau exemple, îmi mărturisesc doar greaţa, la modul acesta, aluziv, şi vă invit să produceţi o listă a aberaţiilor care vă făceau măcar să strâmbaţi din nas acum un deceniu sau două sau trei, multe dintre ele tradiţional imorale sau dezgustătoare, dar care vi s-au impus prin mijloace „profund democratice", de nu mai puteţi acum nici măcar vorbi-vota, tot democratic, împotriva lor... O tehnologie Overton cere o logistică de o amploare instituţională, ea nu poate fi contracarată cu adevărat la nivel personal. Asta nu ne justifică sau micşorează laşitatea, rămânem complici, pe lipsa noastră de reacţie se contează.

O largă clasă de aberaţii moderne, post-moderne, post-orice, poate fi pusă sub semnul exhibării/cultivării animalului din om, în dauna zicerii creştine cu „chipul şi asemănarea Domnului", sub adăpostul ideii de libertate echivalată cu lipsa de constrângeri. Şi de bun-simţ. Cu prisos de vid mintal şi sufletesc – mă întreb, cu oarecare tristeţe, ce poate fi în capul unui mobo-exhibiţionist, participant, de pildă, la o acţiune gen „ziua în care se merge dezbrăcat în metrou". Şi câte alte „proiecte" similare, cretin-puşteşti, pe care le tratăm de obicei cu îngăduinţă laş-naiv-pedagogică – şi cu greaţă, câtă ne-a mai rămas. Pentru că, ziceam, suntem tare adaptabili – şi zilnic ajutaţi să ne adaptăm la brava lume nouă, planificată a fi un furnicar de homunculi disciplinaţi-amorali-asexuaţi, produşi în retortele alchimismului oengisto-globalizator.

Iartă-ne, Demetru Dem. Demetrescule, că ţi-am luat avertismentul *à la légère!...*

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi şi nouă toate...

Monumentul lui Mihai Eminescu de la C. de Argeş

Credem necesar a reveni asupra revistei *Românul* de care am vorbit în numărul de ieri, căci e plină de învăţăminte pentru oricine ştie să descifreze frazele apocaliptice ale acestui ziar.

Confratele nostru, ocupându-se de reformele şi îmbunătăţirile pe care partidul său *trebuia* să le introducă, aruncă această acuzaţie cel puţin neaşteptată:

„Vinovaţi pentru menţinerea acestei ucideri morale a naţiunii, pentru aceşti şase ani din urmă, sunt senatorii, deputaţii şi guvernul partidei noastre."

Da, puneţi-vă cenuşă pe cap, bateţi-vă pieptul, strigaţi *mea culpa,* căci culpabili sunteţi, le zicem şi noi care-i vedem la lucru de atâta vreme. Da, sunteţi culpabili, şi e bine că o recunoaşteţi înşivă în cele din urmă, căci niciodată prestigiul justiţiei n-a fost mai compromis, niciodată administraţiunea n-a fost mai slabă şi mai coruptă, instrucţiunea publică mai părăsită, prevaricaţiunile mai dese, jafurile, tâlhăriile şi omorurile mai numeroase, ţăranul mai sărăcit şi mai mizerabil, nivelul moralităţii publice, în fine, mai scăzut.

Caine, ce ai făcut pe Abel? suntem în drept a vă întreba. În timp de şase ani de când ţineţi puterea în mână, ce aţi făcut cu acest popor pe care l-aţi momit întotdeauna cu fraze sforăitoare şi care nu v-a întrebat niciodată de unde aţi venit şi unde vă duceţi? Să v-o spunem noi, căci epoca răfuielei a sosit, o anunţaţi voi înşivă cu spaimă, ca păsările sălbatice ce ţipă speriate de apropierea furtunii.

Apostoli ai unui liberalism înşelător, aţi falsificat simţul naţiunii prin promisiuni irealizabile, considerând negreşit că a promite e nobil, a-şi ţine cuvântul e burghez. Patrioţi făţarnici, v-aţi prefăcut că vărsaţi lacrimi pe nenorocirile poporului şi, îndată ce aţi ajuns la guvern, cea dintâi grijă a voastră a fost de a arunca sorţii pe cămaşa lui şi de a vă împărţi funcţiunile şi grasele sinecure, căci niciodată nu v-aţi gândit decât la satisfacerea poftelor voastre nesăţioase. Aţi întreit dările săteanului, l-aţi executat cu dorobanţul şi i-aţi vândut cenuşa din vatră, l-aţi bătut şi torturat prin subprefecţii şi agenţii voştri şi astăzi pozaţi în apărătorul lui; căci interesul vostru este să întreţineţi necontenit zâzania între proprietar şi sătean. Aroganţi în cuvinte, când a fost vorba de fapte aţi îngenuncheat înaintea străinului şi i-aţi oferit faţa fără să vă gândiţi că palma aplicată pe dânsa o resimţea ţara pe obrazul ei. Cu gura plină de principii mari, n-aţi neglijat niciodată micile voastre interese şi, de şase ani, prezentaţi ţării spectacolul scandalos ce-l vedem în istoria popoarelor numai în timpuri de decadenţă; îmbuibaţi însă nesatisfăcuţi, vă certaţi unii pe alţii, vă acuzaţi între voi de imoralitate, vă aruncaţi în faţă epitetele de cumularzi şi concesionari – toate acestea în ochii naţiunii uimite de atâtea turpitudini!

Aţi comis păcatul neiertat de care istoria vă va cere un compt sever: acela de a fi zdruncinat cu desăvârşire sentimentul onestităţii între cetăţeni. Ah! răspunderea vă este teribilă, căci o naţiune coruptă este o naţiune pierdută. Lumea v-a văzut cu mirare transformându-vă de azi până mâine în milionari, fără să poată a-şi explica misterul acestei extraordinare schimbări.

Cetăţeanul onest şi-a zis atunci cu descurajare că secretul avuţiei nu e în muncă, ci aiurea: îndoiala s-a introdus în sufletul lui, dezgustat, el a repeţit cuvântul lui Catone: Virtutea e o ficţiune. Exemplul pornind de la cap, contagiunea s-a lăţit, cangrena a cuprins parte din corpul social, şi astăzi ameninţă să prăvălească naţiunea în prăpastie.

Vă trebuie satirici ca Juvenal şi ca Barbier spre a vă descrie, cu vii culori, opera voastră, de care singuri vă spăimântaţi. Aţi batjocorit întotdeauna libertăţile publice, care sunt patrimoniul poporului, iar nu al vostru, căci aţi introdus tirania mediocrităţilor patente, aţi înfiinţat o sumă de satrapi în miniatură, care au căzut ca lăcustele pe spinarea judeţelor, spre a le exploata şi jefui. Aceia din voi care au rămas oneşti au devenit complicii lor, căci n-au avut niciodată destul curaj patriotic spre a-i denunţa naţiunii indignate.

Acum vă uitaţi fără voie în urma drumului parcurs şi, ca femeia lui Loth, rămâneţi împietriţi de groază. Vă întrebaţi singuri fără să vă gândiţi că întrebarea ce vă faceţi este condemnaţiunea voastră:

„Dreptatea este ea oare bine aşezată pe puternice temelii?"

În loc de a-i aşterne „puternicele temelii" de care vorbiţi, aţi voit să-i clădiţi un edificiu pe nisip, spre a o lăsa în voia vânturilor.

„Instrucţiunea publică în sate stă în faţă şi cea din oraşe bolnavă este", ziceţi acum.

A cui e vina? Unde vă sunt socotelile, unde vă este solicitudinea pentru ţăran, „temelia casei", solicitudine de care faceţi atâta paradă în cuvinte făr-a o traduce niciodată în fapte? Număraţi printre voi proprietari mari, capitaliştii de frunte, oameni înavuţiţi din sudoarea poporului: unde le sunt localurile de şcoale construite, bisericile reparate, binefacerile răspândite pe seama populaţiunilor rurale? Acestea le lăsaţi pe sarcina „conservatorilor", a „sincerilor reacţionari"... Ciocoi! Ciocoi! mai străini în patria voastră decât lepădăturile Fanarului!

„Îngrijit-au, vă mai întrebaţi, proprietarii cei liberali, prefecţii, subprefecţii, deputaţii şi senatorii, conform art. 8 al legii rurale, despre pământurile celor morţi fără copii şi care sunt furate de către primari, notari şi notabili răpitori ai dreptăţii sătenilor?"

„Îngrijit-au de dreptul săteanului la pădure, de hotărnicie şi de împietruirea islazurilor?"

Întrebaţi-vă, căci noi v-am făcut de mult aceste cestiuni. În loc să înţelegeţi însă nevoile săteanului, în loc să-l instruiţi şi să-l luminaţi asupra adevăratelor lui interese, în loc să-l ocrotiţi şi să-l ajutaţi, l-aţi asmuţit, prin circulare perfide, în contra proprietarului, făcându-l să creadă, în naivitatea lui, că nu mai are trebuinţă să muncească pământul, căci d. Ruset îngrijeşte de fericirea lui. Şi, lucrul neauzit: în numele nu ştim căror principii, aţi ameninţat pe funcţionarii publici cu destituire dacă vor continua să aplice legea votată de Corpurile legiuitoare şi sancţionată de capul statului!

Lăsaţi ţăranul în pace, căci progresul nu se improvizează prin comoţiuni violente. El este opera înceată şi înţeleaptă a timpului.

Ţara v-a făcut experienţa în decurs de şase ani şi a văzut că n-aţi învăţat decât a vă rotunji averile pe spinarea ei. În această privinţă dibăcia voastră va fi o tristă lecţiune pentru generaţiunile viitoare.

Dacă vă va face bilanţul, el va fi scurt şi dureros: mizerie înlăuntru! umilinţă în afară!

Duceţi-vă de unde aţi venit!

(*Timpul,* 14 februarie 1882)

Curtea de la Argeş

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Trustului de Presă „Argeş Expres" (http://argesexpres.ro/) şi a Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu" (http://culturaarges.ro/)

Redacţia: Str. Schitului 45A, 115300 Curtea de Argeş

Tiparul: Venus Printing Solutions SRL, Iaşi

ISSN: 2068-9489

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face direct la redacţie, trimiţând contravaloarea (60 lei/an) în contul specificat mai jos.

Revista poate fi sponsorizată prin Asociaţia Culturală „Curtea de Argeş", CIF 29520540, Banca Transilvania, IBAN RO38 BTRL RONC RT0V 1516 7901.

Homo sapiens

Farmecul cosmogoniilor

Horia BĂDESCU

M-au fascinat totdeauna cosmogoniile, aceste fermecătoare mituri care încearcă să coboare transcendenţa la nivelul înţelegerii noastre, să facă vizibil invizibilul şi să traducă intraductibilul. Cele care ne îngăduie să fim părtaşi cu gândul la „vremea visării”, la marele înţeles al neînţelesului, la clipa fără de clipă în care „fiinţă nu era, nici nefiinţă”, să ne aflăm „acolo unde nu-i hotar, nici loc spre a cunoaşte/ iar vreme-ncearcă în zadar din goluri a se naşte”, după fabuloasa viziune a lui Eminescu.

Cosmogoniile care, traversând secolele şi mileniile, fac să ajungă până la noi, din zorii umanităţii, ai religiilor primitive, păstrată în mentalul popular chiar şi după constituirea marilor religii moderne, povestea facerii lumii, fermecătoare în naivitatea ei, dar atât de tulburătoare în sensurile inserate arhitecturii narative.

Facerea care, în viziunea lor, e un sfâşietor poem al singurătăţii, al dureroasei trăiri a lui *a fi* în sine, a irepresibilei nevoi de a împărtăşi. Dumnezeu are nevoie de lume tot atât cât lumea are nevoie de El. Fiindcă, la urma urmei, lumea este iubirea de sine a Creatorului. Dumnezeul cosmogoniilor e bolnav de singurătate, El suferă de neostoita nevoie de a avea un tovarăş, un fârtat, fie acesta şi „Celălalt”, „Nefârtatul”, cu care se întovărăşeşte la întemeierea lumii. La scoaterea ei din ce, se întreabă poetul: „Fu prăpastie, genune, fu noian adânc de ape?” Cosmogoniile, şi nu numai ele, vorbesc, aproape cu toatele, despre noianul de ape. „Marile Ape dinaintea Creaţiei”, cum le numeşte Mircea Eliade. A căror imagine, ca şi „misterul cosmogonic care urmează au o funcţie la un nivel mai adânc al vieţii psihice. Apele primordiale şi misterul cosmogonic fac parte din acea lume imaginară care este recunoscută din ce în ce mai mult ca o dimensiune constitutivă a existenţei umane.” Apele primordiale în genunea cărora se ascundea pământul din care va să se zămislească lumea.

Dacă în miturile cosmogonice Dumnezeu îl creează pe om din spaima de singurătate, nu e mai puţin probabil ca situaţia să fie reversibilă, spun astăzi unii, destui: omul l-a creat pe Dumnezeu din aceeaşi spaimă de singurătate. Numai că universul a existat cu mult înainte de apariţia omului şi va exista şi după dispariţia acestei specii sinucigaşe, purtând în el alfabetul lui Dumnezeu, ADN-ul divin, adică pe creatorul însuşi.

Facerea lumii e un act de morală transcendentă, care vizează evidenţa faptului că numai binele e creator, că numai el poate crea, răul niciodată. În toate aceste „povestiri” ale Începutului, în care Creatorul îl asociază pe „Celălalt”, pe care îl trimite să aducă pământ din adâncul Marilor Ape, acesta nu poate îndeplini sarcina încredinţată decât dacă o face în numele lui Dumnezeu, al Binelui, niciodată în numele său, şi oricât ar încerca acesta să rostuiască ceva din nisipul ascuns cu viclenie sub unghii sau în gură, nimic nu se leagă. Fiindcă diferenţa fundamentală între Bine şi Rău nu e dată de o valoare existenţială, ci de una ontologică: puterea de a crea. Cosmogoniile ne spun, în limbajul lor şi prin imaginarul lor, că Răul face parte din lume, fără a şti prea bine şi fără a filosofa prea mult asupra acestei chestiuni, cum şi de ce, însă cu evidenţa că el, Răul, nu poate câştiga niciodată în faţa Binelui. În multe dintre miturile Facerii, după ce creează prima bucată de pământ, Dumnezeu se odihneşte şi adoarme pe aceasta, iar Diavolul încearcă să-l împingă

în apă şi să-l înece. Dar pe măsură ce îl împinge, pământul se lăţeşte şi el sub trupul divin, iar ticăloşia satanică nu va izbândi niciodată. Chiar dacă, şi acesta este un subiect de profundă reflecţie, aşa cum ni se spune într-o legendă finlandeză citată de Eliade, şi pe care am evocat-o deseori, „Celălalt” nu este decât imaginea chipului divin în oglinda Marilor Ape.

Facerea lumii, ne spun cosmogoniile, dar ne-o spune şi Biblia, nu e un act de inginerie divină, ci de exprimare de sine a divinului. Dumnezeu nu are un plan, el este planul însuşi. El „se face vizibil prin lucrarea Sa”. Creând în şi din sine, Cel De-a-gata-Sieşi face mai întâi componentele universului şi abia apoi constată că ele sunt frumoase şi bune. Fiindcă sunt după chipul şi asemănarea sa, nu în forma, ci în substanţa lor, în flacăra care încălzeşte şi dă viaţă materiei. *Şi a zis Dumnezeu: „Să fie lumină!” Şi a fost lumină. Şi a văzut Dumnezeu că lumina e frumoasă; şi a despărţit Dumnezeu lumina de întuneric. Şi Dumnezeu a numit lumina „ziuă” iar întunericul „noapte”. Şi a fost seară şi a fost dimineaţă: ziua întâi.* Şi cu ziua dintâi timpul s-a izvodit din „vremea uitată”!

Dar textul biblic, în inextricabila lui formă, ne vorbeşte, poate, şi despre altceva. Căci zice cartea sfântă: „Şi a fost seară şi a fost dimineaţă: ziua întâi”. Dar de ce nu „şi a fost dimineaţă şi a fost seară” dacă e vorba de ziua întâi? Poate pentru că întâia zi a Facerii este de fapt noaptea dintâi a lucrării divine, adică a visării divine! Facerea fiind visarea de Sine a Celui Atotputernic!?

„Vremea Visării” numesc aborigenii australieni vremea Genezei, răspunzând într-un anume fel convingerii amerindienilor amazonieni că „Lumea e aşa cum o visăm”. Şi, spun ei, australienii cei vechi: „La început, în vremea Visării, lumea s-a născut din cântec. Fiece fiinţă, fiece lucru, făcea parte din cântec.”

Cântecul pe care îl cânta în visul Său Dumnezeu! Nu aveam atunci dreptul să numesc poezia, acest cântec al cuvintelor, „memoria Fiinţei”?...

Să ne bucurăm, în urâţenia „lumii civilizate”, de frumuseţea poetică aflată în povestea Facerii pe care ne-o spun „necivilizaţii” cei vechi!

Despre Enescu şi despre o anume absenţă

Dan ANGHELESCU

Motto: ***Omul este absurd prin ceea ce caută, dar este sublim prin ceea ce găseşte.*** **(Paul Valéry)**

Prin *Oedip,* **George Enescu** dăruia muzicii universale o capodoperă „de absolută originalitate şi de o putere dramatică pur şi simplu formidabilă, (...) tot atât de îndepărtată de succedaneele wagneriene ca şi de pastişele debussyste sau pucciniene”. Aprecierile de mai sus, publicate în *Le Figaro Litteraire* (martie 1955), aparţin lui Arthur Honegger, unul dintre marii maeştri ai muzicii din toate timpurile.

Datorită – poate şi – prodigiozităţii strălucitorului său talent (violonist, dirijor, pianist şi pedagog) cunoscut şi apreciat ca atare în epocă, ipostaza eclatantă de muzician concertist a lui Enescu a pus-o în umbră pe aceea a compozitorului cu mari priorităţi în limbajul muzical al veacului XX. Desigur, pe un asemenea teren, deosebit de agitat de controverse, lucrurile nu au fost niciodată uşor de elucidat. Chiar din momentele de început ale configurărilor sale, poetica enesciană se profila atipică şi singulară. Nu plutea în siajul niciuneia dintre orientările vremii. Misterioasele ei alchimii se cristalizau în uimitoare alcătuiri sonore. Structuri şi forme adietoare din trecut se insinuau cu eleganţă în noutatea, totdeauna discretă, a discursului sau muzical. Ceea ce îl determina pe Charles Koechlin să remarce şi să elogieze „l'extraordinaire don d'assimilation d'un Georges Enesco”. Se regăseau acolo esenţe, contururi arhitecturale şi sublime culori şi densităţi total necunoscute în alte muzici. Edificatoare era, în acest sens, chiar mărturia compozitorului, consemnată de *Programul de sală al Orchestrei Simfonice din Chicago,* stagiunea 1931-1932: „…nu puteau să stabilească cu exactitate ce fel de muzică făceam. Nu era modelul francez după maniera Debussy, nu era cel german”.

Într-adevăr, monodia, heterofoniile, modalismul, limbajul vocal şi instrumental non-temperat, sinteza sistemelor *giusto* şi *parlando rubato,* aşezau o indelebilă amprentă prin care creaţia enesciană se delimita de gândirea muzicală din epocă. Deplin justificate apar deci formulările, tranşante, ale unor Antoine Golèa şi Rufina Leiter care – cu insistenţă – încercau să impună reconsiderarea locului ocupat de Enescu în contextul universal al artei sunetelor. Analizând partitura *Sonatei a treia pentru pian şi vioară „în caracter popular românesc”,* Antoine Golèa nu ezita să sublinieze elementele ce-l anticipau, cu două decenii, pe Messiaen. Acelaşi prestigios cercetător sublinia şi o serie – numeroasă – de priorităţi pe care limbajul sonor enescian le-a deţinut vizavi de creaţia unor compozitori ca Bartók, Schönberg sau Anton Webern. Dar – şi dincolo de toate acestea – personalitatea lui George Enescu se înscrie în sfera unei unicităţi fenomenale. Se spune că, în martie 1941, bracistul Alexandru Rădulescu, alături de care susţinuse o integrală a *Cvartetelor beethoveniene,* l-ar fi întrebat dacă e adevărată afirmaţia lui Vincent d'Indy potrivit căruia, dacă opera lui Beethoven ar fi distrusă în totalitate el, Enescu, ar putea să o rescrie integral din memorie. „…A, nu, ar fi răspuns Enescu, doar *Simfoniile, Cvartetele* şi *Trio*-urile, iar apoi *Missa Solemnis* şi *Fidelio.* /…/ La care s-ar mai putea adăuga *Sonatele pentru vioară şi pian,* probabil şi majoritatea *Sonatelor pentru pian*” (apud. Alain Cophignon, *George Enescu,* ICR, 2006, p. 376).

Să fim de acord că legile omului de geniu, aşa cum sugera Arnold Schönberg în al său *Tratat de armonie,* sunt, mai totdeauna, *legile unei umanităţi viitoare.* Ceea ce se aplică şi privitor la creaţia enesciană, dat fiind că artistul român a păstrat o anume distanţă faţă de gândirea muzicală a vremii, cu *dominantele* ce au marcat gândirea filosofică şi, implicit, orientarea estetică a vremii.

→

Homo sapiens

La începutul veacului XX, faptul de artă se reconsidera într-o ontologie inundată de implicaţii din sfera ştiinţelor exacte, ale matematicii şi logicii. Sub orbirile unui raţionalism exacerbat, se aduceau în discuţie aşa-numitele *concepte de aparenţă* (*Scheinbegriffe*) şi se decreta lipsa de sens a metafizicii. Noile catehisme, clădite pe vagi certitudini şi obsesii scientiste, vor claustra arta pe tărâmul sterp al unor drastice rigori. Chiar fiinţa imponderabilă a poeziei urma să fie supusă supremaţiilor spiritului ştiinţific. Mallarmé declanşase obsesiva şi chinuitoarea goană pe urmele perfecţiunii. El imagina crearea limbajului poetic ca pe o spargere a limitelor limbajului comun: „Donner un sens plus pur aux mots de la tribu". Consecinţe extreme îşi făceau simţită prezenţa şi din perspectiva lui Paul Valéry. În estetica lui, violent antiromantică, arta nu are nimic comun cu inspiraţia divină: „O sută de momente divine, pretindea el, nu construiesc un poem"… „Faptul poetic natural nu este decât o întâlnire excepţională în dezordinea imaginilor şi sunetelor care se nasc în spirit." În acest haos, actul creator se concretizează exclusiv printr-un act eminamente *constructiv,* care înseamnă o introducere a *ordinii* ce anulează *hazardul inspiraţiei.* Sub influenţa pozitivismului proferat de Compte şi a gândirii matematice a lui Poincaré, poetul subtil care era Paul Valéry vădea un apetit epistemologic ieşit din comun.

Fie în poezie, fie în muzică, fascinaţia socratică a ştiinţei inocula tentaţii irepresibile către o hipertrofiere a dimensiunii cognitive. Paradigmele gândirii artistice se restructurau – cu premeditare – pe o hipertrofie a raţionalităţii, ceea ce va determina consecinţe dramatice la nivelul receptării. Pentru Arnold Schönberg, de pildă, muzica trebuia să transmită „un mesaj nou omenirii"; discursul sonor se năştea pe fundamentul unei „eroice incoruptibilităţi estetice", patetic optând pentru „inaccesibilitatea ideii pure (şi refuzându-se) unei accesibilităţi care i-ar denatura mesajul"; căci, în viziunea lui, „ideea de creator şi creaţiune ar trebui să fie formate în armonie cu modelul divin". „Melodia, afirma el, e forţa de expresie cea mai primitivă a muzicii… ea îl tratează pe ascultător aşa cum adultul îi tratează pe copii sau omul inteligent pe cel idiot."

Pragmatic şi – din această perspectivă – deloc idealist, pe Stravinski nu-l va preocupa deloc problema accesibilităţii sau a mesajului. În aşa-numitele lui „confidenţe dogmatice" (fluturate cu oarecare vâlvă şi ostentaţie la Harvard), în arta sunetelor, imperios necesare deveniseră doar fundamentele matematice ale gândirii muzicale, iar în rest nu se jena să afirme că „muzica nu este prea stupidă pentru a exprima ceea ce este". Ambiţionând o demitizare totală a creaţiei sonore – şi urmându-l pe Eduard Hanslick – ca estetician, Igor Stravinski considera că „muzica nu trebuie să exprime nimic". „Inspiraţie, artă, artist, (acestea sunt doar) cuvinte – puţin spus obscure – ce ne împiedică să vedem limpede într-un domeniu unde talentul este echilibru şi calcul." Nu ezita, cu orice prilej, să-şi clameze ostilitatea faţă de tot ce ar sustrage spiritul din sfera *matematicilor superioare ale muzicii;* căci – în consens cu prietenul său Valéry – considera că natura artei, prin esenţa ei, rămâne eminamente constructivă. Constructivismul domina deopotrivă şi dodecafonismul serial al lui Arnold Schönberg, atunci când îi asigura pe discipolii săi că prin el va instaura „…superioritatea muzicii germane pentru următorii o sută de ani". Însă pretenţia lui de a *comunica,* doar într-un anume fel, cu melomanii s-a dovedit – după expresia lui Ansermet – „nebună şi infructuoasă". Dacă, potrivit lui Schönberg, arta sunetelor ar fi trebuit să devină, *înainte de toate şi în cel mai înalt grad cunoaştere,* pentru o parte dintre profesionişti, dar şi pentru public, limbajul său era acuzat de opacitate. Să nu uităm că Thomas Mann, în monumentalul său roman-eseu *Doctor Faustus*, incriminase tocmai sistemul dodecafonismului serial şi labirintul construcţiilor sale sonore. Iar ipoteza că *Un supravieţuitor din Varşovia* ar putea căpăta popularitatea *Simfoniei Eroica* s-a dovedit cât se poate de îndoielnică. *Incomunicabilitatea* devenea astfel o tragedie a existenţei sale componistice. „Sunt aşadar un învins?", se întreba Schönberg prin glasul personajului său Moise (din neterminata operă *Moise und Aron*); „Toate cele pe care le-am gândit au fost prin urmare nebunie şi nu pot şi nu au voie să fie spuse?"… Interogaţia ilumina sfâşietoarea criză pe care artiştii şi arta veacului XX au fost condamnaţi să o traverseze. Răspunsul la tragicul ei semn de întrebare venea doar ca o netulburată tăcere; tăcerea în faţa căreia – tot Schönberg, dar nu numai el – avea să exclame, cu glasul aceluiaşi personaj: „O, Wort, du Wort, das mir fehlt!"

Confruntat cu un asemenea context – creionat aici foarte succint – Enescu s-a situat sub cu totul alte orizonturi, refuzând atât anxietăţile expresionismului vienez, cât şi constructivismul mortifiant. Ideea că în muzică emoţia poate fi înlocuită cu inteligenţa, pentru el părea lipsită de noimă. În contradicţie cu exacerbările raţionaliste, Enescu inocula discursului sonor o „enormă densitate a afectului" şi o „dezordine genială" (Pascal Bentoiu). Proteismul formelor muzicii sale respinge şi desfide catalogările, ceea ce nu înseamnă că elementul raţional, detectabil în echilibrul cu care desăvârşeşte fastuoase textùri şi eşafodaje formale, nu are un loc, bine definit, în centrul activ al *poieticii* sale. Într-o notaţie finală, a analizelor (excepţionale!), consacrate *capodoperelor enesciene,* regretatul Pascal Bentoiu concluziona: „Enescu a acceptat aventura totală, a acceptat ca forţa spirituală a lumii, în polimorfia ei de

necrezut, să pătrundă în el în cea mai mare cantitate posibilă, şi a acceptat ca ceea ce avea să se coaguleze şi să se recompună în el, artistul, să depindă mai mult de involuntara sa configuraţie interioară, decât de opţiuni raţional construite şi urmate. (…) Departe de a marca, aşa cum s-a spus uneori, *sfârşitul unei ere,* activitatea compoziţională a lui Enescu a fost de natură a coagula momente artistice care, tocmai datorită noutăţii lor, îşi aşteaptă încă – în majoritate – înţelegerea şi sensibilitatea ascultătorilor."

La numai câţiva ani de la dispariţia lui George Enescu, în *Enciclopedia Muzicală* „Fasquelle", Pierre Boulez (controversată şi notorie personalitate în lumea muzicii franceze, compozitor, dirijor şi teoretician) acredita ideea că, emblematici pentru muzica primei jumătăţi de veac ar rămâne doar Schönberg, Alban Berg, Webern, Stravinski şi Bartók. În contextul general de idei care – aşa cum am văzut – caracteriza epoca, asemenea preferinţe erau departe de a surprinde. Afirmaţia venea din partea unui practician al compoziţiilor atonale, student al lui René Leibowitz, acesta, discipol al lui Schönberg. Înainte de a se fi dedicat studiilor muzicale, Boulez, la Lyon, urmase cursuri de matematici speciale; ulterior se preocupase de „problema organizării raţionale a tuturor parametrilor lumii sonore". Aceste amănunte lămureau definitiv preferinţele sale din sfera esteticii.

Spre deosebire de Gustav Mahler, a cărui creaţie, după moarte, s-a impus relativ repede (datorită unor muzicieni de talia lui Bruno Walter sau Otto Klemperer), dispariţia lui Enescu aşterne asupra muzicii sale o nedreaptă şi tragică umbră. Ceea ce a făcut ca în *Estetique de la musique contemporaine,* Antoine Golèa să-l considere cel mai nedreptăţit compozitor al veacului XX.

Traversăm azi o epocă a supremaţiilor mediatice. Ne integrăm servituţii a ceea ce Ernesto Fulchignoni considera că aparţine de ceea ce el numea drept *civilizaţie a imaginii.* Deci ştim, cu exactitate, cum apare şi se promovează o „imagine"; cum se impun personalităţi, ideologii, curente, valori, adevărate sau false. Pe parcursul unei întregi jumătăţi de veac, în mediile muzicale internaţionale, creaţiile enesciene nu au mai fost promovate de nimeni. Enescu refuzase să mai revină în republica populară şi în aceste condiţii regimul comunist îl jefuise de toate bunurile pe care le dobândise prin muncă şi talent. Incapabil să mai concerteze din pricina bolii, Enescu a murit în penibile lipsuri şi sărăcie. Desigur, culturnicii comunişti n-au prididit, când ocaziile se vădeau convenabile pentru ei, să-l ridice în slăvi ca pe geniu tutelar al spiritualităţii naţionale. Dar, în spatele vorbelor, a persistat mereu golul pustiitor al cinismului şi al unei reale nepăsări. Piscurile creaţiei enesciene (ex. *Simfonia a III-a*, dar nu numai) sunt incluse foarte rar în repertoriul marilor noastre orchestre, rămânând inaccesibile publicului românesc.

În România n-a existat – şi nici nu se întrezăreşte în perspectivă – preocuparea pentru înfiinţarea unui for naţional, menit să promoveze şi să cultive creaţia şi personalitatea lui George Enescu. Pe alte meleaguri, instituţiile de acest gen (consacrate unor figuri artistice uneori destul de palide) au deja îndelungate tradiţii. O excepţie sunt compozitorii şi muzicologii români. Prin ample, îndelungate şi exemplare studii, ei au pus, în justa ei lumină, valoarea şi unicitatea creaţiei celui supranumit Orfeul Moldav. Inestimabile lor cercetări şi analizele de înaltă ţinută ştiinţifică, precum şi strădaniile întinse pe parcursul mai multor ani au dus la finalizarea unor valoroase lucrări rămase în manuscris. Opera lui Enescu a căpătat astfel o imagine de copleşitoare măreţie. Dar ceea ce s-a acumulat pe parcursul deceniilor s-a publicat în tiraje modeste şi fără reveniri; majoritatea sunt de negăsit. Deosebit de grav este însă faptul că nu s-au realizat niciun fel de traduceri. Ca atare, rostul considerabilelor investiţii de inteligenţă şi dăruire generoasă este ca şi inexistent. Cu nişte ani în urmă, distinsul compozitor Cornel Ţăranu oferea informaţii asupra unui manuscris consacrat lui Enescu, dar încă nepublicat de eminentului cercetător Antoine Goléa. A trecut destul timp de atunci, dar, evident, nimeni nu a întreprins nimic pentru editarea lui. Deconcertantul dezinteres nu se epuizează încă aici. În ţara care l-a dat pe Enescu e aproape imposibil să mai găseşti partiturile creaţiilor sale. Motivul e stupefiant: forurile noastre culturale, de ieri şi de azi, n-au reuşit – de-a lungul atâtor decenii – să obţină drepturile de tipărire! Despre iniţiativa realizării unei discografii a creaţiei enesciene nici măcar nu se mai discută. De altfel, cu excepţia perioadelor în care se derulează *Festivalul,* muzica lui Enescu este inclusă rar în programele de concert ale instituţiilor muzicale – şi, cu atât mai puţin – în acelea ale numeroaselor posturi de radio şi televiziune. O culme a dezinteresului – dar şi a unui dispreţ pe care mă abţin să-l mai calific – a fost atinsă după *aşa-numita revoluţie anticomunistă*. Într-un *Festival al artelor* ocazionat cu prilejuri guvernamental-electorale, în programele respective nu s-a găsit loc nici pentru Enescu, nici pentru întreaga muzică românească.

În urmă cu ceva timp, după o muncă istovitoare, prin strădaniile de o dăruire exemplară ale regretatului Pascal Bentoiu, au putut fi auzite *Simfoniile a IV-a* şi *a V-a* de George Enescu. Ne-am fi aşteptat la interviuri, dezbateri, discuţii cu compozitorii şi muzicologii noştri. Există instituţii de radio şi o televiziune pretins naţională; există un Minister al Culturii… Oare chiar există?...

Şi, iată, începem să înţelegem din ce motive o reconsiderare a locului pe care-l ocupă Enescu în contextul universal, aşa cum o reclama, cu mult în urmă, Antoine Goléa, întârzie să se producă. Se găsesc resurse numeroase pentru promovarea diferitelor sortimente de cârnaţi... Pentru Festivalul Enescu resursele se încropesc, cu chiu cu vai, odată la doi ani. Despre demersuri sau tactici promoţionale, talk-show-uri, mediatizări sau filme de scurt metraj, în privinţa operei enesciene nici măcar nu se discută. Cu ceva timp în urmă, Editura bucureşteană Lider publica un volum intitulat *Vieţile marilor compozitori.* Autorul, Harold C. Schoberg, critic muzical al ziarului *New York Times,* făcea o trecere în revistă a unor compozitori importanţi, de la Monteverdi la Berlioz, de la Wagner la Messiaen, şi de la Bartók la Stravinski, John Cage şi minimalişti. Dar, în voluminoasa lucrare, nu se găsea nici măcar un rând referitor la George Enescu. La fel s-au petrecut lucrurile şi în colecţia Editurii ALL, intitulată *100 de personalităţi ale secolului XX. Compozitorii.* În *Le Robert (Dictionaire d'aujour'hui)* găsim 3 rânduri, abia lizibile, cu informaţia că Enescu a fost „Grand professeur de violon, maître de Yehudi Menuhin".

→

Homo sapiens

Monumenta Romaniae Vaticana

Ion ANDREIŢĂ

Lectura editorialului revistei din luna august (la care ader fără reţinere), intitulat *Dacii ŞI romanii,* care pornea, la rându-i, de la prezentarea, în luna mai a.c., în Aula Academiei Române, a albumului *Monumenta Romaniae Vaticana*, de Ion Dumitriu-Snagov, ca urmare a Expoziţiei cu acelaşi titlu, vernisată la Vatican în ziua de 19 ianuarie 1996, a răscolit în mine amintiri grele, reîmprospătând imagini minunate, amestecate, din păcate, cu nedisimulate mâhniri. Şi, iată, încep prin a face o mărturisire: Am fost martor – şi, implicit, părtaş – la inaugurarea importantei expoziţii. Dar spusa, ca atare, nu este suficientă. Trebuie să precizez că la această excepţională, semnificativă ieşire a României în lume n-au participat decât doi ziarişti, nici aceştia trimişi de ţara ori publicaţiile lor: subsemnatul, pe atunci redactor la ziarul *România liberă,* invitat pe spezele personale ale ambasadorului român pe lângă Sfântul Scaun, diplomatul de vocaţie şi patriotul dintotdeauna Gheorghe Pangraţiu Iuliu Gheorghiu, şi Marian Ştefan, redactor la revista *Magazin Istoric,* invitatul personal al lui Ion Dumitriu-Snagov. Aşa a ştiut/a ţinut ţara, conducătorii ei, să ofere milioanelor de români cunoaşterea acestui eveniment de înaltă valoare istorică şi mândrie patriotică. E drept, în chiar ziua vernisajului a aterizat şi un brav redactor de la Televiziune, Dionisie Şincan (însoţit de secundul său, Titi Dincă), şi care mi-a spus că, pe lângă insistenţe şi umilinţe, nu fusese sigur nici cu trei ceasuri înainte de decolarea avionului. De ce toate aceste opreliştí, această înverşunare în a ţine ascunsă şansa de a fi cunoscută România aşa cum se cuvine, sub auspiciile unei autorităţi de necontestat? Ce forţe oculte au conlucrat, conjugate cu trădarea, incompetenţa sau nepăsarea unor factori decizionali interni? Unele răspunsuri pot reieşi chiar din prezentarea documentelor expuse publicului. De aceea, cer îngăduinţa să fac o succintă, selectivă trecere în revistă a bogatului material expus (mai ales că atunci, acum 23 de ani, n-am publicat decât o corespondenţă în *România liberă;* tot cam astfel s-a întâmplat şi cu colegul Marian Ştefan, la *Magazin Istoric*). Poate aşa se va înţelege mai bine cum au stat lucrurile; şi-apoi, niciodată nu e prea târziu sau de prisos să ne amintim trecutul, mai ales în laturile lui mai puţin cunoscute sau chiar inedite. Pe lângă evocările memoriei – pentru o mai deplină cunoaştere a fenomenului – mă voi ajuta şi de notările păstrate în carnetul de reporter.

Marea Expoziţie *Monumenta Romaniae Vaticana* *(Mărturii din istoria României în Vatican)* – vernisată în prezenţa Eminenţei Sale Cardinalul Angelo Sodano, Secretar de Stat (prim-ministru) al Sfântului Scaun şi organizată de către Biblioteca Apostolică şi Arhivele Secrete Vaticane, Arhiepiscopia Romano-Catolică din Bucureşti, în colaborare cu Ministerul Român al Afacerilor Externe, Fundaţia Culturală Snagov şi Ambasada României pe lângă Sfântul Scaun – reunea în vitrinele sale 152 de documente (manuscrise, cărţi, autografe, hărţi) unicate sau rare, unele cu caracter inedit. Reţinând o părere a prof. univ. dr. Ion Dumitriu-Snagov, a cărui trudă de 30 de ani se afla înmănuncheată în această expoziţie, conform căreia „La Roma, dacul este o forţă emblematică” – acelaşi lucru se poate spune despre urmaşii acestora: daco-romanii, românii străvechi, românii de azi – care, atestă documentele, au dat pildă întregii lumi de credinţa, cultura şi demnitatea lor. De altfel, Cardinalul Luigi Poggi (1917-2010) mai-marele Bibliotecii Apostolice şi Arhivelor Secrete, parafrazând o declaraţie a Papei Ioan Paul al II-lea din timpul unei vizite la ONU, sublinia, la vernisaj: „Mă aflu în faţa dumneavoastră pentru a mărturisi despre demnitatea românilor”. Într-o declaraţie pe care mi-a oferit-o atunci, în exclusivitate, domnul Gheorghe Pancraţiu Iuliu Gheorghiu, ambasadorul român la Vatican, opina: „Valoarea şi adevărul cuprinse în aceste documente (având în vedere şi faptul că multe provin de la terţe părţi), dar mai ales girul acestei înalte instanţe, Sfântul Scaun, conferă infailibilitate la interpretări tendenţioase, mistificatoare”.

Între marile adevăruri istorice, culturale, sociale şi politice atestate de documentele existente în Vatican – şi expuse în Salonul Sixtin al Bibliotecii Apostolice – două sunt esenţiale pentru noi, românii: 1. Neîntrerupta continuitate daco-romană şi românească în Dacia celor trei provincii – Transilvania, Moldova şi Muntenia; 2. Statul naţional unitar român a fost o necesitate istorică, iar nu o creaţie artificială (cum bat monedă falsă unii).

Alături de credinţă, cultura a însoţit poporul român încă de la naşterea sa. Atestând vechimea şi trăinicia vieţii religioase a românilor, documentele expuse, coborând în timp până prin secolele II-III şi urcând până în clipa prezentă, consemnează tot atâtea fapte istorice, culturale, sociale, politice. Câteva exemple. Eticus Istrus (301-380), originar din Histria Dobrogei, este autorul unei *Cosmografii,* o autentică enciclopedie a timpului, răspândită în toată lumea creştină a Europei. În ea sunt oferite multe şi variate informaţii din spaţiul danubian, între care câteva de natură medico-farmaceutică de mare valoare. Manuscrisul se încheie cu un alfabet inedit, preglagolitic (precursor sau izvor al scrierii paleoslave), transliterat fonetic cu litere latine; din păcate, nu au fost descoperite încă scrieri cu acest alfabet. *Cosmografia* lui Eticus Istrus este prima lucrare laică a unui autor român din antichitatea timpurie, care descrie teritoriul şi societatea din zona carpato-danubiano-pontică, nu mult după Aurelian şi Constantin cel Mare.

Un alt învăţat român, Ioan Cassian (365-435), născut tot în Dobrogea, este fondatorul monahismului, primele mănăstiri din Occident fiind ctitorite de el: în Franţa, în regiunea Marsiliei (unde a şi murit). Educat în mănăstirile Tomisului, Bizanţului, Egiptului şi Palestinei, el s-a bucurat de preţuirea Sfântului Ioan Gură de Aur. Opera sa (existentă în Vatican) a circulat ca scriere de bază în literatura patristică şi în spiritualitatea creştină.

Celor doi li se alătură Dionisie Exiguus – cel Mic (470-540), părintele calendarului creştin modern, care s-a impus în întreaga lume. Nu întâmplător, toţi provin din Dobrogea – Scytia Minor – locul în care a propovăduit credinţa creştină Apostolul Andrei, fratele Sfântului Petru.

Despre istoria veche a românilor au referit însă multe personalităţi străine, a căror operă scrisă s-a aflat în vitrinele expoziţiei. Paolo Pompilio (1455-1491), specialist în studierea evoluţiei limbii latine în formele sale romanice, scrie, în lucrarea *De antiquitate linguae latinae:* „Latina a început să fie modificată în timpul lui Marcus Terentius Varro (116-27 î.Chr.) până şi în Latium (datorită în principal năvălirilor barbare – n.m.). Ea s-a păstrat cu dârzenie într-un singur loc. Acolo ea a rămas, până astăzi, la nişte oameni demni care o folosesc cu statornicie, un popor din părţile nordice, care vorbeşte chiar limba latină, cel mai curat din toate popoarele – şi ei îşi spun valahi, odinioară cunoscuţi sub numele de daci. Ei sunt dincolo de Moesia Inferioară, peste Dunăre...”

→

De curând, în paginile revistei *Dilema veche,* domnul Ioan Holender, fost director al Operei din Viena, publica o notă care ar trebui să dea de gândit, dacă o asemenea îndeletnicire ar mai supravieţui în obiceiurile noastre. Considerăm că ar fi cazul să le reproducem: „Conducerea Festivalului de la Salzburg ar fi fost încântată să organizeze, cu ocazia prezentării lucrărilor lui Enescu, şi o expoziţie a tot ce a fost şi este – oare mai este ceva? – mai bun în ţară. Porţile festivalului au fost deschise cu scopul de a suscita interesul şi curiozitatea publicului pentru cultura românească, dar pragul acestuia a rămas netrecut de ai noştri. Lăudabil este faptul că Festivalul Internaţional de Muzică ce poartă numele lui George Enescu încă mai are loc în România. Anul acesta, în septembrie, la doar o lună după încheierea Festivalului de la Salzburg, se va desfăşura în ţară Festivalul George Enescu, dar, din păcate, acest eveniment cultural nu a fost mediatizat în niciun fel la Salzburg. Intelectualii interesaţi de viaţa culturală în România de astăzi sunt conştienţi de dezinteresul cultural total al politicului aflat la conducere. Persoanele instalate în posturile de conducere culturală din ţara noastră, ca să nu spun indivizii, asemenea colegilor dumnealor din celelalte resorturi, sunt preocupaţi doar de a-şi păstra posturile şi, deci, de a nu face nimic ce ar putea naşte vreo tensiune sau nemulţumire în activitatea dumnealor. Totul funcţionează după binecunoscuta cutumă: Dacă nu fac nimic, nu mi se întâmplă nimic. /…/ Capodopera enesciană *Oedipe* va fi prezentată la Festivalul de la Salzburg, unde cu siguranţă va suscita interes şi recunoaştere, asemenea *Sonatei pentru vioară nr. 2 în Fa minor, Octetului pentru coarde în Do major* sau *Impressions d'Enfance* ale lui Enescu. România de astăzi a pierdut o şansă de a fi internaţional prezentă prin tot ceea ce a avut şi are ea mai bun. Nu mă mir, constat doar cu durere.“

Mai mult ca oricând, astăzi, România are o imperioasă nevoie de imagine. Faptul că Enescu e insuficient cunoscut (şi cultivat) în propria ţară explică, până la un punct, un deficit cu care nu vom înceta prea curând să ne confruntăm. Dar „Problema Enescu” (va trebui, neapărat – la un anume moment – să existe pentru noi o *problemă* cu acest nume) nu este numai o chestiune de ordin cultural-artistic; cu atât mai puţin una de orgoliu naţional. Într-o epocă ce pare să dea contur unei mega civilizaţii şi într-un context dominat de confuzia şi efectele – agresiv dizolvante – ale globalizării, prin muzica lui ne-am putea şi regăsi şi păstra cu unicitatea şi inefabilul propriei noastre identităţi spirituale. Fastuoasele şi învăluitoarele fluide sonore ar respira către lume dimensiunea sublimă a unei imagini atât de singulare. Imaginea noastră, astăzi (încă) absentă!

Homo sapiens

În aceeaşi perioadă, o altă personalitate de seamă a Renaşterii, care s-a oprit cu atenţie asupra românilor, este Enea Silvio Piccolomini (devenit mai târziu Papa Pius al II-lea), în lucrarea sa *Istoria Europei,* scrisă în 1458 şi publicată la Memmingen în 1481, apoi la Nürnberg, în 1493, dându-se astfel naştere celui mai răspândit incunabul. Cu o intuiţie surprinzătoare, el a făcut ca românii să fie cunoscuţi în unitatea lor etnică şi pe întreg teritoriul vechii Dacii, cu existenţa continuă în acest spaţiu. Manuscrisul de la Vatican, prezent în expoziţie, este o ediţie de lux, pe pergament, din care citez: „Dacia a fost făcută provincie romană în pământ barbar… În pământurile lor au fost geţii, dintre care o parte sunt numiţi valahi, iar altă parte transilvăneni… Iancu de Hunedoara, de naţiune valahă, nu era de origine nobilă… El a arătat cel dintâi ungurilor că fronturile turcilor pot fi sparte şi învinse… Numele lui umbreşte pe al altora, a mărit mult gloria nu numai a ungurilor, ci şi a valahilor din care s-a născut… Să nu se micşoreze binefacerile lui… Baronii să-i preamărească memoria, pe Matei să-l scoată din temniţă şi să-l aşeze în fruntea regatului… Valahii sunt neam italic… Valahii populează şi insulele Dunării şi au aşezări şi în Tracia… o parte din ei se găsesc sub stăpânirea turcilor, altă parte sub unguri…”

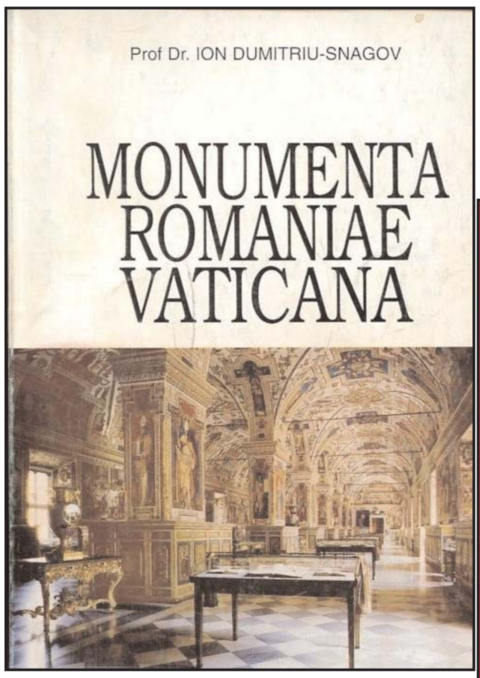
Interesul Romei papale pentru relaţii cu poporul român este unul străvechi şi s-a manifestat continuu. El este atestat şi de schimbul de scrisori dintre Papă şi domnitorii români, documente aflate la loc de cinste în expoziţie. Astfel, Papa Inocenţiu al III-lea (1198-1216) îi adresează în decembrie 1199 o scrisoare lui Ioniţă Asan, din care citez: „Noi (Papa – n.m.) auzind că înaintaşii tăi îşi aveau originea în nobilul neam al Romei şi tu ai moştenit de la ei atât nobleţea sângelui, cât şi sentimentul devotamentului sincer pe care îl porţi faţă de Scaunul Apostolic, deci cu drept de moştenire, ne-am propus de mult timp să-ţi scriem şi să-ţi trimitem legaţi”.

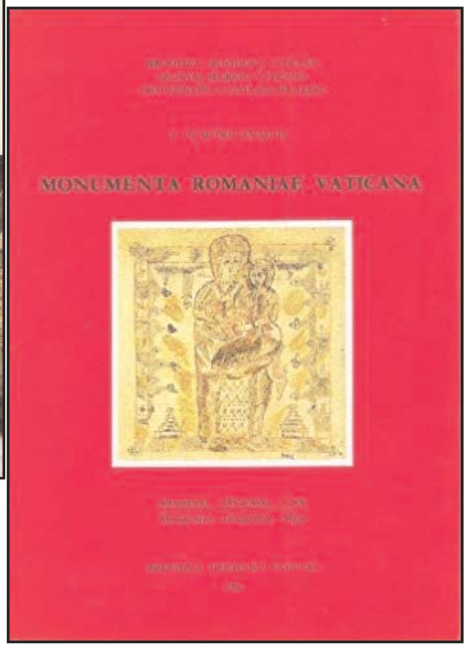
Ceva mai târziu, alte documente vorbesc despre relaţiile dintre Ştefan cel Mare (1457-1504) şi Papa Sixt al IV-lea (1471-1484), care îl ajută cu fonduri „pentru întreţinerea armatei sale, ridicată contra crudului Turc, duşmanul numelui creştin”. Într-unul din aceste documente, Papa afirmă: „Precum ştiu toate naţiile pământului, turcii nu încetează a unelti împotriva credinţei creştine… şi mai ales împotriva iubitului fiu Ştefan-Voievod şi a stăpânirilor sale… care se află în regiunile vecine cu turcii, pentru ca supunându-le pe acestea oribilelor lor tiranii să le deschidă drumul spre ţările celorlalţi creştini. Dar, deşi Ştefan, ca un adevărat apărător al credinţei creştine, este dispus să reziste perfidiei şi atacurilor turcilor înşişi, pentru susţinerea unei poveri atât de grele şi pentru a o duce la bun sfârşit, propriile lui puteri nu sunt suficiente; sunt necesare multe din averile şi ajutoarele creştinilor, care sau să contribuie cu bunurile lor sau să se alăture personal, mergând să lupte în armata pregătită de Ştefan însuşi…”

Un amănunt semnificativ: când Ştefan cel Mare obţinea marea victorie de la Vaslui împotriva turcilor, în 1475, Papa Sixt al IV-lea inaugura Biblioteca Apostolică a Vaticanului, a cărei Aulă (70 metri/11 metri), numită şi Salonul Sixtin, a găzduit Expoziţia „Monumenta Romaniae Vaticana”.

Logiile Vaticane – îmi spunea, însoţindu-mă, savantul Ion Dumitriu-Snagov – mărginesc pe trei părţi curtea interioară, „Cortile di San Damaso”, numărându-se, prin arhitectura şi pictura lor, printre cele mai atractive şi preţioase edificii ale Palatului Vaticanului. Primele două logii, consacrate artelor, aparţin valorosului arhitect al Renaşterii Donato Bramante (1444-1514). A treia logie, consacrată ştiinţelor, se datorează geniului lui Rafael Sanzio, care o concepe şi construieşte între anii 1513-1518. Ea se şi numeşte „Logia lui Rafael”, dar şi „Loggia dela Cosmografia” sau „Bella Loggia”, datorită armoniei culorilor şi simbolisticii picturii din bolţi şi abside. Ea va fi însă desăvârşită ceva mai târziu, sub Papa Pius al IV-lea (1559-1565), pentru a lega (leagă şi astăzi!) apartamentul papal de Secretariatul de Stat al Vaticanului (motiv pentru care nu poate fi vizitată decât cu aprobare specială).

„Logia lui Rafael” adăposteşte 13 hărţi, dintre care cea purtând numărul 9 – consacrată statelor catolice Ungaria (devenită la acea dată paşalâc) şi Polonia – prezintă o deosebită importanţă pentru noi; drept pentru care, o copie aidoma se afla în expoziţia românească. Pe această hartă figurează clar şi ţările româneşti, numite (şi consemnate) de către cartografii timpului Moldavia, Transylvania şi Walachia, indicându-se tot teritoriul naţional al vechii Dacii, inclusiv Dobrogea. Pe întreaga hartă – care, reţineţi! nu privea exclusiv România! – sunt consemnate 600 de toponime; dintre acestea, 161 definesc aşezări româneşti. Denumirile mai importante (Cibinium, Traiani Ponce) sunt scrise cu majuscule; celelalte, cu iniţială majusculă şi litere mici negre. Pe lângă

inestimabile valori artistice – câmpiile colorate în verde, grupuri de arbori simbolizând pădurile, munţii ca nişte conuri maronii, oraşele cu turnuri roşii – harta (cea mai bine conservată din toate 13) arată interesul prezentat de ţările române (care la acea dată erau o realitate constituită) pentru centrul lumii catolice, Roma Renaşterii. Totodată, cercetarea atentă a hărţii dovedeşte că autorii ei (folosind cele mai bune documente cartografice ale epocii) cunoşteau şi lucrările în domeniu ale unor reputaţi renascentişti din arealul românesc: braşoveanul Johannes Honterus şi sibianul Georg Reicherstorffer.

Alte documente valoroase din Biblioteca Apostolică şi Arhivele Secrete ale Vaticanului, prezente în expoziţie: o scrisoare a regelui ungur Bella (1274) în care se aminteşte de pământurile aparţinând valahilor din Transilvania şi Oltenia; scrisorile trimise de Neagoe Basarab şi Ştefăniţă Vodă (1519) către Papa Leon al X-lea, comunicând că vor să intre în coaliţia antiotomană organizată de Sfântul Scaun, cu condiţia de-a li se recunoaşte statutul de cobeligeranţi la negocierea păcii; note interne confidenţiale în legătură cu asasinarea lui Mihai Viteazul.

Un *Prăznicar* de la sfârşitul secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea, realizat în Transilvania de Nord, cuprinde desenul unei Madone cu Pruncul, înveşmântaţi în straie populare româneşti – unicat în pictura de cult – drept pentru care se (mai) numeşte „Madonna Romena” sau „Madona cu ie”. Această pictură a fost emblema expoziţiei şi a catalogului ce-o însoţea. O reproducere într-un tablou de mai mari dimensiuni a fost făcută de către pictoriţa Doina Botez şi dăruită Papei Ioan Paul al II-lea. (Pictoriţa a fost nevoită să se autoexileze în Italia, la Roma, în urma ilustrării volumului *Motanul Arpagic,* de Ana Blandiana. Un talent de excepţie, care în anul 2006 a cucerit mult-râvnitul Premiu Internaţional „Beato Angelico”, pe care acelaşi Papă, Ioan Paul al II-lea, l-a declarat „Patronul Universal al Artiştilor”.)

La loc de cinste s-a aflat un manuscris, realizat în sudul Transilvaniei, după *Carte românească de învăţătură (Cazania lui Varlaam)* tipărită la Iaşi în anul 1643. Ca şi *Carte românească ce se cheamă Ceasornicul domnilor… de dumnealui răposatul Nicolaiu Costin Biv Vel Logofăt, care acum s-a izvodit cu cheltuiala dumnealui Ion Neculce Vel Vornic în Ţara de Sus, în zilele Măriei Sale Domn Io Grigore Voevod, în anul 7240* (1732 – n.m.), considerată prima operă a literaturii occidentale moderne tradusă în limba română. La fel şi manuscrisul arab (tradus din greacă) al lucrării lui Cantemir *Divanul sau gâlceava înţeleptului cu lumea,* considerată una din puţinele opere filosofice ale unui autor român care s-a impus în limba arabă.

Cel mai recent document din expoziţie a fost *Atlasul României Mari,* 1929, exemplar unic, oferit Papei de către Monseniorul Alexandru Cisar, Arhiepiscopul şi Mitropolitul Bucureştilor, care cuprinde 72 de hărţi desenate de însăşi mâna lui Cisar.

Unitatea teritorială a României, Sfântul Scaun a organizat-o ecleziastic, cu peste o jumătate de veac înaintea Primului Război Mondial. Astfel, în anul 1853, prin Bula Papală dată de Papa Pius al IX-lea, „Ecclesium Christi ex omni lingua”, s-a creat „Provincia Ecleziastică Română de Făgăraş şi Alba Iulia de Rit Oriental”, cu capitala la Blaj, cuprinzând Banatul, Crişana, Maramureşul şi Transilvania istorică – în limitele etnice care au definit apoi graniţa de vest a ţării. Acest teritoriu a fost scos – la acea dată, 1853! – de sub jurisdicţia Primatului Ungariei de Esztergom şi a Nunţiaturii de Viena (cu acordul lor!) şi trecut sub jurisdicţia directă a Romei, la Congregaţia De Propaganda Fide. Aşadar, cu 67 de ani înainte de Unire, Sfântul Scaun intuise necesitatea istorică a organizării geopolitice a românilor şi, recunoscând această necesitate, stabilise graniţele de vest ale noii provincii ecleziastice exact în limitele care aveau să fie recunoscute şi stabilite prin Tratatele de la Trianon şi Versailles. Puţin mai târziu, în 1883, când s-a înfiinţat Arhiepiscopia Romano-Catolică de Bucureşti, aceasta primea – din partea aceluiaşi înţelept Sfânt Scaun – drept graniţă ecleziastică de răsărit râul Nistru.

Toate aceste dovezi se află la Vatican – şi au fost expuse în *Monumenta Romaniae Vaticana.* Din păcate, însă, pentru unii nu este uşor să creadă ceea ce se atestă prin sigiliul acestor documente de necontestat. Dar este şi mai greu să nu crezi. Pentru că, din inima nestinsă a acestor documente răzbate, după cum arăta profesorul Ion Dumitriu-Snagov, chemarea la cunoaşterea adevărului, cu generozitatea cu care Iisus, atunci când s-a arătat apostolilor, i-a zis celui mai sceptic dintre ei: „Adu degetul tău şi vezi mâinile mele, şi mâna ta o pune în coasta mea”. Constituie, acesta, principalul îndemn la lectură şi meditaţie pe care-l făcea Expoziţia „Monumenta Romaniae Vaticana” – cu aceea şi chemare divină, care pe Toma l-a cutremurat: „Şi nu fi necredincios!”

Expoziţia *Monumenta Romaniae Vaticana* a fost amenajată în Salonul Sixtin, în imediata vecinătate a vestitei Capele Sixtine, veşnicită de penelul lui Michelangelo – pe cel mai important traseu al Muzeelor Vaticanului. Deschisă până la 1 mai (1996), incluzând marile pelerinaje de Paşti, ea a fost vizitată de aproximativ un milion de oaspeţi.

Ce s-ar mai putea adăuga? Poate faptul că în toamna aceluiaşi an (din 26 noiembrie 1996 până pe 31 mai 1997), tot la stăruinţa marelui Ion Dumitriu-Snagov (hulit de unii cum că „s-ar fi dat cu catolicii”!), o copie a Expoziţiei a fost găzduită de Muzeul Naţional Cotroceni din Bucureşti, ca o probabilă autocritică mascată din partea autorităţilor *insensibile* la evenimentul de la Vatican. Pentru că, trebuie să subliniez, la data vernisajului din Cetatea Eternă, în Italia (chiar la Roma!) existau deja corespondenţi ai unor ziare, inclusiv Radio şi Televiziune (ProTV, de exemplu).

Homo sapiens

Istoria, participând la prezent şi viitor (I)

Dragoş VAIDA, Constanţa VAIDA HALIŢĂ

Istoria ca viaţă prezentă şi cunoaştere. Rectorul Universităţii „Babeş-Bolyai” din Cluj-Napoca, acad. prof. Ioan-Aurel Pop, în comunicarea pe care a prezentat-o la Congresul Naţional al Istoricilor Români, ne-a explicat conceptul de „trecut” în modul următor: „Noi numim *printr-o convenţie* viaţa oamenilor de odinioară trecut. De fapt, trecutul a fost, pentru cei care l-au trăit, *viaţă intensă prezentă*. Până la urmă, toată viaţa oamenilor devine trecut, orice am face noi şi oricum am încerca să ocolim acest curs. Prezentul durează o clipă şi apoi devine trecut, viitorul este mereu incert, dar ajunge şi el prezent şi apoi trecut, astfel încât, iremediabil şi ireversibil, dimensiunea cea mai lungă şi mai certă la care avem acces (limitat, e drept) este trecutul. Ca urmare, dragostea pentru trecut înseamnă *dragoste de viaţă,* iar cunoaşterea trecutului este *cunoaşterea vieţii”* [2] (sublinierile noastre).

Înţelegem din cele spuse că trecutul nu este volatil, ceva care dispare, ci rămâne, intră în *constituirea prezentului şi a viitorului nostru,* nu-şi pierde înţelesul prin trecerea timpului. Cât despre importanţă, greu de vorbit, aceasta este în imaginea noastră puternic influenţată de prezent. Ca să înţelegem mai bine ce se petrece, de cele mai multe ori, recurgem la *origine*. Într-un anumit sens, *adevărul despre prezent* este astfel de căutat şi de găsit în *trecut,* într-o măsură mai mare decât ne-am fi aşteptat. Interesant, notăm că în prefaţa lucrării sale *Traité du vide,* Pascal spune că omul este singura fiinţă care are noţiunea de temporalitate. Găsim că este natural să fie aşa, deoarece timpul şi durata nu sunt percepute la fel de uşor ca distanţa pe care o putem vedea şi măsura direct.

Experienţele prin care trecem credem că ni se prezintă sub un dublu aspect, apar în *două moduri de reprezentare: reprezentarea de referinţă,* constituită de principiile, ideile şi noţiunile la care ne referim atunci când vrem să înţelegem, să explicăm, să conceptualizăm cele petrecute, şi *reprezentarea concretă,* constituită de faptele, evenimentele brute sau imaginile care au intervenit nemijlocit în trăirea reală efectivă. În acest sens, ne-a plăcut şi am adoptat titlul rubricii din această revistă, *Istoria de lângă noi,* în cadrul căreia am căutat să contribuim *mixând amintirile, evocarea* fără invenţii, cu reflecţia, cu *teoria*, gen *eseu,* nu mai puţin semnificativă.

Descifrarea, descoperirea trecutului reprezintă paşi în acea *cunoaştere a vieţii* de care ni se vorbeşte în citatul de mai sus [2]. Aceste consideraţii nu ar trebui să ne fie prea greu de înţeles, deoarece noi, românii, trăim de vreo trei decenii greutatea de a trece *dincolo,* rămânând mereu dezorientaţi în faţa propriei istorii, asupra căreia nu reuşim, din 1989 încoace, să cădem de acord. Suntem treziţi ca după un traumatism, un accident, fără a şti prea bine nici ce s-a întâmplat şi nici unde ne aflăm.

Cauza principală a situaţiei despre care vorbim, pe care toţi o percepem ca pe un impas, ca pe o criză, este desigur de natură economică şi socială, dar este, chiar înainte de toate, de natură *culturală, morală, sufletească* (nu ştim cum să o spunem mai bine şi mai pe înţeles). În cazul ţării noastre, foarte mult din ceea ce trăim rezultă din menţinerea nenaturală a stigmatelor provenite de la societatea de înainte de 1989, concretizate prin conservarea mentalităţilor şi mai ales a *modelelor şi metodelor de lucru, a structurilor de bază şi a persoanelor* menţinute chiar după sfârşitul sistemului din care au făcut parte. Absenţa aproape a oricărei analize critice şi voinţa clară de a nu se trage consecinţele din prăbuşirea unui sistem pe care am văzut-o (mai degrabă decât am trăit-o) sunt principala sursă de instabilitate, de contestare permanentă a legitimităţii morale şi de incapacitate de a mobiliza efortul naţional în direcţia înnoirilor necesare.

Articolul lui Titu Maiorescu, la o jumătate de secol înainte de Unire. Cercetarea trecutului, evocările, nu sunt răscoliri de sentimente fără de folos. Amintindu-ne, putem afla ceva interesant pentru înţelegerea prezentului. Pentru exemplificare, cităm articolul lui Titu Maiorescu *În contra direcţiei de astăzi în cultura română,* publicat cu o jumătate de secol înainte de Unire, la 1 decembrie 1968 [1]. Scris acum un secol şi jumătate, articolul ne trimite un avertisment semnificativ şi ne pune întrebări privind căile de urmat. În filosofia culturii noastre, Titu Maiorescu ne-a lăsat o analiză critică tulburătoare privind apariţia a unei culturi *false,* a unor producţii culturale moarte, a unor *forme fără fond.*

„Direcţia falsă odată croită ... inteligenţa română a înaintat cu uşurinţă pe calea deschisă şi, cu acelaşi neadevăr înlăuntru şi cu aceeaşi pretenţie în afară, s-au imitat şi s-au falsificat toate formele civilizaţiunii moderne. ... Înainte de a avea o cultură crescută peste marginile şcoalelor, am făcut atenee române şi asociaţiuni de cultură şi am depreţiat spiritul de societăţi literare. Înainte de a avea o umbră măcar de activitate ştiinţifică originală, am făcut Societatea academică română. ... În aparenţă, după statistica formelor dinafară, românii posedă astăzi aproape întreaga civilizare occidentală. Avem politică şi ştiinţă,

avem jurnale şi academii, avem şcoli şi literatură, avem muzee, conservatorii, avem teatru, avem chiar o constituţiune. Dar în realitate toate aceste sunt producţiuni moarte, pretenţii fără fundament, stafii fără trup, iluzii fără adevăr, şi astfel cultura claselor mai înalte ale românilor este nulă şi fără valoare, şi abisul ce ne desparte de poporul de jos devine din zi în zi mai adânc” [1].

Nu vi se pare că articolul lui T. Maiorescu, în ciuda trecerii anilor, se potriveşte neaşteptat de bine, în multe privinţe, cu vremurile pe care le trăim acum? Am dus în ridicol ideea de Academie prin crearea unor instituţii care includ în denumirea lor acest termen, dar cărora le lipseşte fondul corespunzător. Tot atât de grav, au apărut pseudo-universităţi a căror activitate de studiu şi cercetare nu o găsim citată în singurul loc unde ar trebui să se găsească pentru o eventuală consacrare, în *revistele de specialitate* în care articolele trebuie să fie *recenzate, înainte de apariţie.* Aceste articole publicate pot foarte bine să fie expozitorii, monografice, dar precădere au articolele care vin cu contribuţii originale. În plus, cine mai are azi curajul să vorbească, să citească, o teză de doctorat fără să-şi pună întrebarea dacă nu cumva este plagiată?

Nu ştim cum să ne asigurăm că nu pierdem acel *fond de adevăr* a cărui lipsă o critică articolul, dar încercăm să sugerăm unele condiţii necesare pentru a nu-l pierde din start. În ce ar consta acel fond? În a nu arde etapele, în a creşte cu grijă şi răbdare floarea culturii. Dorim să spunem că în cultura de care ne îngrijim, pentru a nu avea cultură falsă, este necesar să venim cu investirea propriei experienţe şi elaborări, urmând ca ulterior, într-o analiza critică reală, să se vadă cât de semnificativ este pasul făcut, ce rămâne în urmă, dacă rămâne totuşi ceva.

La terminarea facultăţii, printre alţii, vreo 30-40 câţi mai rămăsesem, eram câţiva studenţi care eram bucuroşi că avem o notă în modesta revistă ştiinţifică studenţească *Arhimede*. Erau autori acolo viitori profesori, Aldo Lazăr, şef de catedră la Universitatea din Tel Aviv, coleg cu care m-am revăzut cu plăcere anul trecut la Bucureşti, Ion Zamfirescu, viitor director de cercetare şi producţie la Centrul de calcul al Institutului de Fizică Atomică al Academiei Române, conducător ştiinţific al lucrărilor fiind acad. prof. Solomon Marcus, precum şi profesorul Sergiu Rudeanu, matematician cunoscut, autoritate în domeniul algebrelor Boole, care aveau să revină în actualitate prin informatică. Acad. prof. Gr.C. Moisil era îndrumătorul nostru ştiinţific.

În Nota la care lucram, scriind cum mă pricepeam, lung, cu explicaţii, de parcă cineva aştepta să mă citească, dădeam o soluţie pentru o problemă pusă de Garrett Birkhoff (1911-1996), într-un articol din *Annals of Mathematics.* Acest articol din *Annals* devenise (şi avea să rămână) articolul de suflet din care citeam şi conspectam în penultimul – ultimul meu an de facultate. I-am trimis Nota lui G. Birkhoff care mi-a răspuns că dacă doresc să public lucrarea trebuie s-o trimit unei reviste care să o dea unui recenzent anonim pentru evaluare şi că faptul că i-am prezentat lucrarea nu-l autorizează să o recomande unei reviste. Am urmat calea descrisă, lucrarea a fost publicată şi ulterior am văzut că m-a citat în cartea sa *Lattice Theory.* Am învăţat că acesta este drumul de parcurs pentru oricine doreşte să propună o contribuţie.

Gândind la concluzii posibile. Uneori regulile primite prin tradiţie ne conduc la soluţii mai bune privind situaţiile sociale decât cele deduse pe calea raţionamentelor, fasonate după cazurile particulare de care ne lovim. Spunem atunci că instinctul a fost mai bun, deşi nu este vorba de instinct, ci de aşezări mai bune, mai profunde ale existenţei noastre, tradiţia reprezentând cu mult mai mult, o componentă a soclului culturii naţionale. Cunoaşterea istoriei şi a tradiţiei conferă omului o stabilitate, conştiinţa unei identităţi şi matricea stilistică, pe care o purtăm de-a lungul timpului, de care ne vorbea Lucian Blaga referindu-se la cazul României. O parte consistentă pe care nu poate să ne-o ia nimeni este amintirea. Prin delăsare, nebăgare de seamă şi uitare, dezrădăcinăm cultura şi istoria din inimile şi minţile tinerilor. Când îi privăm, de exemplu, de marile texte ale literaturii române, le răpim în fapt identitatea.

Europa noastră de Răsărit rămâne o zonă neglijată, desconsiderată de multe ori, care păstrează încă valori spirituale şi materiale, *ca într-o rezervaţie.* S-ar putea, ca într-un viitor nu prea îndepărtat, existenţa acestui depozit de supravieţuire a lumii de tip european să dobândească importanţă în confruntarea, pe plan istoric, cu civilizaţii de altă sorginte, cu un bagaj cultural greu compatibil cu al nostru. De aici, importanţa chemării „să ne aducem aminte”. Interferenţa dintre structuri născute de-a lungul secolelor, făcută brutal, birocratic şi inflexibil, duce inevitabil la adâncirea frustrărilor şi favorizează apariţia extremismului ideologic.

Bibliografie

[1] Titu Maiorescu, „În contra direcţiei de astăzi în cultura română”, *Convorbiri literare*, no. 19, anul II, Iassi, 1 decemvrie 1868.

[2] Ioan-Aurel Pop, *Meseria de istoric la începutul mileniului al treilea, Congresul Naţional al Istoricilor Români,* 25-28 august 2016, Cluj-Napoca, Universitatea „Babeş-Bolyai”, Amos News, 24 august, 2016.

Ambiguu şi discret

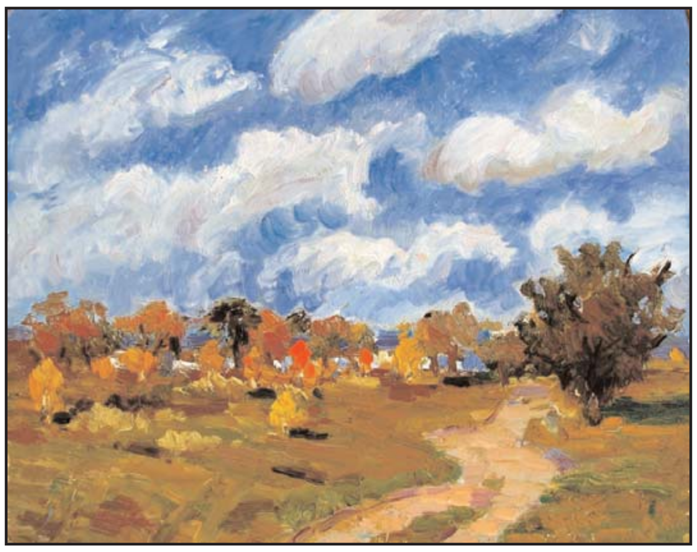

Victor POPA

Consultând din curiozitate subiectele bacalaureatului francez la proba de filosofie (susţinută luni, 17 iunie 2019; pentru filiera literară, subiectele se pot găsi la adresa https://www.lemonde.fr/campus/article/ 2019/06/17/bac-philo-2019-decouvrez-les-sujets-officiels_5477204 _4401467.html), am fost surprins de prima întrebare, centrată pe problematica timpului: „Est-il possible d'échapper au temps?" La o primă lectură, mi-au revenit în minte celebrele reflecţii pe care le fac Sfântul Augustin (*Confessiones,* Liber XI, Caput XIV) şi Aristotel, ce încearcă să sondeze cu puterea raţiunii necuprinsul tainic al dimensiunii temporale. Fiorul pe care ni-l creează contemplarea timpului este de o profunzime usturătoare, care tulbură, relativizează propria existenţă, aducând în prim-plan nelinişti şi îndoieli ce se risipesc de obicei în valul rutinei acaparatoare, în tumultul vieţii concrete. Genunea pe care întrebarea „Quid ergo tempus?" (Ce este deci timpul?) o deschide în faţa noastră ne provoacă la a analiza ambiguul şi discretul omniprezent în cadrul existenţei, acelaşi ambiguu şi acelaşi discret pe care le putem întâlni când cercetăm, din perspectiva unui mistic, fundamentala experienţă a proximităţii sacrului. Găsesc extraordinar de fertilă analiza acestui filon spiritual care străbate în plan istoric civilizaţia europeană, încercând, în rândurile care urmează, să-mi cristalizez câteva dintre observaţiile pe care încă scurta mea experienţă mi le-a putut furniza.

Cea mai frumoasă ilustrare în literatura română a întâlnirii cu sacrul mi se pare a fi proza fantastică a lui Mircea Eliade, care imortalizează însăşi această intuiţie a misterului ce pândeşte şi licăre în intimitatea sa neştiută. Sacrul, după cum prea bine semnalează Sorin Alexandrescu în *Dialectica fantasticului* (studiu introductiv publicat în volumul *La Ţigănci şi alte povestiri,* Editura pentru literatură, Bucureşti, 1969), adoptă în opera lui Eliade două ipostaze: pe de o parte, dimensiunea distinctă, ce se opune realului şi este accesibilă exclusiv iniţiatului (fapt vizibil în *Secretul doctorului Honigberger*), iar, pe de altă parte, un strat discret care se contopeşte cu profanul, permiţând chiar treceri de neperceput între dimensiuni (sugestiv în acest sens este periplul lui Gavrilescu din *La Ţigănci*). Proximitatea sacrului scufundă conştiinţa celui care-l „întâlneşte" în imensitatea eternului din care a ţâşnit timpul, în sfera inefabilului, a începuturilor, *în illo tempore,* întregind şi desăvârşind experienţa anterioară, eminamente profană a omului, nicidecum anulând-o. Aşa cum indică şi Eliade în *Solilocvii* (Editura Humanitas, Bucureşti, 1991, pagina 16), în planul experienţei, dar şi în cel al sincerităţii, nu există contradicţii: „O experienţă ia locul altei experienţe, nu o contrazice". Prin apropierea de sacru, profanul capătă greutate, semnificaţie profundă, revelându-şi adevărata natură şi raţiune de a exista.

Pe această optică a lumii se bazează atitudinea misticului, însetat după divin, după etern, atitudine pe care aş rezuma-o printr-o formulă celebră a lui Paul Claudel, „Tout ce qui existe est symbole. Tout ce qui arrive est parabole." (Tot ceea ce există este simbol. Tot ceea ce se-ntâmplă este parabolă – tr. n.) Dorinţa de a întâlni sacrul se traduce în act mai întâi prin percepţia holistică a vieţii şi a lumii drept o anticameră plină de înţelesuri ce anunţă o altă realitate, mai cuprinzătoare

decât simplul palpabil, iar ulterior prin efortul de a găsi, de a întrezări elemente prevestitoare ale unui „dincolo" fascinant. Această dimensiune nu trebuie neapărat să ne ofere nemurire întru fericire ori vreun stadiu astral de desăvârşire dublat de reţinerea personalităţii: acestea sunt elemente care ne apar drept naturale pentru căutarea misticului, pentru că suntem familiarizaţi îndeosebi cu viziunea creştină asupra universului. În realitate, această nelinişte răscolitoare a însetatului după divin se poate împăca şi cu alte poziţii metafizice, care n-ar accepta posibilitatea păstrării individualităţii după moarte, dar ar susţine, de pildă, o (re)absorbire în divinul impersonal „aflat" dincolo de graniţele vizibilului. Un astfel de drum spiritual poate fi inspirat şi de o concepţie a unei Lumi a Ideilor în manieră platonică, nu numai de un Dumnezeu izomorf cu cel al creştinismului.

Căutarea misticului se loveşte inevitabil de situaţii care impun ambiguitate şi incertitudine prin înseşi natura lor, care-l scot pe practicant din sfera reţetelor fixe şi-l expun unor semnificaţii multiple, acordabile aceluiaşi eveniment spiritual. Echivocul ireductibil înspăimântă şi fascinează totodată, însă nu este un teren fertil pentru orientarea acţiunilor către un scop precis. Se impune astfel conştiinţei omului nevoia de a-l îngrădi şi de a-l evita prin metode numeroase: trasee iniţiatice, ucenicii spirituale ori chiar prescrieri de paşi în vederea atingerii unui anumit summum, după cum fac şi chietiştii Doamnei Guyon. Însă, dincolo de planificările desăvârşirii sufleteşti, realizate de numeroase mişcări mistice, în încercarea de a cartografia mai mult sau mai puţin rigid o cale clară de urmat de către adepţi, ambiguul poate avea chiar o valoare terapeutică. Aceasta este teza lui Sigmund Freud, care susţine că o remarcă cu mai multe înţelesuri poate satisface în anumite situaţii atât materialul refulat (care altfel s-ar manifesta prin vis ori acte ratate), cât şi instanţa refulatoare, cea care impune cenzura. Astfel de replici – după părerea lui Freud – sunt numeroase în scrierea lui Jensen, *Gradiva*, pe care medicul o interpretează în lumina conceptelor psihanalizei (*Delir şi vise în* Gradiva *de Jensen*, sfârşitul părţii a III-a). Discursul ambiguu, care poate face referire la realităţi greu de sesizat ori de înţeles pe de-a-ntregul, pregăteşte materialul refulat din domeniul inconştientului să „iasă la lumină" şi să fie asumat de către destinatarul procedurii psihanalitice.

S-ar putea ca misticul veritabil să cultive echivocul, misteriosul şi discretul într-o manieră capabilă să le potenţeze valoarea şi să întregească experienţa aşa-zis profană prin explorarea unor zone inedite ale existenţei, ascunse sub masca banalului. Indiferent dacă travaliul mistic este absurd sau nu, o rătăcire spirituală ori însăşi calea cea bună, transpunerea sa în artă, prin ilustrarea strălucită a acestei intuiţii a sacrului, aşa cum apare la Eliade, are o forţă estetică formidabilă ce merită cultivată şi în viitor. Întrebarea iniţială rămâne, totuşi, deschisă: „Ce este, deci, timpul?"

Poezie fără frontiere

Traduceri de Gabriela CĂLUŢIU SONNENBERG şi Germain DROOGENBROODT

Desene dintr-un port

José Gorostiza (Mexic)

pentru Roberto Montenegro

1. Revărsatul zorilor

Peisaj marin
tablou pictat în note ce apasă.
Dorm toate.
Se desprinde aurora
în chip de glob
pe ape suspendat.
Şi viaţa anevoie prinde-a fi
miracolul de luntrii trecătoare
peste tăcerea albă din nisipuri.

Craiova

Germain Droogenbroodt

Fremătător oraş al artei şi culturii
încrustat în malul Jiului
dărâmat de cutremure
ars din temelii de turci
dar asemănător unei păsări Phoenix
victorioase
ridicându-se curajos din propria-i cenuşă
rezidindu-şi uimitoarele monumente
pieţe şi palate, oaza verde
a Parcului Romanescu
cu mândrie arătând la Muzeul de Artă
fascinantele lucrări ale lui Brâncuşi
mângâind în acelaşi timp ochiul şi urechea:
fântânile, dansând bucuroase
pe melodiile clasice ale lui Vivaldi şi Strauss
Craiova, fremătător oraş al artei şi culturii
Craiova cea plină de iubire

Harfă

Ivan Hristov (Bulgaria)

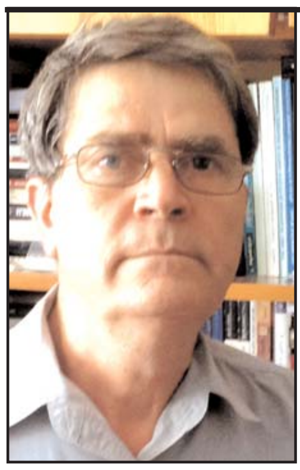
Harfă mi-e trupul tău
freamătă corzi deasupra
cutiei rezonante
degetele mele ciupesc
gâtul
întinsa suprafaţă
acuităţi
triunghi
un arc de vânătoare
trubaduri
truveri
minesengeri
Monteverdi
Gluck
Berlioz
Glissandoul specific
stopează rezonanţa.
Las în blândă cădere
una sau două mâini
pe corzi să odihnească.

Vânzare

Rose Ausländer (Cernăuţi, 1901 – Düsseldorf, 1988)

Primăvara
vând
viorele de prin grădini
pierdute prin veri
trandafiri de hârtie
crizanteme din cuvinte
din toamnă
din iarnă
flori de gheaţă la fereastra
mamei mele plecate
Astfel trăiesc
de pe-o zi pe alta
până-ntunericul mă prinde
Noaptea
elogiez
luna şi stelele
până când soarele răsare
iar el zilei
mă vinde

Istoria de lângă noi

Făuritori ai Marii Uniri, martiri în închisorile comuniste (VII)

Ilie POPA

Daniel Ciugureanu

Daniel Ciugureanu, născut la 9 decembrie 1885 în satul Şirăuţi, ţinutul Hotin, gubernia Basarabia din Imperiul Ţarist (astăzi Şirăuţi, Briceni, Republica Moldova), a fost fiul preotului Alexandru Ciugureanu şi al profesoarei Ecaterina Ciugureanu, o familie nobilă de intelectuali.

Şi-a început învăţătura în familie. Studiile primare le-a făcut în satul natal, cele secundare în oraşul Bălţi, apoi a urmat Seminarul Teologic din Chişinău. Studiile universitare le-a făcut, începând din 1905, la Facultatea de Medicină a Universităţii „Sfântul Vladimir” din Kiev. A susţinut examenele de absolvire cu rezultate excepţionale în faţa unei comisii medicale, în lunile septembrie şi octombrie 1912, şi pe 16 octombrie 1912 a obţinut diploma de medic, dar în posesia Diplomei de medic chirurg-urolog nr. 31180-5151 a intrat abia pe 2 iulie 1913.

A practicat chirurgia mai întâi la spitalul din satul Vorniceni, Străşeni, în 1913, apoi la spitalul din Hânceşti în 1914, la Spitalul „Regina Maria” din Chişinău în 1927, la Spitalul „Doctor Ion Cantacuzino” din Bucureşti din 1938 şi la Spitalul Central „I.O.V.”, tot din Bucureşti, din 1944.

S-a manifestat încă din tinereţe în lupta pentru emanciparea românilor moldoveni din Basarabia. Astfel, în 1908, împreună cu alţi tineri basarabeni, a înfiinţat cercul *Deşteptarea.* Printre aceştia amintim pe Alexei Mateevici (autorul poeziei *Limba noastră*), Simion Murafa, Ştefan Ciobanu, Ştefan Berechet, Dimitrie Bogos şi alţii, Daniel Ciugureanu fiind ales preşedinte. Scopul acestei asociaţii era luminarea moldovenilor, deşteptarea conştiinţei lor naţionale, lupta pentru dezrobire şi pentru Unire cu România. Dar, din cauza înăspririi regimului, după doi ani, cercul a fost nevoit să-şi suspende activitatea, acţiunile lui Daniel Ciugureanu atrăgând atenţia autorităţilor ruse, care l-au arestat în mai 1912.

Un grup de intelectuali moldoveni a fondat la Chişinău, în mai 1913, revista *Cuvânt moldovenesc* şi apoi, în 1914, ziarul cu acelaşi nume, care va deveni elementul central în mişcarea pentru trezirea conştiinţei naţionale a moldovenilor. Prima ediţie a ziarului a fost tipărită la 1 ianuarie 1914, iar ultima la 7 ianuarie 1919. Proprietarul revistei şi ziarului a fost Vasile Stroescu, primul redactor-şef, Nicolae Alexandri, care a fost înlocuit la 2 februarie 1917 cu Pantelimon Halippa. În aprilie 1917, ziarul a devenit oficiosul Partidului Naţional Moldovenesc, când s-au pus bazele acestui partid. Printre colaboratorii revistei şi ai ziarului *Cuvânt moldovenesc* au fost: Nicolae Alexandri, Pantelimon Halippa, Simion Murafa, Alexei Mateevici, Daniel Ciugureanu, Onisifor Ghibu, Gheorghe Stârcea, Ion Pelivan, Teodor Inculeţ şi alţii.

Grupul de intelectuali şi funcţionari moldoveni care au pus bazele Partidului Naţional Moldovenesc şi-a propus ca scop lupta pentru dobândirea drepturilor cetăţeneşti şi naţionale pentru moldovenii din Basarabia şi de dincolo de Nistru. Lista candidaţilor Partidului Naţional Moldovenesc pentru mandatele de deputat în Sfatul Ţării, în ordinea înscrierii, cuprinde 12 persoane: Vladimir Chiorăscu, Teofil Ioncu, Ion Pelivan, Daniel Ciugureanu, Alexandru Groapă, Gheorghe Buruiană, Porfirie Fală, Anton Crihan, Teodor Coropceanu, Eufimie Popovici, Ion Codreanu şi Mihail Minciună.

Daniel Ciugureanu urmărea permanent evoluţia evenimentelor politice, revoluţionare şi, pe măsură ce Imperiul Rus se dezintegra, el îşi intensifica acţiunile unioniste, organizând adunări, congrese şi activând în sprijinul Partidului Naţional Moldovenesc. Astfel, la 16 mai 1917, în comuna Lăpuşna, Hânceşti, din Basarabia, Daniel Ciugureanu organizează şi prezidează o mare adunare populară prin care a organizat secţia de plasă a Partidului Naţional Moldovenesc. Preşedintele Daniel Ciugureanu a fost ajutat de V. Ungureanu, preşedinte al comitetului de voloşte, şi de M. Sarandea, secretar al comitetului de voloşte. Principalele hotărâri adoptate atunci au fost: biserica din Basarabia trebuie să fie independentă, preoţii nu pot fi decât moldoveni, iar slujba dumnezeiască să se facă în limba noastră strămoşească; şcoala trebuie să fie adevăratul izvor de lumină şi ştiinţă şi toată învăţătura în şcolile noastre să se facă în limba strămoşească; tot pământul din Basarabia să fie dat la ţărani şi plugari, fără plată; colonizarea pământurilor Basarabiei cu străinii să se oprească.

Între 20 şi 27 octombrie 1917 a avut loc în Casa Eparhială din Chişinău congresul soldaţilor moldoveni la care au participat aproximativ 1.000 de delegaţi de la diferite unităţi militare. La congres s-a hotărât, printre altele, crearea Sfatului Ţării, ca organ suprem de conducere al republicii. În acest scop, a fost format un Birou de organizare din care a făcut parte şi Daniel Ciugureanu. Astfel, Sfatul Ţării şi-a putut ţine şedinţa inaugurală la 21 noiembrie (4 decembrie pe stil vechi) 1917.

Delegat în Sfatul Ţării din partea Partidului Naţional Moldovenesc a fost Daniel Ciugureanu, fiind şi deputat în Sfatul Ţării de la 21 noiembrie (4 decembrie) 1917 până la 16 ianuarie (29 ianuarie) 1918. (Alexandru Chiriac, *Membrii Sfatului Ţării (1917-1918),* Ed. Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti 2001)

La 16 ianuarie (29 ianuarie) 1918, dr. Daniel Ciugureanu a fost ales de către Sfatul Ţării preşedinte al Consiliului de Miniştri al Republicii Democratice Moldoveneşti. Fiind şef al guvernului, el a respins toate pretenţiile teritoriale ale Ucrainei, care dorea să anexeze de la început nordul Basarabiei (Hotinul), sudul Basarabiei (Bugeacul), urmând apoi şi toată Basarabia, a făcut tot ce i-a stat în putere ca să oprească omorurile, violurile şi jafurile venite din partea ostaşilor bolşevizaţi ruşi, care, aflându-se în retragere de pe frontul românesc spre Rusia, devastau moşiile moldovenilor şi jefuiau populaţia din Basarabia, fiind nevoit să solicite ajutor din partea Armatei Regale Române.

La 24 ianuarie (6 februarie) 1918, Sfatul Ţării a proclamat independenţa Republicii Democratice Moldoveneşti, iar Daniel Ciugureanu în calitatea lui de prim-ministru a trimis un act diplomatic de recunoaştere a independenţei Republicii Democratice Moldoveneşti următoarelor state: Anglia, Franţa, Germania, Grecia, Italia, Statele Unite ale Americii, Turcia şi altele. Dar, Daniel Ciugureanu considera independenţa Basarabiei numai ca o perioadă de tranziţie până la Unirea cu România. Se deplasează de câteva ori la Iaşi pentru a discuta cu oficialii români chestiunile legate de Unire, discută personal cu MS Regele Ferdinand I al României, cu Alexandru Averescu, cu Alexandru Marghiloman şi cu Nicolae Iorga.

La 27 martie (9 aprilie 1918), Sfatul Ţării în frunte cu Ion Inculeţ a votat cu majoritatea voturilor pentru Unirea Basarabiei cu România.

La 28 martie (10 aprilie) 1918, a doua zi după declararea Unirii, Daniel Ciugureanu, împreună cu Pantelimon Halippa, Ştefan Ciobanu şi Ion Pelivan, au făcut parte din delegaţia care a adus la Iaşi Actul Unirii Basarabiei cu România şi a fost înmânat solemn MS Regelui Ferdinand I al României. După Unire, Daniel Ciugureanu a demisionat din funcţia de premier, pentru a intra în Guvernul României împreună cu Ion Inculeţ ca miniştri pentru Basarabia, conform condiţiilor Unirii.

Daniel Ciugureanu a fost ministru pentru Basarabia în patru guverne ale României Mari: în Guvernul Alexandru Marghiloman, în Guvernul Constantin Coandă, în Guvernele I.C. Brătianu şi în Guvernul Athur Văitoianu.

La 1 septembrie 1919, Daniel Ciugureanu, ca ministru pentru Basarabia în Guvernul I.C. Brătianu, a fost trimis de către Ion I.C. Brătianu într-o misiune specială la Paris, la lucrările Conferinţei de Pace, unde a stat mai multe luni.

La 10 noiembrie 1919, Radu Rosetti, Ion Pelivan şi Daniel Ciugureanu au fost delegaţi ai Guvernului Român la Londra pentru a participa la o întâlnire cu Winston Churchill, care solicita autorităţilor române o înţelegere cu Anton Denikin, comandantul forţelor alb-gardiste din Ucraina, dar înţelegerea nu a mai avut loc datorită înfrângerilor suferite de aceste forţe.

La 16 noiembrie 1919, deputaţii şi senatorii Basarabiei româneşti votează o moţiune de aderare la Actul Unirii ratificat de Sfatul Ţării în 1918, iar la 19 noiembrie 1919, Pantelimon Halippa transmite din Chişinău, printr-un ambasador, o scrisoare oficială cu această moţiune, lui Ion Pelivan şi Daniel Ciugureanu, care se aflau la lucrările Conferinţei de Pace de la Paris din 1919. Ei participă şi la Tratatul de Pace de la Paris din 1920, ca reprezentanţi ai Basarabiei, prin care s-a încheiat definitiv chestiunea unirii Basarabiei cu România. În aceeaşi perioadă, Daniel Ciugureanu a participat la Londra şi Paris la mai multe conferinţe în care a vorbit publicului european despre unitatea naţională a românilor.

Daniel Ciugureanu a fost ales în Parlamentul României Mari în repetate rânduri, astfel: deputat de Chişinău în 1919; deputat de Cetatea Albă în 1922 şi vicepreşedinte al Camerei Deputaţilor în 1922–1923; deputat de Lăpuşna în 1926; deputat de Hotin în 1933; senator de Tighina în 1935; vicepreşedinte şi preşedinte al Senatului Regatului România Mare în 1936–1937.

În 1932 Daniel Ciugureanu se stabileşte în Bucureşti.

După cedarea Basarabiei către URSS, în iunie 1940, circa 120.000 de basarabeni şi bucovineni s-au refugiat în capitala României şi în alte locuri din ţară, iar la Bucureşti s-a înfiinţat „Cercul Basarabenilor”, a cărui conducere avea următoarea componenţă: Ion Inculeţ, preşedinte de onoare; Daniel Ciugureanu, preşedinte executiv; Gherman Pântea şi Nicolae Bosie-Codreanu, vicepreşedinţi; Pantelimon Halippa, Ion Pelivan, Petru Cazacu, membri. Scopul acestui cerc era acordarea de ajutor material refugiaţilor basarabeni şi plasarea lor în câmpul muncii.

În 1942, Daniel Ciugureanu a fost mobilizat în Al Doilea Război Mondial în calitate de medic militar, având gradul de căpitan, iar după încheierea războiului a fost medic chirurg la Spitalul Central „I.O.V.” din Bucureşti, de unde s-a pensionat în 1946.

A fost arestat în noaptea de 5 spre 6 mai 1950 (*Noaptea demnitarilor*) de organele de Securitate şi, potrivit istoricilor Constantin C. Giurescu şi Ion Nistor, a murit la 6 mai 1950, la Turda, în timpul transportului foştilor demnitari la Închisoarea Sighet, suferind un atac de congestie cerebrală în duba în care era închis. A fost dus la spitalul din Turda, unde a decedat. Potrivit evidenţelor Securităţii, a decedat la 19 mai 1950 în Penitenciarul Sighet.

(Din)Spre rădăcini

Etimologia câtorva macrohidronime din România

Mihai VINEREANU

Acest articol se va ocupa de etimologia câtorva macrohidronime (denumirea marilor cursuri de apă) de pe teritoriul României de azi şi a unor zone adiacente, demers din care rezultă că ele au o origine indo-europeană. Atestate de la Herodot şi Strabon până la Iordanes şi Constantin Porfirogenetul, hidronimele din Ardeal demonstrează că teza lui Roesler şi a adepţilor lui – cum că ungurii ar fi găsit un teritoriu pustiu la venirea lor in Transilvania – nu are niciun temei ştiinţific.

După ultimele teorii, în special, cea a arheologului britanic Collin Renfrew, indo-europenii au ajuns în Europa (prin Balcani) acum aproximativ 9.000 de ani, iar în spaţiul carpato-danubian cu 1.000 de ani mai târziu. Populaţia locală mezolitică fiind extrem de rară, nu a lăsat urme lingvistice importante, după cum se va citi mai jos.

Este cunoscut apoi în lumea lingvistică şi în cea a istoricilor că macrohidronimele se păstrează cel mai bine de-a lungul timpului. Studiul etimologic al macrohidronimelor din Transilvania atestă locuirea, existenţa continuă a unei populaţii indo-europene timp de circa 8.000 de ani, ceea ce a permis transmiterea acestor denumiri de atunci şi până astăzi, de la indo-europeni la urmaşii lor pelasgii (sau proto-traco-ilirii), traco-iliri şi, în sfârşit, la descendenţii direcţi ai acestora, românii.

O teorie ceva mai veche, aceea a Marijei Gimbutas, care considera că populaţia din Vechea Europă era ne-indo-europeană, este puternic contrazisă chiar de argumentul hidronimic. Dacă populaţia foarte numeroasă din zonă ar fi fost ne-indo-europeană, indo-europenii veniţi din nordul Mării Negre care, după această teorie, i-ar fi supus şi asimilat pe localnici, ar fi preluat in mod natural denumirile marilor cursuri de apă de la ne-indo-europeni, aşa cum se întâmplă întotdeauna în astfel de cazuri. Numai că aceste hidronime au o origine indo-europeană. Acest fapt confirmă teoria că indo-europenii sunt în Europa de mult mai multă vreme.

În a doua jumătate a secolului XIX, un autor austriac pe nume Robert Roesler a scris o lucrare în care încerca să demonstreze că poporul român s-ar fi format la sud de Dunăre şi ar fi ajuns la nord de Dunăre, cândva, după anul 1000 d. Ch., mai precis, după venirea ungurilor în Panonia şi Ardeal. Teoria, susţinută şi azi de unguri, este infirmată de faptul că invadatorii au preluat în fapt denumirile marilor cursuri de apă de la localnici, denumiri având o atestare de aproape 2.500 de ani, cum am menţionat mai sus. În plus, pe lângă hidronime, există tot atât de multe dovezi arheologice, în special mormintele dacice din Transilvania (cum sunt cimitirele dacice de la Bratei, din sec. IV-V şi respectiv sec. VI-VII), precum şi numeroase alte dovezi arheologice din aceea perioadă care demonstrează incontestabil prezenta străveche şi continuitatea neîntreruptă a populaţiei ne-maghiare pe acest teritoriu.

Bârzava este un râu mai mic din sud-vestul Ardealului, nu departe de Sarmizegetusa, menţionat de izvoarele antice sub forma latinizată *Bersobis* sau *Bersovia* (cf. Giurescu, I, 125; Decev, Thrak., 54). Cu toate că este un râu mai mic, el este menţionat de autorii antici pentru că pe cursul acestui râu s-au deplasat trupele romane de la Tapae spre Sarmizegetusa. Toponimul *Tapae* de atunci este azi *Tăpia*. Acest hidronim prezintă sufixul *-ava*, considerat de numeroşi autori de origine slavă, deşi el apare la un hidronim menţionat acum 2.000 de ani. Acest sufix se regăseşte la toponimele şi hidronimele celtice din Galia.

Cerna este hidronim şi toponim reprezentând denumirea mai multor râuri şi localităţi din România. Este atestat la autorii antici sub forma *Dierna* (autorii latini) sau *Tsierna* (la autorii de limbă greacă), azi Orşova, oraş situat la gura râului numit şi azi Cerna.

Hidronimul *Criş* este denumirea a trei râuri din vestul României (şi estul Ungariei). La Iordanes apare sub forma *Crisia.* Provine de la acelaşi radical ca şi *Cerna*. Forma maghiară este *Körös* fiind un împrumut din daco-română. Acest hidronim provine din proto-indo-europeanul (PIE) **kers-, krsno-* „negru”. Tot de la acest radical provine şi Cerna. Este evident că şi *a cerni,* respectiv *cerneală,* au aceeaşi origine.

În vechiul spaţiu proto-indo-european, ulterior geto-dacic, există mai multe cursuri de râu care au origine comună, cum ar fi: *Dunăre, Nistru* (rus., ukr. *Dniestr*), *Nipru* (rus., ukr. *Dniepr*) şi *Don.*

Toate provin din PIE **danu-* „râu”, păstrat cu acest sens în limbile sanskrită, avestică şi osseta: cf. skr. *dana* „râu”, avestic. *danu* „râu, izvor”, osset. *don* „apă, râu”. Danubius este varianta celtică a acestui hidronim, preluată de romani de la gali.

Walde-Pokorny arată că *Nipru* provine din **Danu-apara* „râul din spate”, iar *Nistru* din *Danu-nazdya* „râul din faţă”. Prin urmare, aceste denumiri au fost date de un anumit trib indo-european care locuia între Nistru şi Nipru cu mai multe mii de ani în urmă. Amintim că, în antichitate, pe ambele maluri ale Nistrului, numit şi *Tyras,* trăiau tyrageţii, un trib din marea ramură a geţilor. Trebuie adăugat faptul că primele recensăminte efectuate de guvernul ţarist de la sfârşitul secolului al XVIII-lea arată că populaţia între Nistru şi Nipru era 80% românească.

Mureşul este râul din centrul Transilvaniei care curge de la est la vest, vărsându-se în Tisa. Apare sub forma de *Maris, Marissios* la Herodot şi la Strabo sau *Marisia* la Iordanes. Acest hidronim provine din PIE **mor-, *mory-sio-* „apă stătătoare, mlaştină” (IEW, 748). Într-adevăr, Mureşul curge în mod preponderent în zonă de câmpie, cu inundaţii pe perioada primăverii, fapt care justifică denumirea. Magh. *Moros* este un împrumut din daco-română (vezi, DELR, *Mureş).*

Râul *Olt,* care izvorăşte din estul Ardealului, curge mai întâi spre vest, apoi spre sud, străbate Carpaţii Meridionali şi toată Muntenia, vărsându-se în Dunăre. Este atestat sub forma *Alutas* la Ptolemeu (sec. II), apoi *Alutus.* Formele *Olt, Oultet* (cf. Poghirc) se găsesc în occitană (Provence, Franţa), *Olt, Oultet,* dar şi în Lituania, unde există două râuri cu nume similar, *Alutis, Aluote*, care trebuie asociate cu leton. *aluots* „izvor”, iar în Iran avem hidron. *Aluta.* Menţionăm că din cele mai vechi timpuri şi până astăzi, în toate aceste ţări se vorbesc limbi indo-europene.

Prin urmare, toate aceste hidronime sunt de origine proto-indo-europeană, fiind înrudite între ele şi raportându-se la letonul *aluots* „izvor”.

Timişul curge spre vestul României şi se varsă în Dunăre. Este atestat sub forma *Tibiscos* la Ptolemeu (sec. II, d. Ch.), *Tibisia* la Iordanes (sec. VI, d. Ch.), iar mai târziu *Timisas* ori *Timeses* la Constantin Porfirogenetul (sec. XI).

Lingvistul bulgar V. Georgiev (1981) consideră că provine din PIE **tibh -,* din care derivă şi gr. *tifos* „mlaştină”. Este cunoscut că în judeţul Timiş sunt şi azi cele mai multe mlaştini din ţară. Toponimul *Timişoara* este un derivat al lui *Timiş.* Prin sec. IX-X are loc trecerea lui *b* > *m*, fenomen destul de frecvent întâlnit în limba română (dar şi în albaneză). Vedem că deja în sec. XI (la Porfirogenetul) forma apare cu *m* în loc de *b*. Top. *Timişoara* a fost împrumutat în maghiară sub forma *Temesvar.*

În sfârşit, *Tisa* curge de la est la vest, trecând pe graniţa de nord a României, apoi în Câmpia Panonică şi se varsă în Dunăre. Apare mai întâi sub forma *Patissus,* iar mai târziu din ce în ce mai mult sub formele *Tisas* (Priscus, Amb., sec. V), *Tisia* (Iordanes, sec. VI) Este evident că ultimele două sunt prescurtări ale formei mai vechi *Patissus* > **Patissa.*

Acest hidronim provine de la PIE **pet-* „a (se) răspândi, a se lăţi, a se extinde” (IEW, 824), radical destul de răspândit în limbile indo-europene (cf. DELR, 838). Tot de la acest radical provine şi rom. *padină* sau avesticul *pathana* „larg, întins” şi lat. *pateo* „a întinde, a extinde”. Este cunoscut faptul că Tisa se revarsă primăvara provocând mari inundaţii.

Datele prezentate în acest articol demonstrează o dată în plus ca teoria roesleriană este lipsită de orice fundament. Studii similare în domeniul arheologiei, oronimiei şi toponimiei pot demonstra acelaşi lucru. Mai nou, geneticieni celebri, între care L.L. Cavalli-Sforza, fondatorul geneticii antropologice, arată că populaţia maghiară nu are mult de 10% gene de la vechii maghiari, restul provenind de la populaţia asimilată de unguri. Se pune întrebarea: care populaţie era aceasta dacă, conform istoricilor unguri, Ardealul şi chiar Panonia erau pustii la venirea lor pe aceste locuri? *QED!*

Bibliografie selectivă

L.L. Cavalli-Sforza, *Genes, Peoples and Languages*, North Point Press, New York, 2000.

N. Drăganu, *Românii în veacurile IX–XIV pe baza toponimiei şi a onomasticei,* Bucureşti, 1933.

C. Poghirc, *Sur les éléments de substrat du roumaine, Dacoromania,* 1, Freiburg, 1973.

R. Roesler, *Romänische Studien: Untersuchungen zur älterren Geschichte Rumäniens*, Duncker & Humboldt, Leipzig, 1871.

M. Vinereanu, *Originea traco-dacă a limbii române,* Editura Pontos, Chişinău, 2002.

M. Vinereanu, *Dicţionarul Etimologic al Limbii Române, pe baza studiilor de indo-europenistică* (DELR), Alcor-Edimpex. Bucureşti, 2008.

A. Walde, J. Pokorny, *Indogermanisches Etymologisches Wörterbuch* (IEW), Bern, München, 1959.

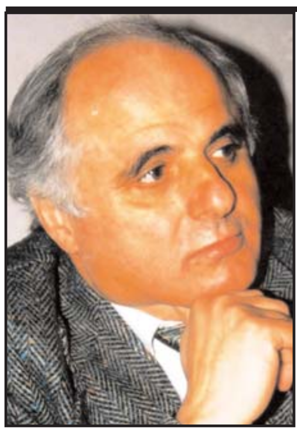
Moartea lui Daniel Ciugureanu a survenit în circumstanţe suspecte. Se presupune că a fost îngropat în Cimitirul săracilor de la Sighetul Marmaţiei, locul exact nefiind cunoscut până în prezent. Gheorghe Ciugureanu, fiul politicianului, a ridicat la Sighet, în 1993, în memoria tatălui său, o troiţă care se află alături de troiţa în memoria altui martir al neamului românesc, Iuliu Maniu. Tot în 1993, la Mănăstirea Cernica, Gheorghe Ciugureanu a ridicat pentru tatăl său un cenotaf (mormânt fără oseminte) aflat între mormintele lui Ion Pelivan şi Pantelimon Halippa. (Vitalie Ciugureanu, http://m.adevarul.ro/cultura/istorie/generatia-marii-uniri-episodul-4-danielciugureanu-ministrii-romaniei-mari-mort-sighet-1_5ac7ac35df52022f758108f9/index.html)

Daniel Ciugureanu a publicat, alături de Nicolae Iorga, Nicolae Titulescu, Vasile Goldiş, Simion Mehedinţi, Dimitrie Gusti, Onisifor Ghibu şi alţii, în reviste pentru probleme sociale şi economice, una dintre ele fiind revista *Societatea de mâine,* apărută între anii 1925 şi 1930.

Daniel Ciugureanu a primit următoarele decoraţii: Ordinul Coroana României în gradul de Mare Cruce (30.03.1918); Ordinul Steaua României în gradul de Mare Ofiţer (21.10.1922); Crucea Comemorativă a Războiului 1916–1918 fără barete (15.02.1924); Ordinul Ferdinand I în gradul de Mare Ofiţer (3.04.1931); Medalia Ferdinand I (31.03.1932); Ordinul Naţional „Serviciul Credincios” în grad de Mare Ofiţer (7.04.1933); Semnul onorific Vulturul României în gradul de Comandor, cl. II-a (9.05.1935).

Se poate afirma că Daniel Ciugureanu a rămas în istorie drept „prim-ministrul întregitor al Basarabiei“ şi ca „un Iuliu Maniu basarabean“. (https://ro.wikipedia.org/wiki/Daniel_Ciugureanu)

Remember

Centenarul naşterii lui I.D. Sîrbu

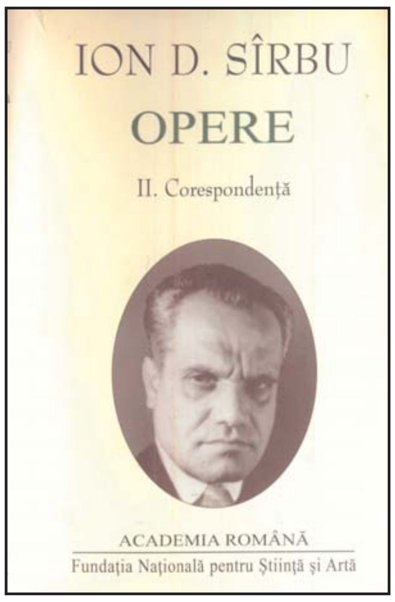
Tudor NEDELCEA

„Atlet al mizeriei”, figură emblematică a epocii ante şi postbelice („Viaţa mea este tratatul meu de Morală şi Politică”), Ion Dezideriu Sîrbu se naşte la 28 iunie 1919, în „colonia minerească poli-etnică şi mozaicată” Petrila, unde-şi începe studiile primare, cele gimnaziale şi liceale urmându-le la Petroşani. În vacanţa de vară a anului 1937, lucrează la Atelierele Centrale din Petroşani, având ocazia să şlefuiască „nişte forme trapezoidale”, care formau *Coloana Infinitului.* Aici a avut ocazia să-l cunoască pe C. Brâncuşi, „un fel de popă mic şi al dracului” care „venea şi ne înjura mărunt şi într-o oltenească repezită, de neînţeles. [...] Şi popa ăla, de ne înjura gorjeneşte, era Brâncuşi, bagă-l-aş olteneşte «în infinitul muică-sii»”. După susţinerea bacalaureatului la Deva (iunie 1939), a fost încorporat, devine elev al Şcolii de ofiţeri de rezervă din Craiova, lăsat la vatră la 25 noiembrie 1940 ca sublocotenent. În septembrie 1940, se înscrie la Facultatea de Litere şi Filosofie a Universităţii din Cluj (mutată la Sibiu, ca urmare a raptului teritorial hotărât prin Diktatul din Viena). Aici îl cunoaşte pe Lucian Blaga, care-i va deveni părintele său „moral-metafizic” şi are profesori renumiţi: Liviu Rusu, D. Popovici, O. Ghibu, D.D. Roşca, N. Mărgineanu. Devine unul dintre membrii marcanţi ai Cercului literar de la Sibiu (Radu Stanca, I. Negoiţescu, E. Tudoran, Şt.A. Doinaş, O. Cotruş, Cornel Regman, N. Balotă etc.). Cu simpatii proletare, publică în ziarul *Ţara* (Sibiu) articolul *Muncitorii,* se înscrie în PCR, este pedepsit prin trimiterea pe front, în iunie 1940. „A făcut războiul în Est şi Vest, este om de stânga şi, pentru că are simţul justiţiei şi nu îngăduie turcirea spiritelor, este băgat în mai multe rânduri în închisorile comuniste.” (Eugen Simion) Un destin asemănător cu al lui Petre Pandrea.

În martie 1945, susţine licenţa cu teza *De la arhetipurile lui C.G. Jung la categoriile abisale ale lui Blaga,* chiar la idolul său, autorul *Poemelor luminii,* iar în 1947 îşi susţine doctoratul cu teza *Funcţia epistemologică a metaforei.* Devine profesor suplinitor la Academia de Muzică şi Artă Dramatică din Cluj, apoi asistent-suplinitor şi apoi titular la Catedra de estetică a Universităţii clujene şi conferenţiar la 1 februarie 1940, post din care e înlăturat după doar opt luni. Odată cu el, pentru „orientări idealiste”, sunt scoşi din învăţământ, prin reforma învăţământului, L. Blaga, Liviu Rusu, pe care refuză categoric să-i demaşte (în dosarul său e menţionat „A afirmat că marxismul nu este moral”). Este atacat dur de stalinistul A.E. Baconsky („poet ultrajdanovist şi hiperproletcultist din anii 1945-1955”).

După o scurtă perioadă de profesorat la mai multe şcoli, se transferă la Bucureşti, la *Revista de pedagogie,* apoi, din 1956, la revista *Teatru.* Este, din păcate, şi ultimul an când îl vede pe Blaga „plângând. Fără lacrimi, fără cuvinte, rezemat de contrafortul bisericii reformate: «Toţi mă vor uita, opera mea va pieri, voi muri singur ca un câine»”. Este atacat dur de Andrei Băleanu, Horia Bratu, H. Zalis, apoi destinul său este marcat de o mare lovitură: la 16 septembrie 1957, este arestat pentru „omisiune de denunţ”, pentru „nedenunţarea lui Doinaş” şi condamnat iniţial la un an, apoi la trei şi în final la şapte ani de închisoare şi patru ani de interdicţie, pentru „uneltire contra ordinii sociale”. Destinul său, de la conferenţiar universitar la puşcăriaş, l-a inspirat pe Marin Preda în realizarea personajului Victor Petrini din romanul *Cel mai iubit dintre pământeni.* Trădat de propria soţie şi de prieteni, unii devenind martori în proces (Mihu Dragomir, I. Olteanu, Al. Mirodan, Şt.Aug. Doinaş („Doinaş – martorul fatal al acuzării în primul meu proces”). Până la sfârşitul vieţii, I.D. Sîrbu a aşteptat cu bagajele la uşă să fie ajutat de Şt.Aug. Doinaş să revină în Bucureşti.

Ordinul de arestare este semnat de oribilul Nicolski, iar printre torţionari figura şi Tudor Vornicu: „Foarte calm, măsurat, dozându-şi hipnotic vorbele şi privirea, mi-a explicat că dacă nu renunţ la încăpăţânarea mea, organele vor fi nevoite să-mi «rupă şira spinării».[...] Pe Tudor Vornicu l-am reîntâlnit pe holul Televiziunii, prin 1983 (ultima mea vizită la secţia de teatru TV). El m-a recunoscut. «Eşti Sîrbu?», mi-a zis. Am făcut semn că da. «Cum, s-a mirat el, trăieşti!?» Şi, făcându-şi cruce, s-a îndreptat spre ascensor. *Sit tibi, Tudor, terra levis.*”

În timpul efectuării puşcăriei, moare Lucian Blaga şi tatăl său („o figură uriaşă, numai cu Blaga l-am putut compara”).

Este eliberat la 6 februarie 1963, dar nu i se permite să rămână în Bucureşti, unde îşi avea domiciliu, ci e trimis vagonetar la Petrila. Graţie directorului adjunct al Teatrului Naţional din Craiova, Al. Dincă (care-l ia pe propria răspundere), este transferat, la 1 august 1964, secretar literar la Naţionalul craiovean, unde are realizări notabile: festivaluri naţionale, organizează arhiva teatrului (cu C. Gheorghiu), e fondatorul Societăţii Culturale „I.L. Caragiale”, iniţiază „conferinţe experimentale”. Nu i se permite, însă, să susţină conferinţe şi la Universitatea din Craiova. Primeşte drept de publicare abia în vara anului 1967. Se pensionează medical la 10 octombrie 1973.

În octombrie 1981 pleacă în Germania, Franţa, Belgia, Olanda, Danemarca, Elveţia, invitat de un nepot. Este prima şi ultima sa vizită în Occident. Se întâlneşte cu Monica Lovinescu şi Virgil Ierunca („cu totul altfel decât mi-l închipuiam din scrisori, firav şi plângăreţ”), cu Paul Goma („eu nu citisem nimic mai de Doamne-ajută de el, ca să mă facă să-mi schimb opinia proastă”).

După o grea suferinţă (cancer în gât), I.D. Sîrbu se stinge din viaţă la 17 septembrie 1989, la Craiova.

Făcându-şi bilanţul, I.D. Sîrbu i se destăinuie lui Ion Jianu: „Trebuie să recunosc că viaţa mea, biata mea viaţă, nu a fost nici tragică şi nici comică, nici aventuroasă şi nici banală. Am supravieţuit, subexistând. Am durat şi îndurat, sperând.”

S-a vorbit mult despre exilul craiovean al marelui scriitor, oraşul fiind numit „Isarlâk”. Deşi aici, în Cetatea Băniei, a publicat 10 cărţi şi avea pregătite încă patru, totuşi, el nu s-a simţit ca acasă. „Dintre toate puşcăriile mele, Craiova mi se pare astăzi a fi cea mai cumplită şi cea mai absurdă. Fiindcă e pe viaţă.” Aici a avut prieteni adevăraţi; în primul rând, pe Grigore Traian Pop, absolvent al Filosofiei clujene ca şi el, apoi pe cei din Naţionalul craiovean (Amza Pellea, Al. Dincă, Emil Boroghină, Marian Barbu, I. Jianu, Al. Firescu, C. Gheorghiu, Nataşa Raab, I. Colan etc.), pe unii intelectuali locali (Ovidiu Gherman, D. Velea, I. Jianu, Lucian Cherata, Marian Barbu, Romulus Diaconescu, C. Matei, Ov. Ghidirmic, T. Nedelcea etc., etc.). Dar, din păcate, au fost unii, cu funcţii politice şi administrative sau cu mari relaţii securiste care l-au amăgit profund. Unul dintre aceştia, de pildă, i-a furat şi un post, aşa cum scrie, dezamăgit, I.D. Sîrbu Etei Boeriu.

I.D. Sîrbu este autorul unei opere însemnate: proză, dramaturgie, eseistică, memorialistică, el fiind unul dintre puţinii care a avut o literatură de sertar: *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal, Lupul şi Catedrala, Adio, Europa!* Ascensiunea sa reală s-a produs post-mortem, după revoluţia din 1989. Au scris sau au editat din creaţia sa Marin Sorescu, I. Vartic, D. Velea, Marius Ghica, Toma Velici, Ov. Ghidirmic, Virgil Nemoianu, Mihai Barbu, Marian Barbu, Gh. Grigurcu, C. Cubleşan, Toma Grigore, I. Lascu, Lelia Nicolescu, Sorina Sorescu, Elvira Sorohan, N. Oprea, Antonio Patraş, Tudor Nedelcea etc.

Dar, cel care l-a impus cu argumente irefutabile a fost Eugen Simion. A rămas încântat la citirea primului volum din *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal.* Ca atare, i-a dedicat nr. 10-12/1995 din *Caiete Critice* (244 p.), cu participarea lui Valeriu Cristea, Şt.Aug. Doinaş, Cornel Regman, Virgil Nemoianu, Grigore Traian Pop, Tudor Nedelcea, Daniel Cristea-Enache, Viorica Guy Marica, Val. Silvestri, Marin Sorescu, Răzvan Voncu, D. Velea, D. Micu, Adrian Dinu Rachieru, O. Soviany, Călin Căliman, Ileana Berlogea etc. Apoi, în renumita colecţie *Opere fundamentale* a Fundaţiei Naţionale pentru Ştiinţă şi Artă, Eugen Simion a editat, în 2013, în două volume, *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal* şi *Corespondenţa* (1598 p.), cu un pertinent studiu introductiv, din care cităm: „Spirit acut până la vehemenţă, cu nuanţe mesianice, moralist de clasă pus mereu pe hartă, sarcastic până la cruzime, totuşi nu într-atât încât să suprime în el umorul. Pentru o vorbă de spirit este în stare să sacrifice discursul tragic.”

La Centenarul I.D. Sîrbu, Filiala Craiova a Uniunii Scriitorilor, Teatrul Naţional „Marin Sorescu”, Consiliul Judeţean Dolj şi Biblioteca Judeţeană „Alexandru şi Aristia Aman” au organizat Colocviul naţional *Locul şi importanţa operei lui I.D. Sîrbu în literatura română postbelică,* cu participarea unor scriitori locali sau din ţară: I. Lascu, N. Coande, Mihai şi Luiza Şora, Antonio Patraş, V. Spiridon, O. Pecican, Al. Laszlo, Adrian Dinu Rachieru, M. Barbu, N. Oprea, I. Dur, Sorin Lavric, Răzvan Voncu, I. Munteanu, Ionel Buşe, Horia Dulvac etc. Astfel, Isarlâkul se *răzbuna* în sens invers, benefic.

Lacrima Anei

Marin Sorescu a mai fost prezent în această rubrică, în luna mai 2012.

Poemul alăturat este reluat din volumul *Moartea ceasului*, Ed. Tineretului, Bucureşti, 1966.

Meşterul Manole

Acum am putea să fim şi trişti,
Doar ne despărţim pentru totdeauna,
Dar să trecem peste asta.

Copaci, vă aşteaptă pădurile.
Duceţi-vă.
Ape, vă aşteaptă câmpiile, duceţi-vă.
Duceţi-vă şi voi,
Prea frumoase şi iubitoare Ane;
Mă iertaţi că nu v-am mai zidit de vii,
Am avut mai multă încredere
În cărămizi.

Obiecte, şi ceasuri, şi biblioteci,
Şi culori, şi meşteri iscusiţi
Care m-aţi ajutat, şi tu, soare, şi voi, munţi,
Scări
Pe care-am urcat până aici,
Fără să-mi pese de înălţime:
Voi vă veţi îndepărta de mine,
Lăsându-mă să mă prăbuşesc singur
De pe propria-mi zidire –
Aşa cere tradiţia.
Deci fugiţi cât mai repede,
Acum când eu mă fac că mă uit
În altă parte...

Henry H. Stahl, creatorul metodei de cercetare *arheologia socială*

Filofteia PALLY

Într-o perioadă de reaşezare fundamentală a ierarhiei valorilor din România Mare, în care societatea era cuprinsă de frenezia ambiţiilor personale în plan politic şi social, H.H. Stahl nu avea astfel de orgolii, fiind mai degrabă atras de munca de cercetare, pentru a-şi clarifica problemele ştiinţifice în plan social şi istoric. De aceea, după întâlnirea lui, de la mijlocul anilor '20, cu profesorul Dimitrie Gusti, a răspuns, la momentul potrivit, când a fost iniţată seria monografiilor sociologice de la sate.

Talentul şi buna sa pregătire ştiinţifică au atras atenţia lui Gusti încă din prima campanie, cea de la Ruşeţu, Brăila, din 1926. Apoi, alături de acesta, în cadrul Seminarului de sociologie (care era un atelier studenţesc, cu preocupări vizând găsirea atitudinii ştiinţifice adecvate în exercitarea conducerii de stat, în opoziţe cu „empirismul îngrozitor" actual, specific clasei politice şi administrative – după cum definea Gusti), a contribuit la întemeierea unei şcoli de gândire vizând o mişcare culturală alternativă în societatea românească din acea perioadă.

Dacă, la Ruşeţu, s-a remarcat ca valoros colaborator, campania de la Nereju, Vrancea, din 1927, a fost decisivă pentru cariera ştiinţifică a lui H.H. Stahl, studierea satului devălmaş vrâncean constituind o preocupare de peste zece ani, finalizată cu publicarea lucrării *Nerej, un village d'une région archaïque* (vol. I-III, prefaţă de D. Gusti, Bucureşti, 1939). Studierea satului devălmaş i-a deschis lui Stahl poarta către literatura de specialitate mondială. „Asemenea sate au existat în multe părţi ale lumii, preciza profesorul american Daniel Chirot (1), în prefaţa unui volum în limba engleză, iar subjugarea lor la forţele pieţei reprezintă o dimensiune esenţială a creării lumii moderne. Descrierea elegantă, fundamentată teoretic, a mecanismelor care au acţionat în acest caz, pe parcursul a cinci secole, reprezintă o contribuţie remarcabilă la literatura generală asupra schimbărilor sociale şi a tranziţiei de la un mod de producţie la altul. Multe societăţi coloniale şi semi-coloniale (*periferice,* cum sunt numite astăzi) au avut această experienţă. Volumul lui Stahl contribuie şi la dezbaterile din această zonă."

Un an mai târziu, campania de la Fundul Moldovei, din 1928, i-a oferit lui H. Stahl experienţa necesară pentru a contribui, împreună cu alţi consacraţi monografişti, la fundamentarea sociologiei monografice. „…În grupul acela mare al monografiştilor, care a fost, la un moment dat, noi am format un fel de nucleu clandestin, ca să zic aşa. Pentru că, la Fundul Moldovei, ne-am trezit că eram câţiva care aveam mai multă experienţă decât toţi ceilalţi. Era Vulcănescu, eram eu, era Mitu Georgescu, era Xenia Costa–Foru şi cărora ceilalţi ne-au spus că suntem *bătrânii. Bătrânii Monografiei.* Aveam mai multe campanii monografice. Şi, în joacă, eu am organizat monografii *pe patru bătrâni.* Monografia bazată pe patru bătrâni, care eram noi patru. Şi care, de fapt, ei au făcut toată treaba. În special Vulcănescu, care s-a ocupat de istoria problemei, eu, care m-am ocupat de tehnicile de cercetare, Mitu Georgescu, care era un bun cap organizator (…) şi Xenia Costa–Foru, care avea priză asupra fetelor, în special. Ăştia patru, la rândul lor, au avut oameni pe care i-au format. Şi erau deci *descendenţii* lor, pe care i-am organizat pe *spiţe de neam.* În jucărie." (3)

Sunt interesante şi evocările Marcelei Focşa care subliniază rolul grupului de colaboratori ai Profesorului, numindu-l pe Stahl un „fruntaş" în problemele de organizare, legate de monografie, alături de Prejbeanu, Nel Costin, Mitu Georgescu, Mircea Vulcănescu. Stahl s-a ataşat mult de monografie, „era unul din cei care au fost cei mai ataşaţi. El avea problemele lui. Avea… nu prestigiu, că noi eram aşa prieteni şi altfel simte un străin, şi altfel un prieten. Era un stâlp. Era o permanenţă, un om de bază. Adică prestigiu nu în sensul să-i zici *sărut mâna,* ci că îi simţeai importanţa, erai conştient de importanţa lui acolo. Chit că făcea şi el o mulţime de nebunii, ca toată lumea… Stahl era socialist, cred că era, dar nu ţinea discursuri. Pe el îl interesau ţăranii, viaţa ţărănimii, devălmăşia aceea, înţelegi. El nu ţinea discursuri. Eventual, mai spunea câte ceva, aşa, într-o conversaţie particulară. Nimeni nu ţinea discursuri politice." (4)

Pentru o mai mare expresivitate a atmosferei monografiste din cadrul cercetărilor de teren, este cazul să ilustrăm, în continuare, figura marii personalităţi a sociologiei româneşti, Dimitrie Gusti (1880-1955). Personalitate complexă, foarte dinamică, unanim apreciată de apropiaţi şi de colaboratori, el a realizat cu succes tot ce şi-a propus, dintre care se evidenţiază: consacrarea şi dezvoltarea sociologiei, organizarea şi amploarea dată cercetărilor monografice, reformarea învăţământului în timpul în care a fost ministru, implicarea eficientă în modernizarea Academiei Române, consacrarea prestigiului României prin expoziţiile internaţionale de la Paris şi New York.

În mod paradoxal, deşi „s-a aflat pe culmile gloriei şi în centrul atenţiei publice decenii întregi, a sfârşit în mizerie şi ignorat, marginalizat total de regimul comunist, care nu i-a putut ierta faptul că o parte din activitatea sa a fost alături de Regele Carol al II-lea. Evacuat din casă, a scăpat de închisoare doar datorită intervenţiei lui C.I. Parhon, şeful statului în acea perioadă." (5)

Trebuie subliniat că Dimitrie Gusti este părintele „învăţământului sociologic modern în România", precum şi cel care „a iniţiat o comunicare coerentă a specialiştilor români şi străini în domeniul ştiinţelor sociale, în cadrul Institutului Social Român. În paralel, pe baza unui sistem sociologic original, a organizat cercetarea monografică a satelor româneşti, a introdus tinerii în practica cercetărilor de teren, punând, astfel, bazele unei autentice şcoli sociologice. După o scurtă experienţă ministerială, într-un guvern ţărănist, dedicată reformei învăţământului şi ridicării culturale a satelor, ca director al Fundaţiei Culturale Regale Principele Carol a iniţiat mişcarea echipelor studenţeşti pentru modernizarea multilaterală a localităţilor din România. În dublă calitate, de director al Fundaţiei şi preşedinte al Institutului Social Român, a fondat Muzeul Satului, a condus elaborarea Enciclopediei României, a iniţiat Legea Serviciului Social, a organizat cel de-al XIV-lea Congres Internaţional de Sociologie de la Bucureşti." (*Ibidem*, p. 13)

Intrarea lui Dimitrie Gusti în elita politică şi academică a fost favorizată de preşedinţia Institutului Social Român, simultan cu înfiinţarea unui Seminar de sociologie al Catedrei de Sociologie, Etică şi Politică, cadru care devine loc de întâlnire a studenţilor şi doctoranzilor şi de la alte facultăţi, fiind frecventat şi de jurişti, medicinişti, geografi, filosofi – adică, însăşi şcoala monografiei sociologice, „denumită, mai târziu, Şcoala sociologică de la Bucureşti. Acest proces de creare organizaţională s-a accentuat după 1924, când au început pregătirile pentru prima ieşire pe teren. Până la urmă, seria campaniilor monografice de la ţară a fost deschisă cu cea din primăvara anului 1925, la Goicea Mare, în Oltenia, o provincie din sudul României (în alegerea satelor, s-a urmărit cuprinderea tuturor regiunilor istorice ale României interbelice – Muntenia, Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia şi Transilvania).

Profesorul Gusti şi un grup de zece studenţi au luat contact cu satul, unii pentru prima oară, în puţine zile şi cu o pregătire încă precară. Prima campanie monografică nu a adus rezultate sociologice considerabile, ci mai mult învăţăminte de luat în seamă, dar a alimentat, din belşug, Seminarul cu idei pentru pregătirea următoarelor ieşiri pe teren." (*Ibidem,* p. 18)

Poate aici e locul unde trebuie menţionat că demararea campaniilor nu ar fi fost posibilă fără charisma profesorului, o manieră fascinantă de a stimula însufleţirea tinerilor. Iată cum sunt descrise aceste caracteristici ale Profesorului de către Henri H. Stahl: „Tocmai aceasta era marea lui calitate ca profesor, că a ştiut să-i convingă pe studenţii lui că sunt colaboratorii lui şi să-i convingă, pe fiecare din ei în parte, că au o sarcină, o misiune personală, de care răspund. Mare pedagog a fost Gusti! E singurul profesor – în cariera mea am văzut foarte mulţi profesori – e singurul care a avut această calitate. Că n-a reuşit cu toţi, se poate. E normal. Dar, ceea ce urmărea el era să te convingă că eşti răspunzător de o anumită sarcină ştiinţifică." (Zoltan Rostás, *op. cit.*, 2000, p. 53) Campaniile de cercetare au condus la efecte ştiinţifice notabile, îndeosebi în ştiinţele sociale, publicarea, în 1940, a monografiei în trei volume, *Nerej, un village d'une région archaïque,* coordonată de Henri H. Stahl, fiind printre cele mai semnificative. A urmat cercetarea din vara anului 1928, la Fundu Moldovei, care a beneficiat de metodologie îmbunătăţită şi la care au participat 62 de persoane (tineri colaboratori ai profesorului, dar şi specialişti renumiţi, aşa cum a fost profesorul Francisc Rainer), grupate în numeroase echipe speciale, conform criteriilor stabilite de Gusti, în teoria sa monografică.

Cea mai apreciată cercetare a fost cea a Drăguşului, din 1929 – prima cercetare din Transilvania – la care au lucrat 89 de monografişti, în urma căreia au rezultat cele mai multe lucrări publicate, precum şi primul film „sociologic", *Drăguş. Viaţa unui sat românesc.*

A urmat, în 1930, campania de la Runcu, Gorj (ultima la care a participat, pe tot parcursul derulării ei), în sud-estul României vechi, în care Gusti a surprins prin sfaturi competente privind culturile agricole, dar şi prin asigurarea vizitei în teren a celor 19 studenţi germani din Leipzig, care ilustrează cunoaşterea activităţii şcolii gustiene în medii universitare germane. (6)

Venirea la guvernare a Partidului Naţional Ţărănesc a condus la investirea lui cu importante responsabilităţi în fruntea statului: preşedinte al Uniunii Naţionale a Cooperaţiei, preşedinte al Casei Autonome a Monopolurilor Statului şi preşedinte al Societăţii de Radiodifuziune, motiv pentru care, la următoarele campanii, a făcut doar scurte vizite în teren.

Ultima cercetare din seria începută în 1925, cea din 1931, de la Cornova (în Basarabia, actuala Republică Moldova), a fost efectuată de 55 de monografişti care au aplicat *metoda Drăguş,* dar în condiţii net diferite, legislaţia seculară ţaristă modificând profund aspectul şi structura socială a aşezării. (7) Studiul a evidenţiat, mai mult decât oriunde, influenţa oraşului asupra comportamentului ţăranilor, lucrarea lui A. Golopenţia, din 1932, intitulată *Procesul de orăşenizare la Cornova,* fiind prima analiză de acest gen din România.

Campania de la Cornova a fost un moment important şi pentru H.H. Stahl, care a formulat, ulterior, tehnica sa de „arheologie socială" (constând în identificarea trecutului prin analiza riguroasă a configuraţiei unui sat), prezentată în studiul *Vatra satului Cornova.*

Remember

Legea Serviciului Social a fost, de asemenea, o emanaţie a şcolii gustiene (8), asupra căreia trebuie să zăbovim în câteva rânduri. Ea trebuia să „federalizeze" potenţialul naţional de cercetare, postulând obligaţia absolvenţilor de universităţi la prestarea voluntară a muncii culturale, la sate şi în oraşe, reglementând înfiinţarea căminelor culturale ca instituţii cu rol de organizare a cursurilor, de pregătire a personalului specializat în modernizarea satului. „În România, scria Dimitrie Gusti, Legea Militară nu prevede pentru intelectuali decât un an de serviciu, faţă de ceilalţi care rămân doi ani sub drapel. Astfel, nu e deloc nedrept să se ceară intelectualilor trei luni de Serviciu Social, în cursul cărora ei vor lucra pentru binele ţării lor." (9)

Anul 1948 înseamnă stingerea sociologiei româneşti. „Gusti este scos şi din casa în care a locuit, i se retrage şi pensia şi ajunge să trăiască din mila foştilor monografişti. Mircea Vulcănescu, Anton Golopenţia, Victor Rădulescu-Pogoneanu, Octavian Neamţu, Traian Herseni, Ernest Bernea, George Retegan, Lena Constante, Harry Brauner sunt trimişi la închisoare, primii trei mor în detenţie. H.H. Stahl este, de asemenea, scos din învăţământul superior şi, un timp, lucrează ca tehnician la un institut de proiectare. Monografişti mai puţin notorii şi mai tineri au fost nevoiţi să se reprofileze, lucrând în cercetarea de folclor, statistică, cercetarea economică, muzeologie sau în învăţământul gimnazial sau liceal. Prin urmare, Şcoala gustiană a fost pur şi simplu anihilată, sociologia, în ansamblul ei, fiind declarată o *pseudo-ştiinţă burgheză*.

În anii '60, a început o timidă revalorificare a moştenirii culturale, dar, despre importanţa lui Dimitrie Gusti abia din 1965 se vorbeşte, după ce s-a recunoscut oficial că „fusese a greşeală declararea geneticii, ciberneticii şi sociologiei drept pseudo-ştiinţe burgheze şi combaterea lor prin toate mijloacele propagandei. După acest moment, meritele lui Gusti au fost recunoscute, au apărut studii, monografii, amintiri despre personalitatea lui şi a început publicarea ediţiei critice a operei sale… Pentru cei care cunoşteau îndeaproape activitatea lui, era însă evident că trecutul i-a fost reconstruit ca să corespundă cât de cât noii linii de legitimare a partidului comunist, marcând de fapt începutul ceauşismului." (Dinu Ţenovici *et al.*, *Op. Cit.*, p. 38)

A urmat, însă, între anii '75-'80, cea de-a doua marginalizare a lui Gusti şi a şcolii sociologice de la Bucureşti, analizele raţionaliste ale sociologilor, precum şi critica sociologică a teoriilor filosofice devenind dăunătoare unui sistem totalitar.

În *Amintirile unui fost student* (10), Paul Cornea (3 noiembrie 1923, Bucureşti, România – 7 octombrie 2018, Bucureşti; istoric, critic şi teoretician literar român de etnie evreiască) îl descria ca fiind „o celebritate a momentului, …unul dintre puţinii cărturari români care, la nivelul anilor '30–'40, se bucurau de o mare reputaţie internaţională, mai ales ca iniţiator al monografiilor sociologice dedicate comunităţilor săteşti. Când l-am întâlnit în sala de curs, avea exact 65 de ani, vârsta obişnuită a retragerii, dar părea încă în formă, neîncovoiat de demnităţi şi răspunderi, era sprinten, volubil, simpatic, cu figura sa rotundă, cu ochelari şi o mustăcioară tunsă scurt, costumul gri-fer, elegant, cu batista la buzunarul de sus al hainei, cu alonja firească a omului de lume, deprins să facă faţă pe orice teren."

Cuvintele fostului student despre profesorul Gusti exprimă nu doar admiraţie, ci şi recunoştinţă pentru felul în care acesta îşi selecta colaboratorii, propunerea de a-i deveni asistent la catedră reprezentând apogeul unei relaţii memorabile. Găsim, în continuare, în paginile de memorii ale lui Cornea, acelaşi mod elocvent de a împărtăşi impresia pe care i-a făcut-o şi Henri H. Stahl. „Dacă, în general, sunt rari oamenii dotaţi cu însuşirea de a îmbina competenţa şi modestia, mă îndoiesc că există mulţi la care, ca la Henri Stahl, această îmbinare să funcţioneze la cote atât de înalte. L-am reperat pe profesor încă din primul an de Facultate şi i-am vizitat cursul, fără a fi fost îndrumat de cineva, în cadrul peregrinării întreprinse în primele luni de studii, pe la diferite catedre, spre a mă dumiri asupra ofertelor de cunoaştere între care trebuia să aleg. Stahl se ocupa de sociologia satului devălmaş, o temă puţin atrăgătoare pentru majoritatea studenţilor, drept care şi avea un număr foarte redus de audienţi.

La primul contact n-am fost nici eu entuziasmat. Mi s-a părut că e vorba de o chestiune de periferie sociologică, de interes erudit, prea puţin legată de preocupările mele. Mi-a plăcut însă stilul predării: în locul discursului magistral, al conferinţei rostite cu solemnitate şi emfază, ca predica de amvon, care ar fi fost oricum ridicol în micuţa sală în care eram instalaţi, în locul şuetei de academician a unui Ralea, al histrionismului teatral al lui G. Călinescu, al retoricii agrementate anecdotic ilustrată de Gusti, Stahl părea mai aproape de modul de lucru american, pe-atunci necunoscut în Europa, azi în vogă pretutindeni. Stătea pe scaun, vorbea liber, ca într-o conversaţie obişnuită, cu poticneli şi repetiţii, se oprea din când în când pentru a-i întreba pe studenţi dacă au înţeles, relua adesea explicaţia dată spre a-i da o expresie cât mai clară, iar la încheierea orei, dedica cel puţin 5 minute comentariilor pe care aveau să le facă auditorii."

Experienţa sa, acumulată în timpul cercetărilor monografice, îi era suport argumentat pentru materia predată, studiul rezultat la Nerej-Vrancea (o comunitate izolată, redusă numeric, cu economie autarhică şi autonomă administrativ, practic, o structură socială arhaică) oferindu-i lui Stahl exemplul necesar care să infirme „teoria genealogică" agreată de majoritatea cercetătorilor.

„Potrivit acestei teorii, satele de ţărani liberi ar deriva dintr-o celulă familială originară (*eroul eponim*), extinsă prin descendenţă şi înrudire, care ar fi practicat o devălmăşie pe spiţe de neam (popular: *umblătoare pe bătrâni*). Or, realitatea de pe teren arăta cu totul altceva: existenţa unei forme primare de devălmăşie care n-avea nimic familial, nici prin origine, nici prin aria extinsă la întreaga regiune a Vrancei, nici prin organizarea socială, mai degrabă asemănătoare statului, decât unei familii. Iar stabilirea numărului de *bătrâni* pe care urma să *umble* satul fusese rezultatul unor lupte şi negocieri aprige, derulate în decursul timpului, neavând nimic a face cu vreo genealogie reală. Încât, ceea ce-mi păruse la primele contacte o descriere aridă a unor marginalităţi, se dovedea a fi o reconstituire a comunităţilor arhaice, bătând foarte departe: ea permitea să aproximăm ce va fi fost civilizaţia rurală românească a Evului Mediu, coborând chiar până în epoca tulbure de dinaintea legendarei descălecări." De altfel, încă din primii ani ai studenţiei, tânărul Stahl şi-a propus să elucideze problema sistemului juridic al devălmăşiei, prin cercetarea satelor româneşti, aceasta constituind, se pare, însuşi motivul alegerii facultăţii de sociologie şi al înscrierii în echipele monografice gustiene. „Până la urmă, mi-am dat seama că nu-i doar un sistem juridic, ci e vorba de un sistem de viaţă socială. Are, evident, şi aspecte juridice, dar e un fenomen complex." (Zoltan Rostás, *Monografia ca utopie*…, p. 13)

Cercetarea de la Runcu, sat din Oltenia, din 1930, ilustrează, graţie amintirilor lui Mihai Pop, importanţa implicării lui Stahl nu doar ca sociolog cu viziune, ci şi ca stenograf care a contribuit major la consemnarea informaţiilor verbale şi muzicale, într-o perioadă în care nu exista aparatura de înregistrare/redare, atât de necesară cercetărilor de teren. „Şi pe urmă, când Brăiloiu a avansat mai mult cu chestiile astea şi a ajuns să culeagă, mai ales în Runcu, când a ajuns să culeagă în legătură cu obiceiurile de înmormântare, că acolo erau cântecele astea funebre, ceremoniale, zorile, bradul, şi a ajuns să culeagă aceste cântece şi tot ce se face în legătură cu înmormântarea, el a cules cu Stahl, şi atunci se vede foarte bine că Stahl stenografia. Brăiloiu punea întrebări în legătură cu moartea, cu viaţa de dincolo, cu riturile de înmormântare şi cu nu ştiu ce, şi Stahl nota răspunsurile. Adică, neputând înregistra atunci, că n-aveam fonografe. Puteam înregistra muzica pe cilindri, dar foarte puţin, nu puteam să înregistrez o convorbire. Atuncea Brăiloiu făcea convorbiri cu informatorii lui. Şi acolo a avut o informatoare foarte bună în legătură cu asta, bună cântăreaţă, şi cunoscătoare, Maria Arbagic. Atuncea el întreba şi Stahl stătea alături de el şi nota răspunsurile. Şi aşa, în materialele culese de ei împreună, acolo găsim informaţia foarte mare etnografică, adică în legătură cu obiceiurile, mai mult decât cu obiceiurile, în legătură cu credinţele şi toată mitologia care stă la baza acestor obiceiuri. Şi asta a fost colaborarea foarte importantă între Brăiloiu şi Stahl." (Zoltan Rostás, *Sala luminoasă*…, p. 130)

Cornova, în 1931, a fost ultima cercetare monografică. Satul se afla, de peste o sută de ani, în Basarabia ţaristă; aici dispăruseră, aproape în totalitate, portul popular românesc, tradiţiile de neam, tot ceea ce se relevase a fi identitate naţională în cercetările anterioare. Influenţele culturale şi administrative ruseşti modificaseră substanţial viaţa socială în toate dimensiunile sale. „Toată împărţirea ţăranilor în christiani, mesceanini, grajdanini şi mai ştiu eu ce, astea erau toate impuse de ‚cinurile' ruseşti. Şi atunci ar fi fost de pus întrebarea: în ce măsură ruşii au reuşit să impună sistemul cinurilor ierarhice, până în lumea satelor? Şi era destul de puternic făcută, pentru că între dvoreni şi christianini şi mesceanini era o diferenţă netă. Un copil de mazili avea şi la biserică drept să stea înaintea celui mai bătrân dintre christianini. A făcut Herseni câteva studii asupra acestei probleme, foarte interesante. Eu acolo în sat am fost foarte legat – aproape exclusiv – de problemele de agrimensură. E singurul sat în care am putut să văd împărţirea aceasta pe delniţe, foarte clar trasate, şi am găsit şi un specialist hotarnic, am stat tot timpul la şcoala lui să învăţ cum se face agrimensura. Am învăţat o serie de lucruri pe care foarte puţini istorici le ştiu. Nu sunt cunoscute tehnicile acestea, de exemplu, tehnica celor ‚trei trăsuri'. (…) Acolo am învăţat cum se face o verificare a spiţei de neam a satului, cum se poate dezbate o ceartă între doi săteni care au locurile contigue, deci, probleme de acestea, de tehnică agrimensurală, care sunt legate şi de forme de organizare socială şi de forme juridice." (Zoltan Rostás, *Monografia ca utopie*…, pp. 119-120)

Stahl, ca îndrumător şi metodolog, a avut aici posibilitatea verificării numărului optim de cercetători necesari într-o echipă, evaluând ca acesta să fie de maximum 20, precum şi adâncirea teoriei de *arheologie socială,* dar şi cunoaşterea efectelor unui factor exterior (echipa de campanie) asupra vieţii comunitare rurale. Observaţiile sale foarte interesante sunt consemnate într-o scrisoare către Dimitrie Gusti: „Încolo, domnule Profesor, o duc aici cam singur, dar destul de bine. Şi dacă mi se mai întâmplă să-mi scrântesc, ca săptămâna trecută, un picior, apoi îmbogăţesc dosarul magiei cu fişe, căci mă vindec cu pământ de la rădăcină de prun, fiert cu câlţişor de in şi mă las plimbat pe la toate descântătoarele din sat (pe vârstă şi stare socială).

Cu sătenii mă împac excepţional de bine. Cavalerii cl. I., din toată regiunea nici nu mai fac bal fără mine. Mă cheamă şi eu sunt silit să dansez demonstrativ, ca la Bucureşti etc., în bocanci, cu domnişoare mai mult desculţe.

Ştiţi că acum în sat există o modă monografică: cu cămaşa răsfrântă, cu mânecile suflecate şi cu cozorocul tăiat, adică cu şapca în formă de bască. E un costum purtat de protipendada cavalerilor de-a'ntâia.

Viile încă n-au început. Dar oamenii pregătesc de pe acum vin în mici balercuţe, ca să aibă la cules. În sat e o beţie generalizată, spăimântătoare. Noaptea satul întreg urlă: cântece monografiste. Se fac şezători de penit pene, de răsărite, de tors, la care particip. Apoi se mai taie flăcăii în cuţite şi vin de mi se jeluiesc. Le dau cu iod şi fac fişe p. moralitate. Satul e deci cu totul altfel acum pe toamnă. Jalnic, dar interesant." (11)

Remember

Florian Ştefănescu-Goangă

Maria VAIDA

Personalitatea, viaţa şi opera ilustrului profesor Florian Ştefănescu-Goangă, Rector al Universităţii „Babeş-Bolyai” din Cluj în două legislaturi, membru al Academiei Române, este un model de probitate profesională, morală, etică şi ştiinţifică ce merită din plin recunoştinţa noastră a tuturor.

S-a născut la 5 aprilie 1881 în Curtea de Argeş şi s-a stins din viaţă la 26 martie 1958, la Bucureşti.

De curând, la o şedinţă a Asociaţiei Astra Clujeană, am întâlnit-o pe nepoata marelui profesor, doamna Anca Lemaire, care a răspuns invitaţiei profesorului Mircea Popa, preşedintele Astrei. Despre amintirile copilăriei cu marele profesor, doamna Anca Lemaire mărturiseşte: *Bunicul era aşezat într-un fotoliu. Părea nespus de slab şi obosit. L-am sărutat sfioşi, întâi Bogdan pe un obraz, pe urmă eu, pe celălalt. Cum aş fi vrut să-ntreb şi nu-ndrăzneam, prin ce minune mare am căpătat deodată un bunic de care eu nu-mi aminteam deloc, de care nu vorbise nimeni un cuvânt atâţia ani? Dar Sighet, nu o fi fost cumva o tabără pentru bunici?* (*Florian Ştefănescu-Goangă, Personalităţi ale UBB,* Ed. Presa Universitară clujeană, 2019, p. 9) Aceste fapte se petreceau prin anul 1955, după ce rectorul a fost eliberat din detenţie de la Sighet, pentru vina imaginară de a fi făcut parte din Guvernul României, conform legilor în vigoare, unde era precizat că rectorii universităţilor româneşti fac parte din Guvern.

Florian Ştefănescu-Goangă a fost fiul lui Ion şi al Mariei, o familie destul de înstărită din oraşul Curtea de Argeş. Tatăl său avea o moară şi o prisacă. La naşterea copilului avea 50 de ani, iar mama sa doar 32. La naştere, copilul poartă doar numele de Ştefănescu, iar ulterior îşi adaugă cognomenul Goangă. Frecventează şcoala primară în oraşul natal, iar liceul la „Matei Basarab” din Bucureşti, între anii 1894-1899. La Universitatea din Bucureşti urmează studii de Drept şi obţine licenţa în 1904, iar peste un an ia şi licenţa în Filosofie. Diploma sa poartă numărul 45.850, fiind eliberată în 19 iulie 1905, în urma examenului susţinut în 15 martie 1905, fiind licenţiat cu distincţia *cum laude.* Semnată de profesorul universitar C. Dumitrescu-Iaşi, în calitate de rector, şi de profesorul Ioan Bogdan, în calitate de decan (Mircea Popa, *Figuri universitare clujene,* Ed. Grinta, 2000, Cluj-Napoca, p. 54), rezultă că tânărul Florian Ştefănescu-Goangă a urmat simultan cele două facultăţi, Dreptul şi Filosofia. Urmând în continuare cursurile Facultăţii de Filosofie şi Litere, i-a avut ca profesori printre alţii pe Titu Maiorescu şi Constantin Rădulescu-Motru. După absolvire este numit profesor titular provizoriu la Craiova, în 1906, unde a profesat la Şcoala Comercială şi la Şcoala Normală. În 4 februarie 1906 se titularizează la Galaţi, pentru specializările Limba română şi Filosofie, ca profesor de liceu. Aici o întâlneşte pe Elena Papadopol, o tânără dintr-o familie înstărită de origine greacă. Tânărul se înscrie la doctorat în Germania, la celebra Universitate din Leipzig, în specializarea Psihologie. Acolo se duce împreună cu soţia sa, Elena, fiind susţinuţi şi de familia acesteia. Studiile doctorale se desfăşoară în perioada 1908-1911, iar teza de doctorat, în psihologie experimentală, *Cercetări experimentale privind tonalitatea afectivă a culorilor,* o susţine în anul 1911, sub coordonarea profesorului Wilhelm Wundt. Teza a fost publicată în revista germană *Psichologische Studien*, iar apoi a fost tradusă în limbile franceză, rusă şi engleză. Este o lucrare de referinţă în domeniul senzaţiei şi al afectivităţii, în care pe autor îl interesa dacă culorile desprinse de configuraţiile perceptive obişnuite (obiecte, forme, imagini) sunt în măsură să provoace modificări afective.

La întoarcerea în ţară, căpitanul în rezervă Florian Ştefănescu-Goangă este mobilizat în 15 august 1916 şi numit comandantul unei baterii de artilerie, apoi devine comandant al Companiei a 2-a din Regimentul 2 Cetate, ocupându-se şi de instruirea recruţilor. A scăpat teafăr din Marele Război şi s-a întors acasă la familia şi la profesiunea sa. A fost demobilizat în 17 mai 1918, perioadă în care funcţionează ca director pentru învăţământul primar şi normal la Iaşi şi rector al Seminarului Normal Superior de aici.

După aceasta începe perioada transilvană a activităţii sale profesionale. La 1 Decembrie 1918, Consiliul Dirigent constituit după Marea Unire avea ca obiectiv central înfiinţarea unui învăţământ universitar în limba română în toată zona Transilvaniei, Banatului şi părţile ungurene locuite de români. Lupta politică a intelectualităţii din Transilvania pe durata mai multor veacuri de suferinţe şi de năzuinţe politice şi culturale s-a concentrat asupra înfiinţării unui învăţământ academic în limba naţională, iar dezideratul a fost enunţat la Blaj, în 3/15 mai 1848, cu prilejul Marii Adunări Naţionale de pe Câmpia Libertăţii. Însuşi Avram Iancu, simbolul luptei pentru drepturile românilor din Transilvania, şi-a donat averea în vederea înfiinţării unei Academii de Drepturi în folosul naţiei române, pentru care a pledat în faţa împăratului de la Viena de multe ori, căruia i-a trimis numeroase petiţii în scopul acesta. La fel a militat pentru acest deziderat şi Simion Bărnuţiu, ca şi mulţi alţi intelectuali din România. După înfăptuirea Marii Uniri, profesorului Onisifor Ghibu i-a revenit sarcina de a îndeplini înfiinţarea unei universităţi în limba română. Cu pricepere, inteligenţa şi tenacitatea caracteristice, Onisifor Ghibu reuşeşte să îndeplinească sarcina nobilă trasată de Consiliul Dirigent şi adună în jurul său cele mai importante personalităţi ale învăţământului românesc din Bucureşti şi Iaşi. Cele două universităţi cu tradiţie aveau profesori inimoşi, cu pregătire universitară excelentă, care s-au oferit să ţină cursuri încă de la deschiderea Universităţii din Cluj, uniţi în jurul primului rector desemnat, Sextil Puşcariu. Din România Mare s-a adunat o Comisiune universitară formată din 20 de membri; 12 profesori iluştri de la universităţile existente, dar şi 8 profesori ardeleni, Ioan Lupaş, Vasile Goldiş, Onisifor Ghibu, Al. Borza, Iuliu Haţeganu, Emil Haţeganu, Iuliu Moldovan şi Petre Poruţiu. De la Universitatea din Bucureşti a fost entuziasmat şi a pus mult suflet renumitul profesor Vasile Pârvan, cel care a şi rostit discursul inaugural în prezenţa Regelui Ferdinand şi a Reginei Maria, intitulat *Datoria vieţii noastre.*

Astfel a fost numit profesor la Universitatea din Cluj, unde a înfiinţat în anul 1924 Institutul de psihologie experimentală, comparată şi aplicată, formând o echipă valoroasă de psihologi experimentalişti. A elaborat o serie întreagă de metode de cercetare ştiinţifică, în 1924 a înfiinţat Editura Institutului de Psihologie, unde a publicat colecţia *Studii şi cercetări psihologice*. Pentru a face cunoscute cercetările psihologice în ţară şi străinătate, a înfiinţat *Revista de Psihologie,* care a apărut regulat timp de 12 ani la Cluj, între anii 1938-1949. A abordat probleme de psihologia muncii, psihologia copilului, psihologia deficienţilor, de orientare profesională, precum şi de psihologie socială. Este ales în 1932 rector la Universitatea din Cluj, desfăşurând din această poziţie o frumoasă activitate de organizare, iniţiind regulamente şi legi. S-a dovedit un excelent manager şi organizator cu spirit european plin de iniţiative şi idei, o minte strălucită răsărită pe solul fertil al meşterului Manole, al lui Matei Basarab...

Inimosul rector a luptat pentru dotarea universităţii cu laboratoare, săli de lectură, biblioteci, clinici, cămine, cantine, spaţii de destindere şi recreaţie. A încercat să rezolve probleme legate de sexualitatea în şcoală, dorea o reformare a învăţământului şcolar prin instituirea de medici şcolari.

Cu aparatură modernă de laborator, comandată în Germania încă din 1922, laboratorul Universităţii clujene începe să funcţioneze cu un număr de 27 de studenţi, pentru care el însuşi ţine cursuri de iniţiere practică, cum au fost *Introducere în tehnica experimentală şi statistică* sau *Exerciţii de laborator.* În colecţia *Studii şi cercetări de psihologie* au apărut peste 40 de volume, unele semnate de el însuşi sau de studenţii săi, cum ar fi: *Selecţionarea capacităţilor şi orientarea profesională* din 1929; *Fişa personală,* 1933; *Teste pentru măsurarea funcţiunilor mintale,* 1935; *Instabilitatea emotivă* (în colaborare cu Al. Roşca şi Sever Cupcea); *Adaptarea socială* (în colaborare cu Al. Roşca şi Sever Cupcea).

→

Intrarea lui H.H. Stahl în Şcoala Sociologică de la Bucureşti, în 1926, reprezintă un moment de referinţă în cariera sociologului, în aprofundarea concepţiilor sale sociale privind mişcarea cooperatistă din România. El va cunoaşte obiectiv realitatea spaţiului rural, caracterizat prin sărăcie şi boli, dar va identifica potenţialul lui de dezvoltare, viabil la comunităţile solidare, care îşi gestionează, prin regimul de obşte, problemele, bazate pe un concept de cooperaţie.

Contactul său cu ideile cooperatiste social-democrate, cu cele ţărăniste, cu teoria cooperatistă a şcolii conduse de Dimitrie Gusti, coroborate cu viabilitatea seculară a obştilor devălmaşe româneşti fac din H.H. Stahl nu doar un sociolog de marcă al vieţii rurale româneşti, ci şi un adept convins al rolului cooperaţiei în realitatea tradiţională a României.

Note

1. Daniel Chirot (n. 1942), sociolog american, profesor de studii internaţionale şi sociologie la Universitatea din Washington, cunoscut pentru lucrările sale în domeniile schimbării sociale, revoluţiilor moderne şi tiraniilor.

2. Henri H. Stahl, *Traditional romanian village communities,* Cambridge University Press, 1980, X., apud Zoltan Rostás, 2000.

3. Zoltan Rostás, *Monografia ca utopie: Interviuri cu Henri H. Stahl,* Bucureşti, Paideia, 2000, p. 85.

4. Zoltan Rostás, *Sala luminoasă. Primii monografişti ai Şcolii gustiene,* Bucureşti, Paideia, 2003, pp. 130-131.

5. Dinu Ţenovici, Elena Bulgaru, Amelia Costoiu, ..., *Dimitrie Gusti: cronologia vieţii şi operei,* Editura Bibliotecii Centrale Universitare „Carol I" din Bucureşti, 2014, p. 9.

6. Henri H. Stahl, *Amintiri şi gânduri din vechea şcoală a „monografiilor sociologice”,* Bucureşti, Editura Minerva, 1981, pp. 152-160.

7. Dimitrie Gusti şi colaboratorii, *CORNOVA 1931*, Editura Quant, Chişinău, 2011. Editori Marin Diaconu, Zoltán Rostás, Vasile Şoimaru.

8. După indicaţiile lui Gusti, colaboratorii cei mai apropiaţi, Stahl şi Neamţu, au elaborat prima variantă a textului Legii Serviciului Social. Vezi Henri H. Stahl, *Amintiri şi gânduri din vechea şcoală a monografiilor sociologice,* Bucureşti, Minerva, 1981, pp. 391-402.

9. Dimitrie Gusti, *Principiile şi scopurile Serviciului Social,* Fundaţia Culturală Regală „Principele Carol”, 1939, p. 20.

10. Paul Cornea, *Despre Dimitrie Gusti şi H.H. Stahl – Amintiri ale unui fost student (1944-1948),* Revista *Transilvania,* nr. 1/2014.

11. Primăria Bucureşti, *Arhiva Familiei Stahl,* apud Zoltan Rostás, 2003.

Remember

Studenţii săi excepţionali au fost Liviu Rusu, Al. Roşca, Nicolae Mărgineanu, D. Todoran, Mihai Beniuc, G.Em. Marica. Pe Liviu Rusu, care avea deja un doctorat în Estetică la Paris, profesorul Florian Ştefănescu-Goangă îl trimite prin mai multe ţări europene să viziteze şcoli, laboratoare, institute pedagogice şi psihotehnice din Viena, Leipzig, Berlin, Strasbourg, Paris, de pe unde discipolul său trimitea scrisori-referate despre stadiul cercetărilor din domeniu. Aceste scrisori, ca şi cele din partea lui Nicolae Mărgineanu, reprezintă pagini din istoria învăţământului pedagogico-psihologic de la noi, ele conţinând documente revelatoare, ca o şcoală a iniţierii şi a descoperirii valorilor europene, dar şi a celor de peste ocean, deoarece Nicolae Mărgineanu, ca student de excepţie la Hamburg iniţial, trece la Universităţile din Berlin, Paris, Londra, SUA, la Harvard, Yale, Chicago, Columbia. Al Roşca este trimis în Germania, Franţa, Belgia, Elveţia pentru a se specializa în delincvenţă juvenilă şi psihologia debililor mintali.

La 28 mai 1937 a fost ales membru corespondent al Academiei Române.

Florian Ştefănescu-Goangă a revizuit, completat şi adaptat în 1940 o variantă a testului de inteligenţă pentru populaţia românească şi a pus-o în aplicare. Versiunea românească a testului Binet-Simon, adică scara metrică pentru măsurarea inteligenţei, cuprindea o fişă de observaţie a conduitei în timpul examinării pe baza căreia psihologul îşi putea face o impresie generală şi provizorie asupra întregii personalităţi a subiectului. (Tiberiu Kulcsar, *Florian Şt. Goangă, autor al primei scări de inteligenţă din România*, în *Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Seria Philosophica*, 1981, Cluj-Napoca, nr. II, p. 64)

În cadrul unei campanii mai ample de ameninţare la adresa oamenilor politici, câţiva membri ai Mişcării Legionare (se spune în presa vremii) au încercat să-l asasineze pe profesorul Florian Ştefănescu-Goangă, rectorul Universităţii din Cluj, în seara zilei de luni, 28 noiembrie 1938, orele 17. Astfel, la intersecţia străzii Avram Iancu cu strada Corcheş, trei indivizi apar din dosul unui pom şi trag 6 focuri de armă. Tentativa de asasinat a eşuat, Ştefănescu-Goangă scapă cu viaţă, după 4 luni de spitalizare. A fost atins de 2 gloanţe, iar agentul de poliţie Enache Gruia, care se ocupa de protecţia rectorului Universităţii, a fost ucis pe loc. În urma procesului intentat în februarie 1939, decizia a fost: 9 inşi condamnaţi, în frunte cu Pop Ion şi Lascăianu Aurel, condamnaţi la moarte. După opt luni de la pronunţarea sentinţei, aceşti doi studenţi atentatori au fost scoşi din celulele lor, duşi la mormântul lui C.Z. Codreanu de la Jilava şi împuşcaţi. Trupurile lor au fost aruncate în flăcările crematoriului. (T. Kulcsar, *op. cit.*, p .64)

Ca şi cum n-ar fi fost îndeajuns, sub regimul comunist, Florian Ştefănescu-Goangă a fost mai întâi exclus din Academie, în 1948 (a fost repus în drepturi la 3 iulie 1990), apoi arestat, în noaptea de 5/6 mai 1950 şi transportat la Sighet, acuzat că a făcut parte dintr-un guvern burghez, căci, după lege, rectorii universităţilor româneşti erau consideraţi membri ai guvernului. A fost încarcerat pe o perioadă de 24 de luni, dar pedeapsa i-a fost majorată cu 60 de luni, în 6 august 1953. A fost eliberat din puşcărie abia în 5 iulie 1955. După cinci ani de încarcerare i-a fost sechestrat apartamentul, i-au fost arse cărţile, manuscrisele, corespondenţa, multe dintre acestea au intrat în „proprietatea statului", iar după ieşirea din închisoare nu i-au fost returnate cărţile şi manuscrisele şi nici proprietăţile personale. Nici până în ziua de azi, urmaşilor săi nu le-au fost retrocedate proprietăţile, după cum ne mărturiseşte doamna Lemaire, afirmând că procesul este încă în desfăşurare. Până când, Doamne?...

A murit la 26 martie 1958 la Bucureşti, fiind înmormântat în Cimitirul Bălăneanu din Iancu Nou, lângă Capitală, şi nu în Bellu, cum s-ar fi cuvenit unei personalităţi de anvergura sa. Alături este şi soţia sa, urmând ca osemintele lor să fie aduse în oraşul Curtea de Argeş, fapt pentru care doamna Anca a şi început demersurile la autorităţi. Din familia sa, însă, este înmormântat la Bellu artistul Petre Ştefănescu-Goangă, în parcela artiştilor, cu o placă de marmură albă la căpătâi, pe care se află semnătura lui Bebe (Petre Ştefănescu-Goangă), după mărturisirile nepoatei marelui profesor, doamna Anca Lemaire.

Profesorul Florian Ştefănescu-Goangă rămâne o figură luminoasă a Universităţii clujene, pe vremea aceea numită Regele Ferdinand I, apoi Dacia, astăzi Babeş-Bolyai, şi un model de dăruire profesională şi de slujire a intereselor naţionale din domeniul educaţiei. După moartea sa, profesorul Sextil Puşcariu, primul rector al Universităţii clujene, rememora amintirile sale cu renumitul profesor: *Venea la Muzeu cu ghiozdanul plin de notiţe. Comunicările lui erau întotdeauna întemeiate pe un material documentar bogat, pentru strângerea căruia avea o adevărată pasiune. Simţea o voluptate să-şi claseze argumentele după puterea lor probatorie. Aşezându-se lângă soba din sala de şedinţe, îşi scotea ochelarii şi citea fişă după fişă, lăsând să treacă pe dinaintea ochilor noştri exemplele prin care-şi întemeia o argumentaţie, chiar când nu mai era nevoie de ea. Dar recitind totul, el retrăia plăcerea descoperirilor sale.*

Iată, ce scria presa vremii despre atentatul împotriva rectorului UBB în *Tribuna*, Anul I, nr. 28, Cluj, 1 decembrie 1938, p. 1.

„Actul criminal care s-a făptuit luni seara la Cluj pune în lumină sângerândă un ferment primejdios de anarhie, care s-a strecurat pe neobservate între formele noastre de viaţă creştină, iubitoare de ordine, de disciplină şi de civilizaţie spiritualizată. Din atavismul unei jungle, în care poporul român nu a trăit niciodată, au răzbătut la orizont, tulburând suprafaţa limpede a omeniei noastre, câteva fiare cu chip de om, care, iată, au asasinat un om al datoriei şi au rănit mortal, cu gândul de a-l suprima, pe cel mai devotat soldat al ştiinţei româneşti şi pe un ilustru pedagog al virtuţilor noastre de muncă şi creaţie. Atentatul acesta nu este izolat. S-ar părea că ceea ce s-a început acum 25 de ani, războiul care tindea la distrugerea neamului românesc, nu a luat nici acum sfârşit. Războiul şi pacea s-au suprapus oarecum, spălăcindu-se într-o icoană difuză a lumii postbelice, în care sângele vărsat din când în când prin acţiuni criminale încearcă să tulbure apa limpede din râul vieţii. Împotriva faptelor de această categorie, se ridică vechiul principiu al ordinei noastre strămoşeşti, violenţa trebuie învinsă prin violenţă. Principiul acesta învinge firea blândă a neamului românesc, găsindu-şi corespondent şi în adagiul creştin *cine scoate sabia, de sabie va pieri.* Iată de ce, întreaga opinie publică românească reclamă stăvilirea exemplară a actelor anarhice, prin unicul remediu compensator, pedeapsa cu moartea.

Ştirea odiosului atentat săvârşit luni după masă împotriva domnului Rector Florian Ştefănescu-Goangă a impresionat profund întreaga opinie publică a ţării, care vede în acest act de sălbatică violenţă o manifestare de barbarie şi primitivism, străină de firea românească. Odiosul atentat s-a întâmplat luni după-masa la orele 17 la încrucişarea străzii Avram Iancu cu strada Corcheş, unde trei indivizi necunoscuţi, apăruţi din dosul unui pom, au tras şase focuri de revolver asupra d-lui rector Ştefănescu-Goangă. Agentul de poliţie Enache Gruia, care se afla aproape, a sărit imediat înaintea atentatorilor, reuşind să pună mâna pe doi din ei. Atunci, al treilea a descărcat în capul său trei gloanţe de revolver care l-au omorât pe loc. Alte două gloanţe au prăbuşit la pământ pe domnul Ştefănescu-Goangă, care în prada unei puternice hemoragii a fost transportat imediat la Clinica de Chirurgie, unde i s-a făcut prima intervenţie chirurgicală, administrându-i-se şi o transfuzie de sânge. În cursul dimineţii ne-am interesat la Clinica de Chirurgie despre starea d-lui Rector. Am căutat să vorbim cu dl. prof. dr. Alexandru Pop, care ne-a stat la dispoziţie cu cele mai preţioase informaţii. Pentru a spulbera versiunile unor ziare, dl. prof. Pop ne-a declarat că un glonţ a intrat în abdomen fără să atingă vreunul dintre organele interne. Glonţul a atins foarte puţin pleura dreaptă, oprindu-se în spate. Pentru extragerea acestui glonţ urmează să se facă o nouă operaţie. Al doilea glonţ a intrat pe sub clavicula stângă, ieşind apoi prin omoplat. Gloanţele acestea au produs o puternică hemoragie, care pentru un om de statură mijlocie ar fi putut fi mortală. Fizicul robust al Rectorului a învins însă anemia produsă de hemoragie, astfel că d-sa supravieţuieşte atentatului. În prezent, starea ilustrului rănit este bună.

Imediat după consumarea atentatului, Poliţia şi Inspectoratul de Siguranţă din Cluj au luat toate măsurile pentru prinderea odioşilor atentatori. Localurile, sălile de spectacole şi toate locurile de reuniuni publice au fost închise, precum şi porţile de la case, pentru a nu putea scăpa nimeni neobservat pe străzi, care au fost supuse unor razii generale. Ieri seară, poliţia a reuşit să aresteze în gara Cluj un tânăr individ suspect, care se pregătea să părăsească oraşul. Într-o servietă pe care o purta la el, s-a aflat material subversiv şi explozibile. Se pare că acest tânăr n-ar fi străin de acţiunile teroriştilor atentatori. Tot în cursul zilei de ieri a fost arestat la Cernăuţi un tânăr cu numele Făgădaru, care va fi adus la Cluj, asupra căruia de asemenea s-a aflat material explozibil.

Arestarea studentei Uţă. În cursul zilei de ieri, captura principală făcută de poliţia din Cluj o constituie arestarea studentei Uţă Geta asupra căreia s-a găsit o servietă care conţinea un revolver Browning şi numeroase documente compromiţătoare. Tânăra studentă este sora lui Dumitru Uţă, care a activat în cadrele legionare şi este în prezent dispărut.

După ce i s-a luat un interogatoriu amănunţit, studenta Uţă a fost pusă ieri seară în libertate, dovedindu-se că nu a ştiut nimic despre cele întâmplate şi despre conţinutul genţii.

Pe urmele asasinilor. Ultimele amănunte aflate de la poliţia locală lasă să se spere că asasinii vor fi prinşi în cel mai scurt timp. O pălărie care a fost aflată într-un taxi de piaţă, despre care şoferul spune că este a unui călător pe care l-a purtat de mai multe ori în jurul pieţei pentru a coborî apoi la Teatrul Naţional, se credea că va furniza indicii preţioase, dar mai pe urmă s-a dovedit că ea este a unui bătrân, care a făcut aceste plimbări în stare de ebrietate.

Moţiune. Faţă de odiosul atentat săvârşit luni, 28 noiembrie 1938, orele 17, împotriva Rectorului Universităţii din Cluj, Senatul întrunit azi în şedinţă îşi exprimă în numele său, al profesorilor şi al studenţilor profunda lor durere şi indignare sufletească şi acuză cu ultima energie acest act criminal şi nebunesc. Totodată îşi exprimă întreaga afecţiune pentru Rectorul lor, lovit în cursul împlinirii datoriei, urându-i grabnică însănătoşire.

Ca semn de simpatie pentru Rectorul Universităţii, Senatul hotărăşte să suspende cursurile pentru zilele de 29 şi 30 noiembrie 1938."

Seniori ai culturii

Dan Zamfirescu

Revolta sângelui albastru. La origini, sintagma *sânge albastru/sangre azul* îi desemna pe membrii familiilor nobiliare spaniole, în special din Regatul Castiliei, prin venele cărora ar curge sânge gotic, autentic, nealterat de căsătoriile sau alianţele cu adversarii mauri. Cu timpul, expresia a devenit sinonimă cu un compliment, sau chiar cu o laudă, dovadă că sala Primăriei din Stockholm, renumita Concert Hall, unde se adună anual laureaţii Premiilor Nobel, poartă numele de Sala Albastră, deşi, în realitate, e cât se poate de roşie, de când arhitectul care a construit-o a lăsat zidurile acoperite doar cu cărămidă. În zilele noastre, „democratizarea" aristocraţiei cu sânge albastru a mers atât de departe încât, de pildă, în Camera Lorzilor mai era, în 1991, un singur deţinător autentic de titlu nobiliar, Wogan Philipps, baron de Milford, care moştenise această calitate de la tatăl său, fost deputat din partea Partidului Comunist britanic, la moartea căruia, în 1962, ziarul sovietic *Izvestia* publicase un necrolog cu titlul: *Tovarăşul Lord!* Chiar şi la noi, exemplele de aristocraţi trecuţi în stânga eşichierului politic sunt numeroase, începând cu Petru Groza (1884-1958), moşier autentic, fost preşedinte al Consiliului de Stat (echivalentul funcţiei actuale de prim-ministru, între 1945-1952), şi culminând cu „Prinţul roşu", Scarlat Callimachi (1896-1975), urmaş al domnitorului fanariot cu acelaşi nume, rămas în istorie pentru introducerea culturii cartofului în Moldova, dar şi pentru că una din domniile sale, cea din 1806, a durat doar... o zi. Scriitor, jurnalist, dar mai cu seamă admirator al ideilor lui Lenin, pe care l-a auzit personal cuvântând în timpul Revoluţiei bolşevice, *Prinţul,* cum îl numeau „tovarăşii de drum", este un exemplu viu al tezei marxiste privind „convergenţa" dintre clase, respectiv părăsirea de către boieri a poziţiilor privilegiate şi recunoaşterea „adevărului marxist-leninist". În fond, ne-o spune şi Petru Dumitriu în câteva episoade din *Cronica de familie:* Ce erau Marx şi Engels? Doi burghezi!

Un alt exemplu de aristocrat autentic, cu vechi rădăcini liberale, este bizantinologul, istoricul literar şi publicistul Dan Zamfirescu (n. 21 decembrie 1933, Bucureşti), absolvent, în 1952, al Liceului „I.L. Caragiale" (fost „Titu Maiorescu") şi licenţiat în teologie, în 1956, după ce, respins la Facultatea de Filosofie pe motive de „dosar", se înscrisese la Teologie, la Sibiu, terminând la Bucureşti. Din 1959 a urmat cursuri de doctorat, la aceeaşi facultate, sub îndrumarea marelui bizantinolog Alexandru Elian (1910–1998), lucrând, în paralel, la *Revista Patriarhiei* şi la Biblioteca Sfântului Sinod. După 1961, se mută la Asociaţia Slaviştilor, pentru ca, din 1968, să intre în „echipa" lui George Ivaşcu, de la *Contemporanul,* de unde demisionează, în 1973, pentru a practica, până la Revoluţie, *jurnalismul liber,* ocupaţie rară în acele vremuri, dar total potrivită spiritului său nonconformist. În 1961 se înscrie şi la Facultatea de limbi slave (Secţia rusă-română), absolvită în 1966, urmată de un doctorat în 1971, sub îndrumarea lui Dan Simonescu (1902–1993, cunoscut istoric literar şi bibliograf).

Debutează în 1967, cu un volum de *Studii şi articole de literatură română veche,* urmat de *România – pământ de civilizaţi şi sinteză* (1969). În 1973 publică prima carte dedicată *Învăţăturilor lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie,* cu subtitlul *Probleme controversate,* urmată de *Contribuţii la istoria literaturii române vechi* (1981) şi *N. Iorga. Etape către o monografie* (1981). Adevărata sa vocaţie, de polemist „patetic şi grandilocvent" (*Dicţionarul general al literaturii române, Literele Ţ/Z*, Univers Enciclopedic, 2009, p. 483) se dezvăluie în *Accente şi profiluri* (1983), volum ce ilustrează „relaţia dintre specificul naţional românesc, ortodoxie şi militantismul cultural".

Începând din 1970 îşi îndreaptă atenţia către studiul operei şi personalităţii lui Neagoe Basarab, publicând o primă ediţie a *Învăţăturilor...* în colaborare cu Florica Moisil şi Gh. Mihăilă, completată cu *Probleme controversate* şi, în fine, monumentala ediţie facsimilată, din 1996, după originalul slavon al *Învăţăturilor* păstrate la Biblioteca Naţională din Sofia (Bucureşti, Ed. Roza Vânturilor, traducerea şi transcrierea în limba română de Gh. Mihăilă, cu o prefaţă de Dan Zamfirescu), coroborat cu manuscrisele din colecţiile româneşti. Alte puncte de vedere originale privind interpretarea textului neagoean în aria ortodoxiei şi în evoluţia istorică a culturii europene se regăsesc în antologia *Literatura română veche, 1402–1647*, scrisă în colaborare cu academicianul Gh. Mihăilă (1930–2011), prima ediţie în 1969, 2 volume.

După 1990, în paralel cu publicarea, la editura proprie, Roza Vânturilor, a ediţiilor critice ale operelor lui Nae Ionescu, Nichifor Crainic ş.a., continuă redactarea (uneori restituirea) unor texte mai vechi, precum *Ortodoxie şi romano-catolicism,* în specificul existenţei lor istorice (1992, lucrare elaborată în 1956, dar interzisă iniţial de la publicare), precum şi o nouă ediţie din *Literatura română veche,* completată cu noi date istorico-literare, inedite. În aceeaşi arie tematică se circumscrie antologia *Paisianismul – un moment românesc în istoria spiritualităţii europene* (1996), unde publică studiul titular, după ce, în 1990 îngrijise ediţia anastatică a filocaliei slave *Dobrotolubie*, a monarhului Paisie Velicikovschi, o istorie bisericească şi socială a mentalităţii neamurilor est-europene.

Dornic să sublinieze contribuţia şi prioritatea locală în câteva domenii culturale importante, Dan Zamfirescu s-a angajat în bătălia contra celor ce intenţionau să „ne ia în stăpânire trecutul", trecând uşor din tagma istoricilor în cea a apologeţilor „protocronişti". Scriitor cu sânge aristocratic în vine, a refuzat să facă parte din P.C.R., dar „a făcut pactul cu Diavolul". Făcând referire la propria persoană, dar raportându-se, în general, la elita noastră intelectuală, Dan Zamfirescu precizează, într-un interviu *on-line,* publicat în 2018, pe portalul *Lupul singuratic:* „Trăim într-o perioadă tulbure, *un calvar pentru spiritualitatea românească* (s.n.), grav afectată de imaginea politicului. De la Antim Ivireanul şi Miron Costin, primii noştri intelectuali asasinaţi din motive politice, oamenii de cultură români au fost nevoiţi să facă mari eforturi pentru a-şi salva creaţia şi a supravieţui."

Un astfel de supravieţuitor, dar şi salvator (în viziunea sa) al culturii proprii, dar şi a înaintaşilor, este savantul bizantinolog Dan Zamfirescu, susţinător ferm, uneori incomod, al supremaţiei culturii româneşti în diverse epoci istorice. (Marian NENCESCU)

Bătălia pentru *Învăţături...*

sau „chestiunea homerică" a literaturii noastre vechi

Marian NENCESCU

În romanul apocrif *Însemnările monahiei Platonida, doamna Despina a Ţării Româneşti* (compus de Marcel Petrişor „în duhul şi după modelul" *Învăţăturilor lui Neagoe Basarab*, dar şi al altor cărţi răsăritene pe aceeaşi temă, de la *Învăţăturile lui Vasile Macedoneanul către fiul său Leon,* ori ale lui *Vladimir Monomahul către fiii săi* (Bacău, Mănăstirea Diaconeşti, Ed. Bonifaciu, 2012), este relatat, într-un stil hieratic şi ceremonios, momentul de început al acestor tainice chemări ale spiritului, care sunt *Învăţăturile:* „Ascultând acele graiuri ce i-au dat mare nădejde Măriei Sale, mi-a spus atunci un cuvânt pe care nu l-am putut pricepe decât mai târziu: – Despină, iată au trecut şapte ani de când mila lui Dumnezeu m-a uns domn al ţării! Mă uit la Theodosie şi Petru şi tare aş vrea să-i văd mai grabnic bărbaţi cu mintea, pentru a le încredinţa cârmuirea Munteniei... Am ostenit, Despină, am ostenit, zise domnul *tuşind* (s.n.) încetişor." „Ştiuse dintru început lucrul", adaugă inimoasa maică Platonida, alias Despina Doamna, al cărui chip frumos zugrăvit, însoţit de cei şase cuconi şi cuconiţe, împodobeşte zidurile Mănăstirii de la Argeş, cea mai mândră ctitorie neagoeană, dimpreună cu Mitropolia din Târgovişte, şi: „De atunci i-a venit în gând a culege din Sfintele Scripturi şi de la dascălii Bisericii un buchet de sfaturi către Theodosie şi alţi cuconi" (s.n.). „Şi singuri ochii lui Dumnezeu au privit spre nădejdea şi credinţa Măriei sale, ce s-au topit în lacrimi în târziul acelei nopţi", conchide maica Platonida (*op. cit.*, p. 254).

Compusă, aşadar, între 1519–1521 (anul când Măria Sa s-a mutat la Domnul, pe 15 septembrie, de praznicul Înălţării Sfintei Cruci, la vârsta de 39 de ani, după ce cârmuise Muntenia timp de nouă ani, fiind îngropat „cu cinste şi tânguiri la ctitoria noastră de la Curtea de Argeş", sau, cum grăieşte Apostolul: „Lupta cea bună a luptat, credinţa a păzit, călătoria bine a sfârşit"), *Învăţăturile* au fost scrise în „ani de cumpănă pentru Măria Sa şi pentru ţară, când domnul a cunoscut bine umilinţa în faţa morţii", ca şi deşertăciunea măririlor: „Anii erau grei şi plini de tulburare, ca şi apele Dunării ce tânguiau urgia ce sta să vină, şi pe care o putea înţelege numai cine cunoaşte glasul pământului" (*ibidem*, p. 269). Silindu-se să-i deprindă pe cuconi cu virtuţile domniei, Neagoe petrecea „zile şi nopţi" cu un caiet gros de *Învăţături,* ne asigură, prin glas scriitoricesc, maica Platonida: „Pentru fiii noştri, ca să le fie dreptar după ce Măria Sa n-are să le mai fie alături. Şi nu era fără temei grija domniei sale, căci *boala de plămâni* (s.n.) îi slăbea trupul tot mai tare."

Cine a fost, deci, acest „Marc Aureliu al Ţării Româneşti", principe, artist şi filosof, cum îl numeşte B.P. Hasdeu, ctitor al Mănăstirii de la Argeş (sfinţită la 15 august 1517), al Mitropoliei din Târgovişte şi sprijinitor al obştilor de călugări şi călugăriţe de la Tismana, Cozia şi Ostrov (ctitoria sa), ca şi al celor athonite de la Kutlumus, Zograf, Xenofon, Rossikon, Vatopedi ş.a., ori al lăcaşelor creştine de la Ierusalim şi Sinai, aflăm din *Cronica* lui Gavril Protul (sau *protosul,* cârmuitorul mănăstirilor de la Athos, autorul celei mai răspândite lucrări hagiografice medievale, *Viaţa şi traiul Sfinţiei sale Nifon, patriarhul Ţarigradului,* 1520, redactat în limba slavonă): „Luă coroana şi scaunul a toată Ţara Românească şi au domnit în bună pace până au murit în domnie."

→

Seniori ai culturii

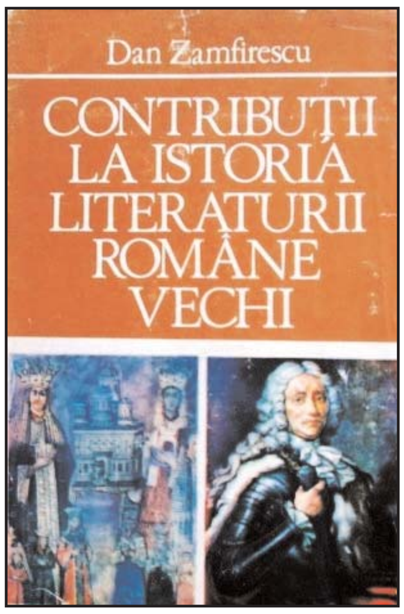
Pe lângă calităţile de cârmuitor şi sprijinitor al lăcaşurilor de cult răsăritene, istoria consemnează compunerea, de către Neagoe, în slavonă, *a primei cărţi a culturii noastre laice,* inspirată după texte bizantine, dar cu observaţii şi comentarii originale, alcătuită dintr-o serie de *sfaturi şi precepte morale* adresate „fiului său", dar şi urmaşilor săi „în veac", consemnaţi ca atare în *Pecetea* cărţii, compusă de domn în preajma morţii: „Şi iarăşi, fiul meu Theodosie, şi voi toţi, iubiţii mei fraţi şi moştenitorii noştri, împăraţi şi domni, înainte de semnul Peceţii, eu am cerut de la voi iertare, ca să mă iertaţi pe mine păcătosul, dacă am greşit sau v-am supărat" (*Învăţăturile,* versiunea originală, ediţie 1996, p. 405).

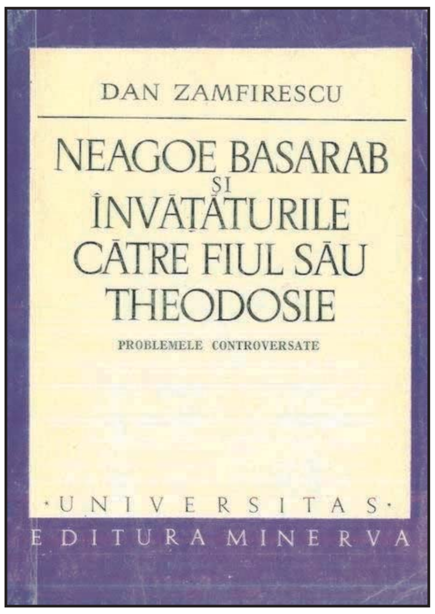
Cu precizarea că, în tradiţia bizantină, termenul de *domn/dominus,* în latină, indica titulatura oficială a conducătorului statului (în Moldova se mai utiliza şi termenul de *gospodar/ gospodin*), istoricul Emil Vârtosu semnalează că titlul de domn, asumat din timpul lui Vladislav I (1364–77), este chiar mai vechi, el indicând, încă din secolul al XIII-lea, „atributele suveranităţii" (*Titulatura domnilor şi asocierea la domnie în Ţara Românească şi Moldova,* Bucureşti, 1960, p. 183). În vremea lui Neagoe Basarab, titlul de *domn de sine stătător* apare pe inscripţia din Biserica Domnească de la Curtea de Argeş, revenind şi pe timpul domniei lui Mircea cel Bătrân, fiind semnalat ca atare şi pe o icoană dăruită de Vladislav I lavrei athonite, drept un *atribut al bazileilor* (Andrei Pippidi, *Tradiţia politică bizantină,* Bucureşti, Ed. Corint, 2001, p. 26).

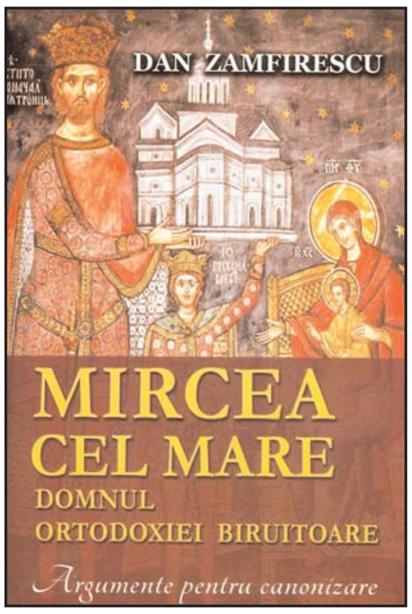
Ideea că puterea domnească/harisma nu emană de la boieri, ci din voinţa divină, este prezentă şi în *Învăţăturile lui Vasile I către fiul său Leon,* neîndoielnic un model al operei neagoene: „Prin Mine împărăţesc împăraţii, şi principii rânduiesc dreptatea. Prin Mine mai-marii conduc, şi cei de neam ales, cu toţii judecători ai pământului" se spune în *Pilde* (ediţia 1968, Bucureşti, p. 644). Această titulatură publică, de tip autocrat, vine de la Bizanţ, la fel cum vine şi tradiţia „învăţăturilor" pentru vlăstarul domnesc, utilizate multă vreme sub forma unor „cronologii" *ad usum Delphini,* începând, aşadar, de la „Leon împăratul", „fiul lui Alexandru Macedon", până la Ştefan „împăratul sârbesc" (Ştefan Duşan, în acte). *Domni, despoţi, împăraţi, voievozi* ori simpli *gospodari*, cu toţii „s-au veselit în împărăţia lor", dar puţini au râvnit şi la „împărăţia cerurilor", cum a făcut-o Neagoe, fiul nelegitim al lui Basarab al IV-lea cel Tânăr (Ţepeluş), cel canonizat la 9 iulie 2008, sub numele de Sfântul Neagoe Basarab, sărbătorit de B.O.R. pe 26 septembrie.

La fel de interesante precum textul propriu-zis sunt şi comentariile, controversele şi interpretările *Învăţăturilor,* la lămurirea cărora savantul bizantinolog Dan Zamfirescu are un rol hotărâtor. Un rezumat al „chestiunii homerice" în care este implicat acest manuscris, estimat de traducătorul său, istoricul Gh. Mihăilă, la 390 p., dintre care, în ţară, sunt azi aproximativ 95 de pagini, restul de 127 pagini aflându-se la Sofia, la Biblioteca Chiril şi Metodiu, altele fiind pierdute (poate) pentru totdeauna, ar putea porni de la anul 1838, când bibliograful ardelean Vasile Popp, într-o *Dizertaţie despre tipografiile româneşti din Transilvania şi din învecinatele Ţări,* semnalează „cel mai vechi manuscris" din Ardeal, ce ar merita tipărit *grabnic* „în versiune românească". Textul provenea de la fostul domn al Ţării Româneşti, Ştefan Cantacuzino, fiind „copiat", probabil, în 1716, după un „original" azi pierdut. Profesorul Ion Rotaru, în *O istorie a literaturii române de la origini până în prezent* (ediţia a II-a, Bucureşti, Ed. Daco-Română, 2006, p. 28), merge chiar mai departe, susţinând că, până să ajungă la Bucureşti, în depozitul Colegiului „Sfântul Sava", unde ar fi fost consultat, se pare, şi de N. Bălcescu, manuscrisul (azi ştim cu siguranţă că este vorba doar de partea a II-a) ar fi călătorit prin toate provinciile româneşti, într-o aşa-numită „transhumanţă" a spiritului naţional, trecând prin Blaj, apoi Bucureşti şi, în fine, Cluj-Napoca, unde se află şi azi.

Primul editor „profesionist" al *Învăţăturilor,* ediţia în limba română, prelucrată după originalul slavon, a fost savantul şi istoricul B.P. Hasdeu (1838–1907), care a selectat, din manuscrisul avut la îndemână, fragmente ce i s-au părut lui mai caracteristice, cu totul patru capitole, din nouă, publicându-le în *Arhiva istorică a României* (1865–'66), însoţindu-le de un scurt comentariu ce face referire la „cel mai falnic moment de literatură, politică, filosofie şi elocinţă (rămas) de la străbunii noştri". Pe urmele lui Hasdeu a mers şi N. Iorga, care a identificat alte patru texte neagoene („Ce nu făceau parte din textul original", v. *Învăţăturile,* ed. 1996, *„Originalul slavon..."*, p. XLVIII), însoţindu-le cu transcrierea a două *Inscripţii* de la Curtea de Argeş, păstrate şi azi în interiorul Catedralei domneşti. Cu totul, ediţia Iorga, şi mai cu seamă reeditările comerciale ulterioare, în special colecţia liliputană „Albina", au avut un larg ecou în rândul intelectualilor interbelici, constata Noica, el fiind cel care a numit *Învăţăturile* „Întâia mare carte a culturii româneşti", într-o conferinţă ţinută la Berlin, în 1943, reprodusă în *Pagini despre sufletul românesc* (ed. originală, 1944, colecţia „Luceafărul", reeditată la Humanitas, 1991).

Dacă cercetările s-ar fi oprit aici, afirmaţiile lui Noica şi Hasdeu cu greu ar putea fi contrazise. Asta, deşi prima parte a *Învăţăturilor,* necunoscută la data respectivă nici de Hasdeu, nici de Iorga, rămâne „un hăţiş de texte religioase compilate de pretutindeni, aproape ilizibile pentru cititorii neavizaţi, alcătuit din pasaje întregi ori parafraze apropiate de original" (I. Rotaru, *op. cit.*, p. 32), dar din care nu lipseşte poezia: „Textul românesc din epoca brâncovenească intră în cadenţe poematice, cu frazări fastuoase, superioare altor scrieri similare" (*ibidem*, p. 33). Dar nu acesta era originalul neagoean! Soarta a făcut ca, în 1891, Biblioteca Chiril şi Metodiu, din Sofia, să achiziţioneze un manuscris slavon, păstrat în neorânduială, bibliologii reuşind să-l aranjeze definitiv abia în 1971, dar din care savantul bulgar Piotr Lavrov publică, în 1904, primele 96 de pagini, evidenţiind realitatea, anume că *textul e original şi aparţine domnului muntean Neagoe Basarab.* Strădania lui Lavrov, fatalmente fragmentară, urmată de un studiu al lui A.I. Iaţimirschi şi de o conferinţă a lui Ioan Bogdan (1864–1919), a dat roade. În Occident, în special Şcoala bizantinologică germană, a recunoscut întâietatea filologică şi literară a textului aparţinând Domnului iubitor de învăţătură creştină.

Se părea, după ediţia lui Lavrov, din 1904, că studiile neagoene au intrat pe un teritoriu stabil, dar a intervenit un învăţat grec, Demostene Russo (1869-1938), bizantinolog şi diplomat stabilit în România interbelică, care a lansat teza „neautenticităţii", în sensul că textul neagoean nu ar fi originalul, ci, cu totul, opera ar aparţine unui călugăr (anonim) de la Muntele Athos, cartea fiind chiar înscrisă, ca atare, în *Catalogue of the Greeck manuscripts on Mount Athos* (1895). Teza a fost promovată şi de unii admiratori români ai lui Demostene Russo, care au susţinut că Neagoe Basarab doar ar fi tradus/ copiat/compilat după un original necunoscut (probabil grecesc), aceasta în ciuda avertismentelor lui Nicolae Iorga care susţinea că „sub originalul slavon palpită simţirea românească".

Din motive politice şi *oportuniste,* spunem noi, ipoteza că Neagoe Basarab doar şi-a însuşit, pe nemerit, *Învăţăturile* a fost susţinută şi de un admirator al lui Russo, trecut de la politica militant-legionară direct la ideologia de partid, Petre P. Panaitescu (1900–1967), care, în lucrarea *Omagiu lui Ioan Lupaş* (1944), afirmă: „Nu sunt argumente spre a susţine că aceste texte, contestate pe drept cuvânt, ar aparţine domnitorului muntean". Şi cum cuvântul unui istoric burghez, convertit la susţinerea politicii P.C.R., conta, P.P. Panaitescu a continuat, timp de peste un deceniu (1946–'58), să demoleze sistematic argumentele anterioare ale savanţilor slavişti, de la Hasdeu şi Iorga la Vasile Grecu, privind paternitatea neagoeană.

Abia în 1961, după o intervenţie „ingenioasă" a lui Petre Ş. Năsturel (1923–2012), dar şi prin curajul lui Al. Piru de a „pune în discuţie", la Institutul de Istorie, Teorie Literară şi Folclor, funesta teză a lui P.P. Panaitescu, s-a deschis calea „reevaluării" lui Neagoe Basarab, meritul principal revenind tânărului slavist Dan Zamfirescu, a cărui intervenţie „în favoarea autenticităţii" rămâne fundamentală. Argumentele lui Dan Zamfirescu, temeinice şi raţionale, au determinat, la acel moment, înlocuirea, în tratatul de *Istoria Literaturii Române*, secţiunea *Literatura română în limba slavonă,* a textului lui Panaitescu, cu un altul, semnat de Al. Piru, dar bazat pe cercetările şi observaţiile lui Dan Zamfirescu, la data respectivă simplu membru al Asociaţiei Slaviştilor. Textul original, *Problema autenticităţii,* tipărit la 15 iunie 1961, a avut „un real răsunet" (Gh. Mihăilă, *op. cit.*, p. XCII), fiind susţinut, între alţii, şi de folcloristul I.C. Chiţimia (1908–1996), care a pus capăt, într-un studiu apărut în *Romano-slavica*, tezei Russo-Panaitescu. Tot atunci s-a născut ideea unei ediţii trilingve, critice, a întregului manuscris neagoean, proiect desăvârşit în 1996, dar început în 1970, când a apărut studiul lui Dan Zamfirescu *Originalul slavon al Învăţăturilor şi formaţia culturală a lui Neagoe Basarab*. În susţinerea tezei sale privind singularitatea neagoeană, ca structură şi formulă literară, faţă de alte creaţii similare, Dan Zamfirescu foloseşte argumente de ordin istoric, estetic şi moral-etic, ajungând, timpuriu, la concluzia, acreditată şi de câţiva predecesori, de la Hasdeu la C. Noica, anume că avem de-a face cu un veritabil *scriitor,* în sensul modern al cuvântului (din păcate, tocmai această condiţie este azi negată, atunci când se afirmă că avem... *cinci secole de literatură*, iar nu şase, cum ne învăţaseră cei vechi – n.n.), poate primul mare scriitor român a cărui operă este străbătută „de la prima la ultima filă" de un „lirism nemuritor".

Privită în ansamblu, în special în lumina ediţiei din 1996 a *Învăţăturilor,* cea mai completă şi mai apropiată de originalul slavon, cartea poate sta, susţine Dan Zamfirescu, alături de câteva creaţii similare ale Renaşterii occidentale, în special *Institutio Principis Christiani/ Educaţia principilor creştini* a lui Erasmus din Rotterdam (tipărită în 1516) şi, mai cu seamă, *Principele* lui Nicolo Machiavelli, tipărită abia în 1532, la cinci ani după moartea autorului. Aceste opere au în comun, susţinea tânărul (la acea vreme) Dan Zamfirescu, principiul cultural ce a stat la baza Europei moderne, *umanismul,* care, în cazul lui Neagoe Basarab, s-a suprapus peste spiritul creştin de tip răsăritean, respectiv ortodoxia. S-a creat, astfel, primul fenomen de *sincretism* între culturile întregului areal european, identificat azi cu un termen, devenit cvasi-desuet, *protocronismul.* Diferenţa este că, în vreme ce învăţaţii Occidentului îşi trăgeau înţelepciunea din izvoarele clasice, greco-latine, Neagoe Basarab cerceta *Biblia* extrăgând/selectând ceea ce numim azi, cu un termen modern, *mijloace de manipulare politică*, cu nimic mai prejos decât preceptele similare apusene. *Principele* Neagoe Basarab a practicat astfel, susţine Dan Zamfirescu, o veritabila *artă a supravieţuirii politice,* făcând faţă nu doar presiunii otomane, dar şi „cântecelor de sirenă" venite dinspre lumea catolică.

→

Ştiinţa, parte a culturii

Parisul şi şcoala românească de matematică

Eufrosina OTLĂCAN

Prin anii 1920, ca decan al Facultăţii de ştiinţe de la Universitatea din Bucureşti, marele nostru geometru Gheorghe Ţiţeica primea un grup de universitari francezi cu un discurs care evidenţia rolul Franţei în formarea intelectualităţii româneşti: „Nous sommes reconnaissants à la France pour l'influence directe et indirecte qu'elle exercée sur le développement de nos institutions… La plupart de nos professeurs universitaires, de nos ingénieurs, de nos magistrats, de nos avocats se sont formés là." Şi tot ca introducere în subiectul de faţă, voi trece un fapt ilustrativ pentru sensul în care vorbea Ţiţeica, reprezentând ceea ce se petrecea cu circa 45 de ani înainte de momentul de mai sus. La 1874, Spiru Haret, deja licenţiat în matematici la Bucureşti, primea o bursă din partea Ministerului Instrucţiunii Publice pentru a studia matematicile la Paris. Aici Haret îşi dă seama de marile lipsuri în domeniul matematicilor care se predau la acea vreme în ţară, se pregăteşte şi îşi trece din nou licenţa în matematici în august 1875 şi licenţa în ştiinţe fizice în iulie 1876. Doctoratul şi l-a trecut la Sorbona la 18/30 ianuarie 1878, devenind primul nostru doctor în matematică cu doctorat la Paris. Cu înalte cunoştinţe în domeniu – matematică, fizică, astronomie – cu prestigiul internaţional câştigat prin originalitatea şi importanţa ideilor tratate în teza sa intitulată *Sur l'invariabilité des axes des orbites planétaires* şi cu convingerea reformării învăţământului românesc de toate gradele, Spiru Haret s-a întors în ţară la 1 aprilie 1878, nu doar pentru a profesa la catedră, ci şi pentru a pune bazele unui învăţământ modern în România.

Dar, să începem cu începutul…

Universitatea Sorbona din Paris datează de pe la 1215 şi a dat matematicii nume sonore, precum Descartes (1596-1650), Fermat (1601-1665) şi multe, multe altele. În Ţările Române, abia la începutul secolului al XIX-lea se deschidea o epocă de pregătire şi organizare a învăţământului naţional în general şi a celui matematic în special, prin şcoala de inginerie a lui Gheorghe Lazăr de la Bucureşti (continuată de Ion Eliade Rădulescu) şi cea a lui Gheorghe Asachi de la Iaşi (George Şt. Andonie, *Istoria matematicii în România*, Editura Ştiinţifică, 1966, vol. 1). Primele cărţi de matematici în limba română sunt *Aritmetica* lui Ion Eliade Rădulescu, tipărită în 1832, traducere după Francœur, *Algebra* lui Petrache Poenaru şi *Geometria* tradusă după Legendre.

Abia în al 4-lea sfert al secolului al XIX-lea avem perioada de pregătire şi organizare ştiinţifică, când apar şi primii doctori în matematici de la Sorbona: Spiru Haret în 1878, David Emmanuel în 1879, Constantin Gogu în 1882, Nicolae Coculescu în 1895, Gh. Ţiţeica în 1899.

Prin Paris, deci, pe urmele celor veniţi să înveţe matematică şi să o aducă cu ei în România…

Chrysant Notara, grec de origine, a fost trimis de Constatin Brâncoveanu la studii în străinătate. La Paris a fost elevul cunoscutului astronom Giovani-Domenico Cassini, descoperitorul sateliţilor lui Jupiter şi Saturn. Întors la Bucureşti, este diacon şi profesor al copiilor lui Brâncoveanu, scrie prima lucrare cu caracter ştiinţific, având elemente de matematici aplicate, *Introducere în Geografie şi Astronomie,* apărută în 1716 pentru Muntenia şi Moldova, şi este primul care determină longitudinea şi latitudinea oraşului Bucureşti. Este interesant pentru noi, pentru a ne da seama de valoarea acestui om ataşat de Ţările Române, faptul că în 1707 a devenit patriarhul ortodox al Ierusalimului şi că l-a ajutat pe Nicolae Mavrocordat să organizeze Academia Domnească din Iaşi.

Istoria matematicii în România (p. 45) semnalează faptul că la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul celui de al XIX-lea au predat în casele boiereşti profesori francezi de matematici, precum Jean Baptiste Trécourt (1796), Martinot (1798) şi Coulin. Pentru alte discipline erau şi mai mulţi profesori francezi. În 1803 a început să funcţioneze la Iaşi seminarul Veniamin Costache şi s-au găsit trei manuscrise în franceză, datând din această vreme: *Cahier d'aritmétique* (13 mars 1804), *Remarque sur la géométrie* (15 février 1805), *Algèbre (recueil de problèmes du premier et du seconde degré*, 1-er janvier 1807).

Primii bursieri români care pleacă la Paris în 1823, din ordinul şi cu susţinerea financiară a Eforiei şcoalelor, sunt Eufrosin Poteca, Ion Pandeli şi Simion Marcu (sau Marcovici). Ion Pandeli n-a supravieţuit tensiunii psihice create de nivelul matematicilor şi de mijloacele băneşti insuficiente. Locul lui la Paris este luat de Petrache Poenaru. Cei trei vor preda apoi matematici la Academia Domnească creată la Colegiul Sfântul Sava de Gheorghe Lazăr, ajutat apoi de Ion Eliade Rădulescu. Eufrosin Poteca este numit aici director în 1825, după întoarcerea sa de la Paris. După S. Marcovici, din 1830, va preda matematică la această şcoală Petrache Poenaru, devenit şi director al şcolii.

Ion Eliade Rădulescu, din 1822 până în 1827, a predat şi matematică la Colegiul Sf. Sava, în afară de gramatică, logică, filosofie, retorică, istorie, geografie, topografie. El a tipărit prima lucrare de matematică din Ţara Românească, în limba română. Este o traducere a sa, intitulată *Aritmetica lui Francœur. Tradusă şi pusă în lucrare în Şcoala naţională de la Sf. Sava de I. Eliad, Bucureşti, 1832. În tipografia lui Eliad.* Tot în tipografia sa, Eliade a tipărit, în 1837, *Geometria lui Legendre,* tradusă de Petrache Poenaru. Acesta învăţase la Şcoala de aplicaţiuni a inginerilor geografi din Paris trigonometrie, topografie şi geodezie, lucrase sub conducerea lui Ludovic Puissant (membru al Academiei de Ştiinţe din Paris) la ridicarea hărţii Franţei şi obţinuse de la acesta un certificat elogios pentru studiile pe care le făcuse în Franţa. Poenaru a tipărit primul dicţionar francez-român în două volume, însumând 1.660 de pagini. În 1870, Petrache Poenaru a fost ales membru al Academiei Române.

Sub domnitorul Gheorghe Bibescu, în 1847, se înfiinţează Colegiul francez, condus de Leopold Monty. Ideea era ca în loc să se ducă tinerii noştri să studieze în străinătate, este mai bine să se aducă şcoala franceză la noi.

Traducerea unor manuale de matematici a continuat şi după înfiinţarea Colegiului francez. În 1850, Gheorghe Pop a tradus o *Aritmetică raţională după Bézout,* iar în 1852 o *Geometrie după Cirrode.* Dimitrie Pavlid a tradus şi compilat după Lefébure de Fourcy, Legendre, Francœur şi Bourdon o trigonometrie drept liniară şi sferică, constituindu-se în prima trigonometrie românească. Alexandru Orăscu a tipărit în 1851 cartea *Trataţie asupra geometriei descriptive*, tradusă după Lefébure de Fourcy.

Cele scrise mai sus constituie pentru noi ceea ce am putea numi o „preistorie" a matematicii româneşti. În *istoria* şcolii româneşti de matematică intrăm odată cu înfiinţarea universităţilor româneşti, cu primii doctori în matematici şi cu primele rezultate publicate ale cercetării matematice.

Universitatea din Iaşi a fost inaugurată la 26 octombrie 1860 de către domnitorul Alexandru Ioan Cuza, iar Universitatea din Bucureşti s-a constituit în 1864. Până în 1890 nu aveam decât 25 de licenţiaţi în matematici. O parte a primilor profesori ai universităţilor noastre şi-au format cultura matematică în Franţa. Printre primii care şi-au luat licenţa la Sorbona se numără: Ioan Fălcoianu în 1857, Neculai Culianu în 1860, Dimitrie Petrescu în 1862, Miltiade Tzony în 1869, Iacob Lahovary în 1870, Constantin Climescu în 1870, Constantin Mironescu în 1874, Gheorghe Kirilov în 1874.

După această serie urmează să profeseze în ţară patru doctori în matematici de la Paris, toţi patru având şi licenţa luată acolo. Aceştia sunt Spiru Haret, David Emmanuel, Constantin Gogu şi Nicolae Coculescu.

Spiru Haret (1851-1912), primul român cu doctorat în matematici la Paris, marchează istoria învăţământului românesc de toate gradele prin reforma sa (legea care îi poartă numele) dată în anul 1898. În concepţia lui Haret, învăţământul trebuia pus la îndemâna tuturor, devenind o şcoală democrată (Andonie, I, p. 253). Învăţământul secundar, cu 7 ani, avea curs inferior – gimnaziu – şi curs superior; acesta funcţiona cu două structuri: secţiunea umanistă, care să pună tineretul în contact cu cultura greacă, latină şi cu cultura modernă, şi secţiunea reală, vizând cunoaşterea progreselor ştiinţifice mondiale. După aplicarea legii lui Haret, se realizează dezideratul de a avea cel puţin o şcoală în fiecare sat.

Epoca de creaţie matematică propriu-zisă, în care se formează o şcoală matematică românească, cunoscută ca atare peste hotare, pregătită de cei menţionaţi mai sus, alături de alte minţi luminate, pe care nu le-am putut aminti în acest context, se deschide odată cu intrarea în secolul al XX-lea.

Marele nostru Gheorghe Ţiţeica (1873-1939), citat de *Enciclopedia Franceză* din 1937, după ce urmează Şcoala normală superioară din Bucureşti, îşi ia licenţa în matematici la Universitatea din Bucureşti în 1895, iar în 1897 îşi trece şi licenţa la École Normale Supérieure din Paris. Doctoratul în ştiinţe matematice îl ia la Sorbona în 1899. →

Ctitor de biserici şi aşezăminte religioase, cărturar şi diplomat, Neagoe Basarab exemplifică ceea ce Dan Zamfirescu numeşte *barocul românesc.* Veritabil „isihast încoronat", cum îl numeşte Î.P.S. Serafim (Romul Joantă), Episcopul ortodox al Germaniei şi Europei occidentale şi de Nord, Neagoe Basarab a practicat, în lucrarea sa omenească, un soi de evanghelism luminat, îmbrăcat într-un stil literar alambicat şi căutat, dar potrivit cu condiţia unei lumi româneşti ameninţate şi reduse la o condiţie culturală şi materială mizeră. *Omenia* lui Neagoe Basarab vine dintr-o zonă tainică a spiritului autohton, suprapunându-se peste zamolxismul dacic şi pe tânguirile duioase ale baciului mioritic. A vorbi astăzi despre *sufletul naţional,* concept ce stă la baza creaţiei multor spirite luminate româneşti, de la Heliade-Rădulescu şi Eminescu la Blaga, Rădulescu-Motru ori D.D. Roşca, pare a nu mai fi convenabil, câtă vreme, potrivit lui Alfred Alder (1870–1937), culturile periferice trăiesc un sentiment de inferioritate (aparentă şi, uneori, disimulată – n.n.) faţă de metropole. Cândva, Eugen Lovinescu a numit acest fenomen *sincretism* (termen legat şi de teoria imitaţiei). Evidenţiind, de pildă, sincretismul *Învăţăturilor* neagoene în raport cu opere similare ale veacului de mijloc, Dan Zamfirescu a atins un punct nevralgic al culturii noastre: în multe privinţe nu am fost tributari, ci de-a dreptul protocronişti (*protos*-primul, originar, *chronos*-timp). Doctrina „întâietorilor", elaborată în 1974 de Edgar Papu, a eliberat multe forţe creatoare locale, dar a alimentat şi unele iluzii politice ale puterii vremii. Suprapunerea momentului reabilitării/revigorării ideii autenticităţii *Învăţăturilor...* peste curentul protocronist, idee susţinută, la data respectivă, inclusiv de Dan Zamfirescu, a tulburat oarecum apele culturale, mai ales că, vorba unui critic, „Ceasul românesc sunase înaintea orei universale" (Robert Adam, *Revista 22*, noiembrie, 2018).

Astăzi, cu textul *Învăţăturilor* în faţă, putem depăşi uşor bariera protocronistă, evidenţiind cel puţin „o bătălie câştigată" de Dan Zamfirescu.

Ştiinţa, parte a culturii

Dimitrie Pompeiu (1873-1954), după ce urmează Şcoala normală de institutori din Bucureşti, îşi mai trece un bacalaureat la Paris, în 1898, îşi ia licenţa la Facultatea de Ştiinţe din Paris în 1903, iar în 1905 devine doctor în ştiinţe matematice al universităţii Sorbona.

Traian Lalescu (1882-1929), după licenţa în matematici de la Universitatea din Bucureşti, în 1903, îşi ia doctoratul în matematici la Sorbona, în 1908. Tot la Paris, în 1919, obţine diploma de inginer de la École Supérieure d'Éléctricité.

Simion Stoilow (1887-1961), după licenţa în matematici la Sorbona, în 1910, în anul 1916 îşi trece doctoratul în ştiinţe matematice la aceiaşi celebră universitate pariziană.

Miron Nicolescu (1903-1975), preşedinte al Academiei Române între 1966 şi 1975, după ce în 1924 îşi luase licenţa în matematici la Bucureşti, urmează cursurile la École Normale Supérieure din Paris, între 1925 şi 1928, îşi trece şi licenţa în matematici la Universitatea din Paris în 1926 şi îşi ia doctoratul în ştiinţe matematice la Sorbona în 1928.

Nicolae Ciorănescu (1903-1957) are acelaşi traseu de pregătire ca matematician: licenţă în matematici la Universitatea din Bucureşti în 1925 şi tot aici o licenţă în ştiinţe fizico-chimice. În matematici îşi trece licenţa şi la Universitatea din Paris, urmată de doctoratul în ştiinţe matematice la Sorbona, obţinut în 1929.

Nicolae Teodorescu (1908-1999), după licenţa în matematici luată la Bucureşti, face doctoratul la Sorbona, obţinând diploma în 1931.

Caius Iacob (1912-1992) a avut doctoratul în ştiinţe matematice la Universitatea din Paris, obţinut în 1935, dar şi certificate pentru analiză superioară, aerodinamică şi hidrodinamică, obţinute la Universitatea din Paris.

Alexandru Froda (1894-1973), licenţiat în matematici la Bucureşti, după ce obţine în 1919 diploma de inginer la Şcoala de poduri şi şosele din Bucureşti, îşi trece doctoratul în ştiinţe matematice la universitatea din Paris, în anul 1929.

Şirul matematicienilor români cu doctorate la Paris nu se opreşte aici. Dintre profesorii Universităţii bucureştene cu doctorate luate la Sorbona, mai amintim pe Alexandru Ghika (1902-1964), cu doctorat în 1929, Alexandru Pantazi (1896-1948), cu doctoratul în 1928.

Şi celelalte universităţi româneşti, din Iaşi, Cluj, Timişoara, Cernăuţi, au beneficiat de minţi strălucite, cu pregătire matematică desăvârşită la Paris. Îi amintim pe Gheorghe Călugăreanu, născut în 1902 şi cu licenţă şi doctorat la Sorbona, în 1928, Tiberiu Popovici, doctor la Sorbona din 1933.

George Şt. Andonie, scriind despre influenţa şcolii matematice franceze, inserează nume de mari personalităţi ale matematicii mondiale care au avut o înrâurire puternică asupra şcolii matematice româneşti. Sunt amintiţi: Cauchy, Poincaré, Poisson, Tisserand, Galois, Darboux, Picard, Lebesgue, Hermite, Montel, Borel, Baire, Henri Villat, Elie Cartan. Iar pentru ridicarea şi modernizarea învăţământului românesc, după aportul binecunoscut al lui Haret, în 1918, Ermil Pangrati, rector al Universităţii din Bucureşti şi organizator al şcolii de arhitectură din ţara noastră, director al nou createi Academii de Arhitectură, a condus la Paris o delegaţie de universitari, între care matematicienii Traian Lalescu şi Dimitrie Pompeiu, pentru a studia organizarea marilor instituţii de învăţământ superior. La Paris, misiunea românească a lucrat cu Paul Appel şi cu Paul Janet.

Relaţia matematicienilor din Franţa cu matematicieni români are nu doar sensul dinspre Franţa înspre noi, ci şi sensul opus, cel al recunoaşterii din partea franceză a valorilor care s-au născut şi au profesat în ţara noastră. Lucrări ale matematicienilor români sunt publicate în Franţa, citate de autori francezi şi apar entităţi matematice care le vor purta numele. Voi face doar câteva referiri care se leagă de francofonie, căci recunoaşterea multor rezultate notorii ale matematicienilor români a avut loc şi în alte ţări. Astfel, Spiru Haret publică în *Mémoires de l'Observatoire de Paris* şi este citat de H. Poincaré, Andoyer, Tisserand; David Emmanuel publică în *Annales scientifiques de l'E.N.S.* şi e citat de Paul Appel; Gheorghe Ţiţeica figurează în *Encyclopédie Française* din 1937, e citat de Lebesgue, Montel, Darboux, Denjoy; Dimitrie Pompeiu este citat de Poincaré în *Leçons sur le théorie analytique des équations différentielles,* dar şi de Denjoy, Montel, Favard. Ca şi Ţiţeica, Pompeiu a fost angajat, pe bază de contract, ca profesor agregat la Sorbona, unde în mai mulţi ani (1926, 1929, 1931) a predat cursuri de câte o lună, cu subiecte în special din lucrările sale. Traian Lalescu publică la Paris în 1912 *Introduction à la théorie des équations intégrales,* pentru care va avea multe citări. Simion Stoilow ţine conferinţe la Sorbona, la Strasbourg, la Bruxelles. Miron Nicolescu, pe care în 1995 Étienne Guyon îl consideră „cel mai bun dintre foştii studenţi de la E.N.S.", este citat de Hadamard şi Montel şi publicat de *Actualitées scientifiques et industrielles,* Paris, 1936. Geometrul Gheorghe Vrânceanu (1900-1979) este citat de René Taton în *Histoire générale des sciences.* Victor Vâlcovici (1885-1970) este citat în cartea *Mécanismes de la déviation des jets propulsifs,* Paris, 1959, a cercetătorului francez M. Kadosh, cu *méthode de Vâlcovici-Birkhoff şi les surfaces de Bernoulli-Vâlcovici;* lui Vâlcovici i se face onoarea de a fi invitat la Sorbona pentru a construi un tunel aerodinamic pe principiul pe care îl enunţase în lucrările sale. Octav Onicescu (1892-1983) şi Gheorghe Mihoc (1906-1973) sunt citaţi în *Histoire générale des sciences* a lui Taton şi în *Encyclopédie Française,* 1937. Grigore Moisil (1906-1973) este numit de către matematicianul francez Arnault Kaufmann „un creator al matematicilor fuzzy", alături de L. Zadeh, pentru teoria raţionamentului nuanţat. Caius Iacob (1912-1992) este citat de Henri Villat în 1940; lui Alexandru Froda (1894-1973) i s-au publicat 16 articole în *Comptes rendus de l'Académie de Science* din Paris.

Deşi lista matematicienilor români cu recunoaştere de către Franţa a valorii cercetărilor lor poate continua până în zilele noastre, mă opresc la Petre Sergescu, primul istoriograf român al matematicilor, preşedinte ales în 1947 al Academiei Internaţionale de Istorie a Ştiinţelor, cel care a primit ordinul francez de Cavaler al Legiunii de Onoare pentru lucrarea *Some important data in the evolution of French mathematics,* prezentată la pavilionul Franţei de la Expoziţia mondială de la New York din 1939. René Taton îl consideră pe Petre Sergescu „un artisan de la collaboration internationale dans l'histoire des sciences".

Matematica este o valoare mondială şi un bun al întregii omeniri. Se transmite de la o generaţie la alta, mereu îmbogăţită de cei care creează în multiplele ei domenii. Istoria cunoaşte, în diferite perioade, nuclee în care se focalizează această ştiinţă, iar relaţiile interumane fac să se nască şi alte asemenea focare, devenind o structură asemănătoare unei reţele neuronale. Un asemenea focar a fost (şi rămâne, fără îndoială) Universitatea din Paris, care a diseminat nu doar cunoştinţe de matematică, ci şi imboldul, pasiunea, ambiţia creaţiei. Într-o normală evoluţie în timp, universităţile din România au obţinut la rândul lor recunoaşterea de a fi asemenea nuclee pentru ştiinţa mondială. Începând cu anul 1990, mulţi matematicieni români au mers la Paris sau în alte centre universitare franceze, ca şi peste tot în lume, nu doar pentru a învăţa de acolo matematică ci, mai ales, pentru a preda acolo ceea ce învăţaseră în Ţară, educaţi la Şcoala românească de matematică.

Semn(al) de carte

Sabin Coifan, *Notiţe din campania anului 1916. Instantanee din prizonierat 1917-1918,* Editura Militară, Bucureşti, 2019. Prefaţă de Ileana Constantinescu, Ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de Adrian Pandea şi Iulian Boţoghină

Acest jurnal, găsit din întâmplare în lucrurile rămase în familie de ceva vreme, este o colecţie de informaţii şi impresii din Primul Război Mondial, împreună cu sentimentele şi temerile unui om prins în angrenajul infernal al conflagraţiei. Acest om nu este altul decât bunicul meu din partea mamei, învăţătorul Sabin Coifan. (…)

Născuţi şi educaţi în aceste familii mixte, bunicii mei, amândoi, au fost patrioţi şi au servit România cu toată fiinţa lor. Menţionez acest lucru pentru a explica entuziasmul amestecat cu mândrie exprimat de bunicul meu, sublocotenentul Sabin Coifan, în primele pagini ale jurnalului, în momentul în care, în august 1916, a plecat la război. (Din Prefaţa semnată de Ileana Constantinescu, Ottawa, 2019)

Ioan-Aurel Pop, *Românii. Eseuri dinspre Unire,* Editura Şcoala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2019, Colecţia Şcoala Ardeleană de Istorie, Seria de autor Ioan-Aurel Pop

Textele reunite în acest volum au fost, la vremea lor, suport al unor conferinţe susţinute în ţară şi peste hotare (mai ales în anul Centenarului Unirii), unele dintre ele apărând şi în reviste ori în volume colective. Temele – *Românii şi Unirea* – au fost, aşadar, abordate în contexte diferite şi din mereu alte unghiuri de vedere, câteva argumente repetându-se, *însă, inevitabil. Am ales să nu elimin aceste fragmente călătoare*, căci rostul lor e bine definit în logica fiecărui text. *Discursul de recepţie* la Academia Română mi s-a părut o deschidere potrivită. (Nota autorului, la începutul cărţii)

Marea Unire de la 1918 este „ora astrală" a istoriei noastre.

Cel mai înţelept lucru la Centenarul Marii Uniri este să ne adunăm energiile într-un singur şuvoi şi să ducem moştenirea numită România înainte, cu gândul la ceea ce am fost şi am putea să fim. (Autorul, pe coperta a patra)

Narcis Dorin Ion, coordonator şi coautor, *Regele Carol I, ctitorul României moderne,* Muzeul Naţional Peleş, Sinaia, 2019. Texte în vol. I de Dan Berindei, Ion Bulei, Narcis Dorin Ion, Nicolae Şt. Noica, texte în vol. II de Narcis Dorin Ion şi Doina Păuleanu

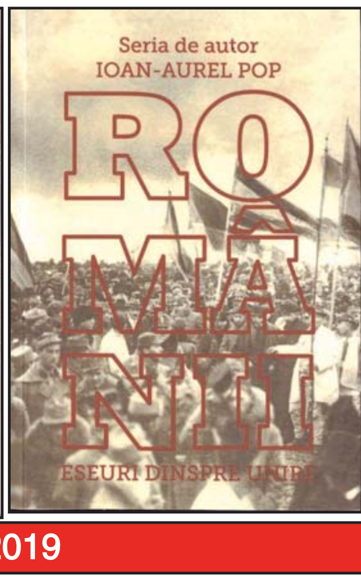
În primăvara acestui an, la 20 aprilie, s-au împlinit 180 de ani de când, în 1839, se năştea în castelul de la Sigmaringen (Germania) principele Karl Eitel Friedrich Zephyrinus Kudwig von Hohenzolern Sigmaringen, cel care avea să devină primul rege al României moderne, la a cărei dezvoltare a avut o contribuţie esenţială. (…)

În lunga şi rodnica sa domnie, de aproape o jumătate de veac, regele Carol I a vegheat la modernizarea şi europenizarea României, care s-a luptat, sub comanda sa, pentru obţinerea independenţei de stat, recunoscută de marile puteri în 1878. (…)

Începând cu vara anului 2016, Muzeul Naţional Peleş a iniţiat un amplu program expoziţional şi editorial dedicat biografiilor regilor şi reginelor României. (…) Anul 2019 îl dedicăm evocării regelui Carol I, cel atât de legat de castelul Peleş. (…)

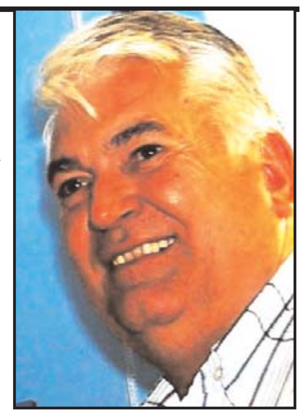
Acesta este eroul celor două volume pe care le propunem cititorilor, (…) lucrare monografică de mari proporţii ce se deschide cu o caldă evocare a regelui Carol I, semnată de domnul academician Dan Berindei. (Narcis Dorin Ion, director general al Muzeului Naţional Peleş, în introducerea la carte)

Fascinantul spectacol al ficţiunii

Florian COPCEA

Cartea lui Dumitru Radu Popescu *Ivan Turbincă şi Iapa Troiană sau Ivan Turbincă nu se spală pe mâini* (Ed. Crigarux, Piatra Neamţ, 2017) este o meditaţie de factură metafizică, mitogonică, am spune, asupra unei realităţi care „a dobândit existenţa”, să-l cităm pe Mircea Eliade (*Aspecte ale mitului,* 1963). Autorul, concentrându-se pe tragedia vieţii şi a morţii, împrumută personajelor (care compun „hagiografic” piesa menţionată, structurată „în multe tablouri, cu prolog şi epilog”) fantasmele abisalităţii, ascunse în interiorul tainic al fiinţei perfide care vrea să-şi păstreze libertatea şi singurătatea utilizând „vehiculul” lui Odyseus.

Fără tăgadă, basmul plin de haz şi de reflecţii al lui Ion Creangă constituie doar un pretext, de ce nu: reactiv?, care îi permite lui D.R. Popescu să-şi descopere alter ego-ul în spiritualul, fabulosul *gaspadin* Ivan Turbincă, hărăzit de ambii povestitori să urmeze avatarurile omului complexat de adevăruri existenţiale. Ivan Turbincă nu este un alt Iisus, „fiu al raţiunii divine” (p. 75). El este o invenţie epică prin care lumea îşi revendică dreptul la eternitate, „aşteptând un înger salvator” (p. 56). Amestecul imaginarului cu ficţiunea dă senzaţia acută a unei lucidităţi provizorii când este vorba de soarta omenirii, care, ne încredinţează D.R. Popescu, „nu poate devia istoria absurdă a vieţii” (p. 131) pentru a ne „teleporta” „într-o altă realitate”, plăsmuită, virtual, de *Creatori* (fie aceştia Dumnezeu, Ion Creangă sau D.R. Popescu).

Plecând din acest punct, firul narativ al savuroasei comedii a lui D.R. Popescu ne antrenează empatic spiritul, ca într-o reacţie chimică, spre elementele groteşti şi anecdotice ale hâtrului Ion Creangă, pentru a sedimenta întâmplările din memorie, faptele preluate din cotidianul nostru imediat, demistificând astfel visul de a trăi experimente divine. Orice paralelă între pitorescul Ion Creangă, întrupător absolut al veşnicului Ivan Turbincă, şi subtilul autor al piesei în discuţie este exclusă, deşi discursul lui D.R. Popescu se impune polifonic. El nu „tezaurizează” numai ecourile „vocilor” lui Ion Creangă şi ale eroilor săi magici, ci şi glasurile revoltate, faustice, ale celui care dirijează corul măştilor personajelor carnavaleşti extrase din marele Text care este realitatea de toate zilele. D.R. Popescu, asumându-şi rolul riscant de a persifla pur şi simplu mezalianţa dintre mitul şi veracitatea istoriei, nu se spală pe mâini ca Ivan, care la rândul său îl copiază, pare-se, pe Pilat din Pont, şi nici nu ne pune la încercare imaginaţia. Enigmaticul său Ivan Turbincă nu mai este un personaj literar oarecare, este o fiinţă lucidă, un judecător care, până la urmă, temperează, paradoxal, excesul de aventură al *celuilalt Ivan*. Aşadar, D.R. Popescu *re-destinează* axiologic eroii cunoscuţi ai lui Creangă, bineînţeles, păstrându-le identitatea, dar obligându-i să se multiplice şi să trăiască şi vieţile altora, aceştia din urmă aflaţi cu duiumul printre noi, contemporanii. Această *halima* a lui D.R. Popescu ne îndreptăţeşte să nutrim convingerea că actul său de creaţie este cu adevărat o iniţiere în arta supravieţuirii, *în-făptuită* prin scris.

Evident, existenţa dublului personaj, dar mai ales a iluzoriului euharistic, capătă valenţe livreşti, anume introduse în scriitură pentru a salva de la aneantizare fiinţa omenească, „dictând” sacrificarea *Morţii.* Metamorfozată de autor într-o entitate cu faţă umană, înzestrată cu har pământean, *Doamna* este „chemată” să intervină în mersul firesc şi nefiresc al lumii:

„…Infinitul căutărilor mele mă îndepărtează uneori de realitatea imediată tocmai pentru a mă apropia mai mult de ea… Pe alte căi, mai ştiinţifice! Aşa că m-a preocupat şi nefericirea din unele cimitire, ca şi fericirea asemănătoare a unor populaţii ce se trag din maimuţe diferite! Unii oameni se trag din molime mai răbdătoare, sau mai lucide, sau mai isterice!... Dar peste tot, indiferent de peisaj, de climă, de munte, de mare, microbii, de mărimi şi forme diferite, au aceleaşi eficiente componente organice! Că unii sunt mai desfrânaţi, mai lacomi, mai invidioşi, nu contează!

Important este că ei se adaptează şi sunt fericiţi, chiar dacă sunt asiatici, europeni, balcanici…” (p. 6)

Conversaţiile *Doamnei* cu Ivan Turbincă şi ceilalţi, desfăşurate pe mai multe planuri, „în zilele noastre”, ne determină să înţelegem că viaţa, deşi este o pradă uşoară, mereu pândită de uitare, de tiranie, mondenităţi, egoism şi… ignoranţă, poate deveni, totuşi, perpetuă, ocrotită de înţelepciune, raţiune, imaginar, ironie şi, ceea ce este la fel de preţios, de umor. Cu alte cuvinte, viaţa, care nu este deloc o utopie, trebuie trăită, nu imaginată, nu experimentată. Iată o secvenţă dintr-un dialog care susţine simptomatic aserţiunea respectivă:

„*Doamna: (cu capul scos din turbincă)* Dumnezeu vorbeşte!...

Ivan: O, da, Dumnezeu stă de vorbă şi cu toate lichelele! Îi iartă azi, mâine, de zeci de ori… Speră să mai găsească în orice jigodie măcar o umbră de căldură umană! Pe toţi, ca să-i mai alinte, îi cheamă, la judecată, pe numele mic! «Bre, Costele! Alo, Nicoliţo!», «Georgică, băiete, ce-ţi mai fac gagicile?» Dar tu n-ai nici nume mic! Moarte – şi gata! Până şi pe ticăloşi îi mai alintă… «Bă, Eugene, cum mama dracului de-ai ajuns atât de ticălos, încât, pentru tine, banul este singura icoană?!»

Doamna: O, eu nu cer bani de la nimeni, pentru munca mea, nici la barosani, nici la sărăntoci!

Ivan: Asta ar mai trebui, să le ceri bacşiş pentru că le iei viaţa! Vrei să-i păcăleşti că le mai prelungeşti zilele?! Nu, n-ai timp, eşti foarte ocupată!... Dar ce vrei o mai mare păcăleală... decât atunci când ţi-ai bătut joc de Creaţia lui Dumnezeu – cu un măr?! Ai mai râs vreodată atât de tare ca în ziua păcălelii cu mărul sfânt?!

Doamna: Da, la Bucureşti, când i-am făcut pe unii viitori deputaţi să plângă de atâta râs!...

Ivan: Râdeau, pentru că ei voiau să intre într-un parlament al cărui viitor – de ţară! – aplaudat de ei – deja îl distruseseră!

Doamna: Bine, bine, dar dacă oamenii ies din visul de a crede în Dumnezeu, în ce mai pot crede?!

Ivan: În oameni!

***Doamna:* Demagogie ieftină!** Mai înainte ai spus că oamenii râd până la lacrimi, în credinţa în care se prefac – ticăloşii – că le va bucura viaţa!

Ivan: Cum să nu râdă de o evanghelie în care ei nu cred?! O, dar sunt şi oameni serioşi care se închină, împreună cu enoriaşii săi, în dreptul frescei care îl prezintă pe Papă, pe Bush şi pe Gorbaciov! Bat mătănii şi le pupă picioarele celor trei sfinţi cu chip de oameni!...

Falcă: Doamne Dumnezeule, închideţi-i gura acestui beţiv!... Care acum mai spune un adevăr, acum o bazaconie!...

Ciorbea: Spune adevărul, sau minte, în funcţie de circumstanţe?!

Lazăr: Vedeţi, moartea, şi stând sugrumată în bezna din turbincă, spune adevărul: vrea să fie liberă!... Ea a rămas un model sacru pentru oameni – îndemnându-i mereu să lupte pentru libertate şi democraţie!

Falcă: Trăiască libertatea!

Lazăr: Şi democraţia!

Ciorbea: (închinându-se) Doamne, avem încredere în marea Ta înţelepciune!

Stela: Noi credem în Înviere!... Căci după ce-i evaluezi şi pe păcătoşi, gândeşti raţional, nemţeşte!

Falcă: Noi nu-l simţim pe Dumnezeu, ca reprezentanţi ai sindicatelor, străin de noi!... dar ne îngrozim, Doamne, dacă o să te vedem băgat de Ivan în turbincă, în locul morţii!

Ivan: Doamne, rugăciunea lor e o auto-condamnare la moarte!... Căci pentru ei ar fi mai bine dacă ai sta Tu în turbincă, nu moartea! Cu moartea s-ar mai descurca, dar de tine le este o frică mai mare decât de dracu! Fă ce vrei, eu mă duc, de mână cu Irina, să ardem o vodcă! (*dispare*)” (pp. 73-75).

Personajul Ivan al lui D.R. Popescu, spre deosebire de naivul, demonicul său „confrate” crengiean, este un adevărat erou mitologic, deopotrivă tragic şi inadaptat, haios şi realist, care trăieşte cu toată fiinţa drama unei societăţi aflate în metastază, înclinate spre teatral şi alegorie şi care traversează coşmarul absolutizării marilor întrebări, obsesivelor întrebări ale omenirii. Ivan Turbincă al lui D.R. Popescu este un ins extravertit, atipic, sedus de idealitate, gata oricând să-şi creeze, fără a o trăi însă, propria istorie. El nu se lansează în disertaţii profunde, deşi pare să mediteze intens la valorile perene estetico-morale care ne guvernează existenţa, aşa cum face, de pildă, *Doamna* (alias *Moartea*) care, purtată de propriile-i interese, delirează, reacţiile ei, deşi sordide, sunt amuzante, îndreptate emoţional spre trăiri şi semnificaţii cu mesaj, în măsură să acopere toate dedesubturile enigmatice ale fiinţei.

Ivan nu este capricios din fire, dar îi place deseori să facă, instinctual, paradă de gloria sa, să pătrundă, devorat de empatie, în tainiţele creaţiei crengiene, pentru a-şi lua curaj „să meargă mai departe”:

„*Ivan*: Mi-au dat lacrimile?!... Posibil!... De cât timp vă sictiresc în gând!... Pentru că voi!... Ptiu! (*Dispare, scârbit. Revine, calm*) Habar n-aveţi că iubirea este esenţa vieţii! Istoria mărului halit de monada arhetipală Adam şi Eva este, de fapt, implicit, şi istoria iubirii, a realităţii şi imaginarului, a concubinajului şi a poligamiei, a pasionalităţii şi sexualităţii! *(Doamna, revine, pe bicicletă. Îşi dă jos pălăria de paie şi-l priveşte curioasă pe Ivan)* Ce vrei?...

Doamna: Te dai la Stela?!...

Ivan: Eu?! Nici bătut!

Doamna: Mi s-a părut că eşti un îndrăgostit de meserie! Un infidel de meserie!

Ivan: Eroare! Sunt un vodcangiu de meserie! Dar nu m-aş da în lături chiar de la o căsătorie, care, astăzi, Slavă Domnului, a ajuns o postfaţă a iubirii! Ai fost vreodată căsătorită?...

Doamna: Nu…

Ivan: Desigur, există azi destule doamne care n-au cunoscut căsătoria!... Şi se simt destul de fericite, căci au scăpat de posesia soţului! Şi şi-au păstrat castitatea libidinală!

Doamna: (surâzând) Vrei să te dai la mine?!...

Ivan: Doamne păzeşte! Nu miroşi a vodcă nici ca cât, ceea ce înseamnă că habar n-ai de etica şi estetica amanţilor!...

Doamna: Sunt o personalitate castă!

Ivan: Adică inaccesibilă! Nu ne vom potrivi în vecii-vecilor! Eu sunt accesibil! (*către Stela*) Matale nu zâmbeşti deloc, de parcă nu te amuză glumele noastre! (*către Falcă, văzându-l că se apropie de Stela*) Cred că dânsa depune o mare energie în apărarea propriului ei sex!

Stela: (lui Falcă) Acest guraliv nici măcar nu-şi poate închipui că eu nu vreau să cobor iubirea la o dimensiune fiziologică! Sunt virgină!

Ivan: Vai de mine!... (*lui Falcă*) De fapt, vai de ea!... E ceva… ceva iraţional! Ce femeie poate fi o făptură care îşi strangulează instinctele?! Şi urăşte chiar şi vodca! (*lui Falcă, şoptit*) Nu cumva este o psihopată?! A, pardon, o înţeleg!... Cum o înţeleg şi pe doamna cu pălărie de paie! Pentru ele trupul, de fapt, întruchipează păcatul! Plec, mă cărăbănesc, da, da, ca licenţiozitatea mea de vodcar să nu le tulbure inocenţa virginităţii!

→

Cărţi şi autori

Bucuria lecturii

Ion C. ŞTEFAN

Rareori mi se întâmplă să trăiesc această bucurie, oferită de-o lectură dublă de-o rară frumuseţe. Pentru că, prin reluare, trecând sub lumina ochilor un text atât de reuşit, spre lumina sufletului prin cea de a doua lectură, nuanţele perceperii se multiplică. Acestea sunt gândurile mele de moment, care nu seamănă nici pe departe cu un limbaj critic necesar pentru prezentarea unei cărţi de excepţie. Este vorba de volumul *Cherchez la femme!* (Biblioteca Revistei *Curtea de la Argeş,* Editura Tiparg, Piteşti, 2019), al cărui conţinut a fost reluat şi îmbunătăţit de doamna Paula Romanescu – poetă, critic literar, traducătoare şi, mai ales, autoarea unor texte lirico-filosofice pe care nici un ştiu unde să le încadrez mai bine.

Prietena noastră şi colaboratoarea statornică a revistei *Curtea de la Argeş* ne oferă, de vreo zece ani încoace, eseuri sensibile şi luminoase despre mari personalităţi feminine ale lumii. E un fel de reliefare de gen, o afirmare la scenă publică, demonstrând că, iată, şi doamnele pot străluci pe frontispiciul lumii, la fel ca bărbaţii. Şi ce vreţi o victorie mai mare a autoarei decât acest îndemn de a-i citi, la intervale diferite, textele, cu aceeaşi preţuire constantă, ba chiar mai mult? Un ecran colorat se deschide convenţional în faţa privirilor noastre, iar personalităţile splendide ale genului feminin defilează graţios prin faţa lor, străbătând luminos secolele: Isadora Duncan, Messalina – împărăteasa iubăreaţă, Francesca da Rimini, Mândra Sultana, Elena Negri, Doamna Ecaterina, Prinţesa Martha Bibescu, Anna Brâncoveanu, Carmen Silva, George Sand şi încă multe altele, într-o concurenţă demonstrativă. Iar lectura mea măreşte farmecul unor astfel de bijuterii artistice.

Prin lectura de acum, mă implic, printr-o participare afectivă, la derularea unui film pe care doresc să-l revăd. Mă întrebam, primind cu emoţie volumul, cu prilejul lansării lui la Clubul „Mihai Eminescu” din Capitală, dacă voi putea retrăi aceleaşi emoţii, parcurgând aceste pagini, corelate cu aceleaşi gânduri. Şi, spre surprinderea mea, stările de spirit bune au fost multiplicate. Să vă explic: acum aveam posibilitatea să citesc unitar întregul volum, ca pe-un cristal strălucitor; puteam să reiau lectura, da pagini înapoi, face comparaţii, pentru a aşeza unele lângă altele: „Lângă Florenţa, Eleonora Duse, care se retrăsese de pe scenă în plină glorie, spre a muri uitată de lumea care iubeşte arta, dar nu se prea sinchiseşte de artiştii ajunşi în afara snopului de lumini ale rampei, o chemă pe Isadora la ea ca s-o ajute să-şi aline sufletul” (*Isadora Duncan sau Mersul ca zbor,* p. 51). Splendidă trăire, frumuseţile acestea verbale se multiplicau sau se completau, aşezându-se ca într-un mozaic de catedrală: „Ceea ce nu constituie deloc o legendă este apartenenţa Dianei de Poitiers la marea nobilime a timpului său şi căsătoria ei în timpurie primăvară a vieţii cu un tomnatic senior încărcat de titluri şi bogăţii aşa cum stă bine întomnaţilor” (*Diane de Poitiers – Castelana zeiţă peste inima unui rege*, p. 260).

E o mare cochetărie aici! Parcă doamna Paula Romanescu s-a reîntrupat, rând pe rând, în fiecare celebritate pe care ne-o prezintă.

Fiindcă am avut senzaţia că acestea, demult şi de prin veacuri culese, au ceva şi din fiinţa dragă pe care o evocăm uneori prieteneşte, îndemnând-o: Te felicităm, Paula! Mergi mai departe pe acest drum de glorie literară!

Stela: **Un porc** de măgar!
Falcă: El caută, înţeleg, o femeie-înger, laică…
Stela: Şi lipsită de virginitate! O fecioară – dacă se poate, îmbălsămată în vodcă!
Ivan: Da, în vodcă, desigur, ca să n-o asalteze microbii! Mă duc, poate o găsesc!... Şi o să mă bucur, cu ea, la o vodcă, sigur fiind că pentru ea virginitatea este o pacoste! (*dispare*)” (pp. 11-13).

Inserţiile de texte crengiene, accesorii, în structura epică a piesei lui D.R. Popescu, rânduiesc, pentru a păstra parfumul arhaic, hipnotizator, al basmului lui Ion Creangă, după schema postmodernă a intertextualităţii, un „ideologem” (Julia Kristeva, *Pentru o teorie a textului,* Ed. Univers, Bucureşti, 1980) care, prin interacţiune, încorporează în interiorul său reversul „textului ideal” ale cărui coduri pun „în mişcare […] la nesfârşit […] infinitul limbajului” (Roland Barthes, *Romanul scriiturii,* Ed. Univers, Bucureşti, 1987, p. 161).

Dincolo de „percepţia generică” (Gérard Genette, *Introducere în arhitext,* Ed. Univers, Bucureşti, 1979) a textului lui D.R. Popescu, care „citeşte” textul lui Ion Creangă, descifrăm o „confruntare a fragmentului cu întregul” (Cristina Hăulică, *Textul ca intertextualitate,* Ed. Eminescu, Bucureşti, 1981), care susţine concluzia lui Roland Barthes (*Op. cit.*, p. 160): „textul scriptibil este un prezent perpetuu, ce nu acceptă o rostire *consecventă* (aceasta l-ar preschimba, fatalmente, în trecut); textul scriptibil suntem noi, în timp ce scriem, înainte ca nesfârşitul joc al lumii (lumea ca joc) să fie străbătut, tăiat, oprit, plastificat de cine ştie ce sistem (ideologic, critică, gen), care să-i mai închidă câteva din numeroasele intrări, să-i blocheze deschiderea reţelei, infinitatea limbajelor…”

Semnificaţia tehnicii narative folosite de D.R. Popescu în *Ivan Turbincă şi Iapa Troiană sau Ivan Turbincă nu se spală pe mâini* oferă „cheia” interpretării textului „deja povestit”, transformat într-un nou context, în „subiect al scriiturii”, în scopul reconstituirii/re-scrierii „infinitudinii” lumilor imaginare şi reale, clar explicate/descrise în piesa cu subiect inspirat din interiorul acestora şi, evident, din fascinantul basm crengian. În piesă aflăm o „ţesătură de voci diferite, pe care citatele le păstrează în forma lor originară […]”, pentru „menţinerea autenticităţii vocii celuilalt” (Alexandru Cosmescu, *Scrierea academică, o abordare integrată,* Ed. Inst. de Filologie al AŞM, Chişinău, 2011, p. 15). Datorită modernului procedeu, îl redescoperim pe D.R. Popescu nu numai în ipostaza de „crescător” de ficţiuni literare, ci şi în aceea de receptor frenetic al unor fapte reale transferate magistral în textul-obiect sau, cum spune Mihail Bahtin, în lanţul textual. Dramaturgul, completat de un eseist cu har, atent la traumele lumii, pune în discuţie fantasma „jocului cu frica” (Roger Caillдis), produsă permanent între existenţă şi inexistenţă, între fantastic şi o realitate deconstruită prin subminarea ficţiunii. Retrospecţia îi permite să „obiectiveze” mitologia condiţiei umane, motivând astfel, narativ, parabola întoarcerii în timp, la valorile culturii româneşti, pentru a le pune în scenă.

Ivan Turbincă este o apariţie proustiană, dominat fiind de mistere traumatizante, de nevoia persiflării cotidianului saturat de himere, desacralizat.

Celelalte personaje, figuranţi într-o comedie cu un subiect mai mult sau mai puţin aproape de cotidian, cu psihologii identice cu cele ale unor personaje din lumea noastră înconjurătoare, sunt la fel de memorabile: *Doamna,* cum ne-am obişnuit, purtând masca morţii, cameleonică şi făţarnică, îşi ratează definitiv vocaţia de a fi o fiinţă agreabilă, chiar dacă, uneori, simulând, lasă să se înţeleagă că este portavocea lui Dumnezeu; Petre (păzitorul porţilor raiului) devine „un anarhist” care se lasă hipnotizat de „palinca de Bihor” şi oscilează între credinţă şi mit, chipurile, pentru a o opri pe Moarte să nu răstoarne ordinea lumii; *Bătrânul* (întruchipându-l pe Dumnezeu) este mereu împăciuitor şi generos, dă dovadă de înţelepciune ca lucrurile să nu o ia anapoda din cauza „chefliului Ivan Turbincă” care şi-a pus în cap să coboare raiul pe pământ; *Irina,* o „gargaragioaică” atractivă, „o actriţă sub acoperire”, travestită, cu o retorică ineptă, făcând ocheade „actorilor cu humor”, ironizând malformaţiile de caracter ale aliaţilor; celelalte personaje – *Stela, Falcă, Ciorbea et Co.,* o întreagă faună de saltimbanci care, într-un fel, ne aduce în memorie *Istoria ieroglifică* a lui Dimitrie Cantemir, cu singura deosebire că „fiarele fioroase” ale acestuia din urmă sunt înlocuite de D.R. Popescu, în câmpul epic, cu figurile unor „fizicești filosofi” de rând.

Intenţia lui D.R. Popescu este, fără îndoială, aceea de a valida o nouă formă estetică în creaţia dramaturgică şi de a face haz de toţi cei care vieţuiesc în „lumea fără Dumnezeu”, indiferent că sunt personaje aparţinând literaturii sau personaje ale unei societăţi moderne, în descompunere. D.R. Popescu, prin vocea Irinei, constată: „Ivan este spiritul cel mai desăvârşit al zilei de azi şi de ieri, fiindcă vede dincolo de ziua de mâine”. Se subînţelege că în turbinca lui Ivan nu pot ajunge captive realitatea, istoria, credinţa, imaginaţia Creatorului şi nici trăsnitul Ivan.

Cartea *Ivan Turbincă* şi *Iapa Troiană* *sau Ivan Turbincă nu se spală pe mâini* cuprinde într-o *Addenda* şi cinci eseuri pe tema vieţii şi a morţii şi un interviu temeinic realizat de publicistul Cristian Livescu despre biografia şi activitatea literară a lui D.R. Popescu, despre enigmatica lume literară românească. Întorcându-ne spre eseuri, se poate aprecia că autorul lor ne oferă privilegiul de a continua să visăm la basm, de a avea permanent dreptul să ne bucurăm de marile valori culturale şi spirituale ale neamului, de a fi obsedaţi de întrebările esenţiale ale existenţei umane. Temele eseurilor, adiacente piesei, tulburătoare, extrase din dialogurile-meditaţie ale personajelor acesteia, sunt pledoarii pentru ieşirea omului din labirintica, fabuloasa lume a fantasticului şi reaşezarea sa în lumea existenţială, deasupra sau înăuntrul căreia veghează Dumnezeu, simbolul mitic al fiinţei. Semnificativ, în sensul arătat mai devreme, este monologul *Doamnei/Morţii:* „Nu ştiu ce să mai zic şi despre Dumnezeu, ca să nu greşesc. Pesemne c-a ajuns şi el – Dumnezeu! – în mintea copiilor! Doamne, iartă-mă – se închină Moartea lui Dumnezeu! – pentru că Dumnezeu i-a dat lui Ivan cel nebun atâta putere asupra ei!”, şi asupra Morţii înseşi (despre care Ivan spune că are o „conştiinţă eşuată” şi că s-a înşelat crezând „că e de prisos”). Dar, ne reaminteşte D.R. Popescu, justificându-şi astfel demersul de recuperare şi evaluare dramaturgică şi eseistică a basmului crengian: „Genialul Ion Creangă ne pune în situaţia de a ne adresa mai multe întrebări despre viaţă şi moarte, despre Dumnezeu şi despre un rusnac chefliu…” (*Ivan Turbincă merge mai departe*). Pentru autor şi pentru noi, cititorii, Ivan Turbincă reprezintă un motiv serios de a reflecta atât asupra „ivanizării” culturii, în general, cât şi a tragediei lumii care „începe cu adevărat în clipa când tehnologia chefliului Ivan Turbincă, băgând moartea la bulău, în turbinca sa inconştientă, condamnă omenirea la cea mai cumplită tragedie posibilă: să trăiască fără speranţa morţii izbăvitoare, fără sentimente apocaliptice, într-un idilism fără de moarte…” (*20 de waţi*)

În eseul *Tehnologia şi Tragedia morţii,* D.R. Popescu caută să salveze lumea exilând Moartea în lumea ontologică a creaţiei unde nu ar trebui să întâlnim nici frustrări, nici complexe. Tragedia morţii însă nu se încheie. Moartea este mereu „flămândă, ofilită, în lipsa unui univers exterior liber, ieşind, cumva, din timpul prezent, dar neputând să mai intre în trecut, şi nici să păşească în viitor…” Toate însă sunt cauzate, ironic vorbind, de prezenţa în memoria noastră a lui Făt-Frumos, „care a ajuns până în ţara în care nu murea nimeni”.

→

A fi şi a avea... înţelegere şi accepţiune

Lucia PĂTRAŞCU

„**Scrierile mele sunt numai mărturisiri** din realitatea cotidiană, din viaţa trăită", spune Daniela Gumann, autoarea romanului *Crăciunul care mi-a schimbat viaţa* (Editura Pim, 2019). Un volum în care este vorba despre oameni şi fapte, scris într-un mod tranşant, până la exclusivismul datorat experienţei proprii în desăvârşita putere de a înţelege.

La baza acestui volum au stat mai multe idei. În primul rând, condiţia cvasi autobiografică a autoarei, care trăind de ceva timp în acest mediu de *badante* (şi ca experienţă proprie, şi ca femeie de afaceri în acest domeniu!) a cunoscut numeroase persoane al căror destin s-a altoit pe alte pământuri, departe de ţinuturile natale. Cititorul va vedea că acest fapt dă o veridicitate deosebită textului, aşezându-l în coordonatele reale ale întâmplărilor.

Apoi, titlul romanului, *Crăciunul care mi-a schimbat viaţa,* arată credinţa în Dumnezeu, dând o nuanţă profund creştină acestei sărbători, împodobind-o cu tradiţiile ce-şi trag sorgintea de demult şi, ca o consecinţă, fixează surpriza momentului când începe această poveste.

În subsidiar, în componenţa întâmplărilor, se insinuează un vechi proverb românesc. Desfăşurând succint acţiunea romanului, cititorul va constata că „Tot răul este spre bine!"

Povestea începe la Iaşi, în zilele Crăciunului din anul 2000. Să vedem…

Familia Vasiliu, onorabilă şi aparent bine închegată, oarecum înstărită, cu o casă frumoasă… Carmen, 49 de ani, soţul ei, Robert, şi fiica lor, Angela, elevă încă. Fire neconformistă, ea are un prieten la care înnoptează uneori cu acceptul părinţilor… Zi de Crăciun, brad împodobit şi cadouri surpriză, preparate speciale pentru masa festivă… Rămaşi singuri la o cafea, Robert îşi anunţă intempestiv soţia că, acum, după 20 de ani de căsnicie, va divorţa, pentru a se căsători cu Mara, iubita lui, pe care o va aduce în casă. Despre acest fapt ştie şi fiica lor, care îi este alături. Total surprinsă, Carmen renunţă la tot şi în câteva zile pleacă, angajându-se în Italia, ca îngrijitoare de bătrâni, *badantă*, la doamna Rafaela din Roma, fără a comunica familiei unde se află. După ceva timp, devine însoţitoare pentru doamna de Vasco, mama doctorului Francesco Vasco. Stăpână a unui castel foarte vechi, aceasta este o persoană stilată, care, impresionată de biografia româncei cu studii universitare, nevoită să muncească astfel, îi oferă o bogată viaţă intelectuală şi încurajează relaţia acesteia cu fiul său. Peste câţiva ani, atunci când Angela îşi invită mama la căsătoria sa, Carmen vine la nuntă însoţită de Francesco, cel care o iubeşte şi o cere în căsătorie. Întâlnirea celor două cupluri, Robert–Mara şi Carmen–Francesco, decurge civilizat. Aceasta este povestea din roman.

Avem o scriere epică, dar în acelaşi timp dramatică prin dinamica neaşteptată a acţiunii, în care o întâmplare mai mult sau mai puţin reală construieşte prin pana autoarei un melanj surprinzător, cu formula atât de bine cunoscută de *poveste în poveste,* din care cititorul află relaţia dintre Carmen şi Robert, povestea lui Francesco, bărbat divorţat şi, desigur, povestea de iubire ce se înfiripă între Carmen şi Francesco.

Personaje de o anumită vârstă, a căror viaţă interioară se aşterne ca o fereastră a sufletului deschisă psihologiei analitice, în care, cu obiectivitate, autoarea prezintă comportamentul oamenilor, fără a judeca pe nimeni, neputându-se extrage atitudinii de simpatie, comprehensiune faţă de ceilalţi, pe care o manifestă cu seriozitate pentru a spune ceea ce are de spus. Totul este sugerat de dialogul bogat reprezentat, ceea ce dă un ritm alert romanului.

A fost necesar ca autoarea însăşi să fi trăit acea atmosferă pentru a crea tipologii atât de veridice, precum Carmen, eroina romanului, doamna Coca, fosta profesoară de chimie, Virginia, intermediara

din Italia, doamna Rafaela şi doamna de Vasco, cele care au nevoie de ajutor. Şi, mereu alături, chipul şi glasul sfătuitor al mamei, care de dincolo de viaţă îi veghează drumurile. Intenţia de a realiza astfel de tipologii, atât de veridice, cere din partea autoarei o cunoaştere aparte. După o experienţă personală în domeniu, prozatoarea Daniela Gumann se simte ca făcând parte din grup şi de aici rezultă deschiderea cu care se apropie de toate trăirile personajelor sale, înţelegându-i fiecăruia comportamentul, fie el pozitiv sau negativ.

Dramatismul psihologic al personajului principal elimină tot ceea ce ar fi putut fi convenţional. Carmen are îndoieli, îşi caută propriile vini ce ar fi putut genera un astfel de deznodământ şi se compară cu ceilalţi emigranţi. Dar, nu! Un fel de infirmitate socială, cauzată de necesitatea de a pleca departe de casă, determină un anumit comportament al oamenilor (al personajelor, în cazul acestui roman), care, categoric, se manifestă altfel decât de obicei, aflându-se în alt mediu, total diferit de cel de acasă, cu care erau obişnuiţi şi primind, desigur, o altă stare socială, uneori pozitivă sau negativă.

Scriitoarea creează personaje bine structurate, care relevă o lume corect concepută de autoare, care analizează raporturile dintre oameni cu o putere realistă a zugrăvirii vieţii lor sufleteşti. O viaţă în care predomină nostalgia dezrădăcinării, influenţată masiv de locurile şi condiţiile noi de trai, în dorul de casă cu tot ceea ce înseamnă acest lucru: familie, iubiri, ţinuturi natale, tradiţii, amintiri şi speranţe.

Autoarea scoate toate aceste simţăminte din sanctuarul sufletului său şi, în cărţile sale, pline de o infinită fineţe, le ataşează cu tandreţe personajelor pe care le înţelege şi le iubeşte. Sentimentele sale de empatie vibrează profund în faţa marilor probleme de viaţă cu care se confruntă aceşti oameni. Este adevărat că rareori îşi poate refuza un fel de instinct al compensaţiei, dar întotdeauna despre femeie şi sentimentele inspirate de ea, autoarea alege doar ceea ce este curat, fără nuanţe impudice, într-o solidaritate omenească normală în neamul şi grupul celor dezmoşteniţi.

Scriitoarea Daniela Gumann este solidar alături de fiinţele a căror poveste o cheamă prin scrisul său. Mame care muncesc departe de ţară pentru a asigura un trai mai bun copiilor rămaşi acasă, mai îndestulaţi poate cu jucării şi dulciuri, dar mai sărăciţi de căldura părintească. O sărăcire ce lasă urme adânci în sufletul lor fraged, căpătând adesea nuanţe contorsionate. Femei deziluzionate de o iubire înşelătoare şi care se aruncă în necunoscut, cu speranţa unui alt destin mai fericit.

Stilistic, menţionam modul alert al dialogului bogat, însoţit de descrierile de interioare ale caselor în care trăieşte eroina şi ale locurilor istorice, monumentelor pe care le vizitează. Nu lipseşte nici împletitura de constatări şi reflecţii auctoriale, pline de emotivitate faţă de emigranţi, ori pentru tinerii din „generaţia fulgilor de zăpadă" şi faţă de cei aparţinând altor neamuri; nici comparaţiile de natură politică (atât cât aceasta a influenţat destinul atâtor oameni). Şi, în mod deosebit, despre amintirile din copilăria sa, când vizitele la bunici conturau adevăratele valenţe ale sărbătorilor tradiţionale. Dacă la toate acestea adăugăm amănuntele legate de modul în care decurge o afacere în malaxorul căreia a intrat Carmen (vezi episodul cu Virginia, intermediara a cărei cupiditate scoate în evidenţă partea neplăcută a lucrurilor), nici nu putem hotărî cât din această scriitură este, pur şi simplu, roman social sau caracterul său de roman social devine un adevărat manual de învăţătură.

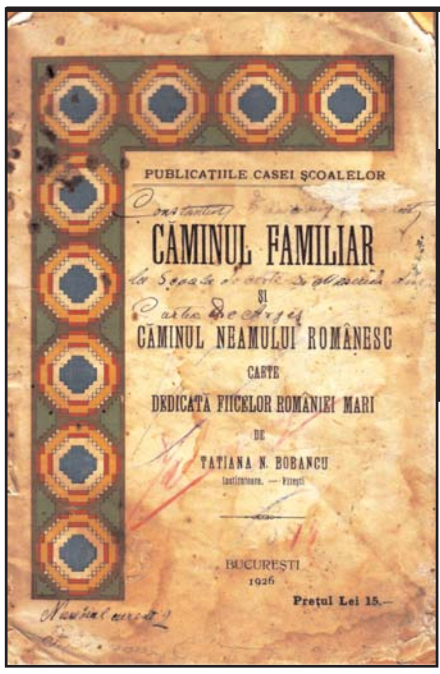
Daniela Gumann este un scriitor interesant şi atrăgător prin tematica mereu actuală cuprinsă în romanul *Crăciunul care mi-a schimbat viaţa,* o carte peste paginile căreia cititorul nu poate trece nepăsător. Am mai întâlnit aceeaşi preocupare şi în volumul *Îngrijitoarea – o poveste de viaţă trăită*. Iată acum un alt fapt de viaţă, ce relevă un fel de sfadă cu aceste condiţii socio-profesionale impuse de vremurile actuale. O proză tandră prin înţelegerea totală, dar, în subsidiar, vehementă, protestatară, fapt ce-i dă o vigoare neaşteptată şi centrează totul pe un singur gând: „Nimeni nu poate defini fericirea. Pentru fiecare înseamnă altceva. Poate asta o face atât de specială. Vedeţi?! Pentru dumneavoastră fericirea înseamnă să ai, pentru mine, fericirea înseamnă să fiu." Iar Daniela Gumann este hotărâtă să fie!...

Totuşi, triumful vieţii fără de moarte poate fi datorat şi geniului lui Ion Creangă care l-a cules pe Ivan Turbincă din sfera ficţiunii, dar şi flerului, humorului cultivat de D.R. Popescu, al cărui Ivan Turbincă năzuia să „scoată moartea din univers". Şi în *Lacătul* şi *Lângă pârâu,* D.R. Popescu îl aduce în centrul disertaţiilor sale aluvionare, comico-dramatice, pe acelaşi Ivan Turbincă, creaţie narativă de excepţie a humuleşteanului Ion Creangă. „Prin Ivan Turbincă, Dumnezeu, într-adevăr, devine Dumnezeul sufletelor oamenilor. E puţin? Dumnezeu nu este o inteligenţă artificială, e un bătrân care se-ntâlneşte cu Ivan Turbincă lângă un pârău, unde, evident, Tătânele Ceresc se spală pe picioare!" (p. 159)

Lecţiile spirituale ale lui D.R. Popescu au, în concluzie, scopul firesc de a valida estetic valorile şi resursele psihologice ale fiinţei umane. Afirmaţiile ne sunt inspirate de autor: „Au aceste istorii şi mitologii negative vreo legătură cu Ion Creangă?! Aparent, nu! Dar, în esenţă, da! Ivan Turbincă nu e proprietar de oi, nu cunoaşte gura de rai în care verişanii mioritici pun la cale o crimă!... Ivan Turbincă nu e nici un cărturar de seamă, nici un domnitor care vrea să înalţe o mănăstire, un loc de închinăciune, într-un fel de gură de iad, unde orice încercare de a construi o clădire închinată lui Dumnezeu se surpă peste noapte! Ivan Turbincă este un chefliu, pus pe liber din armată, un sărăntoc, deţinător doar a două carboave!... Ivan Turbincă nu are dimensiunile unui conducător de ţară, ale unor verişori ce vor să-şi pună pielea la adăpost, trădând, provocând o crimă, nu!... Despre Ivan Turbincă nu putem spune nici că este propulsorul unei istorii pozitive sau al unei mitologii aureolate!... Aurolare! Ivan Turbincă este un fel de pensionar oarecare, un chefliu însă, de nădejde, care iubeşte vodca, tutunul, viaţa!... Atât! El n-a venit pe lume nici aureolat din burta mamei sale cu visul de a se bate cu toţi zgripţoroii posibili – ce apără ţara tinereţii fără de bătrâneţe şi a vieţii fără de moarte – ca să ajungă în această ţară a eternităţii" (p. 158). Simplificând, Ivan Turbincă este însuşi Dumnezeul lumii şi al românilor şugubeţi ori ba, şi al tuturor muritorilor de rang înalt şi din norod! El are curajul să vorbească „în faţa morţii despre moartea morţii" şi, fără să nege „realitatea morţii", îşi bate joc de ea, spre a izbăvi „toată lumea de moarte".

Cărţi şi autori

Căminul neamului românesc

Este vorba despre o broşură scrisă de Tatiana N. Bobancu, institutoare, Piteşti, cu titlul complet *Căminul familiar şi căminul neamului românesc. Carte dedicată fiicelor României Mari,* apărută în Bucureşti, în 1926, la Editura Casei Şcoalelor, în seria Publicaţiunile Casei Şcoalelor. Partea I are secţiunile *Căminul Familiar, Mama, Copilul, Tatăl,* iar Partea a II-a are subtitlul *Căminul neamului Românesc.*

În această parte a doua apar nouă desene ale unor „case româneşti" din Muntenia, Oltenia, Basarabia, Moldova, printre care şi trei case din Curtea de Argeş – le-am reprodus alăturat, împreună cu *Cuvântul-înainte* al cărţii, semnat de Tatiana Bobancu.

(Textul, de o actualitate tulburătoare, este adus la ortografia curentă. Redacţia)

Citind de un şir de ani, despre desfăşurarea celei mai teribile drame sociale, ce se petrece la vecinii noştri de peste Nistru, care în mod barbar au dărâmat la pământ ceea ce secole de tradiţie şi civilizaţie au stabilit în aşezarea familială şi socială; descriindu-se necontenit de către diferiţi corespondenţi de ziare europene, care la intervale vizitează Rusia bolşevizată, despre sfâşietoarele suferinţe pătimite de milioanele de copii ruşi: *toate acestea m-au determinat a scoate prezenta carte.*

Ca veche institutoare, ca Româncă şi ca mamă, găsesc că azi, mai mult ca oricând, trebuie să se vorbească şi să se scrie despre chestiunea căminului familial şi căminul neamului românesc.

Gândindu-mă cu dragoste şi cu speranţă la trăinicia neamului românesc, m-am străduit a spune, în această carte, *din inimă de mamă şi de Româncă,* cuvinte cred înţelepte, fiicelor României Mari.

Zilele pe care le trăim noi aici nu sunt prilejuri de bucurie numai şi petrecere nesfârşită; ci încordare la muncă rodnică şi îndreptare socială.

Acum, când ţara e încărcată încă de suferinţe multiple – în urma marelui război, – acum, când evenimentele externe impun ca să fim neadormiţi la postul de onoare, trebuie ca fiecare să fie mai conştient de misiunea lui şi în special *mama* trebuie să fie adânc pătrunsă de neţărmuritul ei rol, în alcătuirea familială şi socială.

Trăim în momentul refacerii ţării, *moment decisiv,* de care depinde soarta neamului nostru în viitor şi, totuşi, asistăm nepăsători la fapte care ne duc la pieire: *slăbirea credinţei, dispariţia datinilor şi obiceiurilor strămoşeşti, lipsa de respect faţă de vechea viaţă românească şi tradiţie a neamului şi dărăpănarea căminului familial.*

Azi, la noi, căminul familial nu mai este aşa de încălzit de sufletul mamei, căci pe deoparte în clasele suprapuse femeia este prea mult atrasă afară din cămin, de multiplele distracţiuni sociale şi petreceri nesfârşite; iar în celelalte clase, apriga luptă pentru existenţă a chemat femeia afară din cămin, la muncă egală cu bărbatul; aşa că din aceste cauze copiii rămân fără supravegherea necesară bunei lor creşteri.

Din frământarea vieţii de azi, să sperăm că, punând toţi umărul, să refacem în ţara noastră o *lume nouă* şi mai bună ca cea de azi; tot aşa după cum pasărea Phoenix a răsărit din cenuşa ei, tot astfel să se renască o generaţie nouă, demnă de România Mare.

Femeia română de azi va primi binecuvântarea posterităţii, dacă îşi va impune imperativul categoric de a voi să refacă tara, în moravuri; *căci de ea depinde aceasta, în prima linie.*

Cum a ajuns Mizilul în memoriile lui Eugen Lovinescu

Olimpia POPESCU

Recent, cele două licee din Mizil, „Grigore Tocilescu" şi „Tase Dumitrescu", şi-au sărbătorit centenarul. Participând la această serbare, excelent organizată de cei doi directori, profesorii Minea Victor şi, respectiv, Gheţie Viorica, şi mergând pe un frumos bulevard, unde panseluţe şi crăiţe îţi mângâie bordura pantofului, mi-au venit în minte memoriile lui E. Lovinescu, despre *prăfuitul* Mizil, despre toate atributele unei oropsite urbe scufundate în ridicol de I.L. Caragiale şi George Ranetti şi unde sunt „ţânţari cu bâzâit de cimpoi în agonie" şi alte feluri de gângănii.

Ştiind că, în drumul său spre Fălticeni, Eugen Lovinescu niciodată n-a poposit la Mizil, am căutat să văd de unde a cules acele imagini despre această veche urbe românească, unde, după nume, pe vremuri ar fi poposit şi colectivităţi turceşti. Aşa am descoperit că aceste informaţii au ajuns la Eugen Lovinescu via Ioachim Botez (1884-1956), un talentat scriitor, publicist, epigramist, traducător, care, cutreierând numeroase sate şi oraşe, de la un capăt la altul al României, ca învăţător sau profesor suplinitor, a cules interesante observaţii din viaţa şcolilor în care a poposit, ca şi despre obiceiurile specifice ale locuitorilor precum şi despre particularităţile fiecărei localităţi, picurând şi el o doză de umor în aceste descrieri.

Mai mult, am descoperit că, în jurul anului 1930, chiar Ioachim Botez a fost profesor de limba franceză la Liceul „Tase Dumitrescu" din Mizil, dar şi el, ca şi alţii, face parte din categoria scriitorilor talentaţi şi uitaţi, pentru că, o jumătate de secol, a trebuit să se facă loc în manualele şcolare altora care poate nu meritau să fie memoraţi de toată suflarea şcolărească. Ioachim Botez a tradus din operele lui Baudelaire, A.P. Cehov, N.V. Gogol, Heine, Schiller, Paul Verlaine ş.a. şi a publicat volumele *Însemnările unui belfer* (1935), *Schiţe şi însemnări din şcoala de ieri şi de azi* (1955), *De azi şi de demult* (1955) (*belfer,* conform DEX, înseamnă învăţător, profesor sau om care trăieşte în lux). Ca publicist, a colaborat la *Semănătorul, Viaţa Românească, Revista Fundaţiilor Regale, Minerva literară şi artistică, Ideea Europeană, Flacăra, Cuvântul, Adevărul literar şi artistic, Gazeta literară, Curentul şi Furnica,* unde a fost chiar redactor, şi poate mai sunt şi alte publicaţii la care el a scris. A fost un apropiat al lui George Ranetti şi N. Ţaranu.

Cum de la 17 ani părăseşte liceul şi se angajează învăţător suplinitor în satele Vârteju, Dârza şi Ciorogârla, iar după 1921, când îşi ia licenţa în limba franceză, funcţionează ca profesor la Piatra Neamţ, Mizil, Olteniţa, Piteşti, Suceava, ca în finalul carierei sale, după voia mai marilor *belferi ai belferilor* din minister, să predea la Şcoala Normală şi la Liceul „Mihai Viteazul" din Bucureşti, E. Lovinescu spune că se bucură că „după vicisitudinile unei cariere penibile care formează fundalul întregi sale literaturi… se va încadra în rama luminoasă a unei cancelarii bucureştene". A avut, deci, ocazia să cunoască profesori şi directori de toată mâna, profesoare care talentate, care „romanţioase, refulate sau sadice", să descrie viaţa fiecărei urbe. Să ne oprim însă la pitoreasca descriere a urbei noastre Mizil, unde încercă să înlăture anatema aruncată asupra sa, prin ticluirea de către Caragiale a unor fapte puse pe seama unui inimos primar, Leonida Condeescu, care cu *paraponul* a oprit expresul Bucureşti-Breslau în gara Mizil şi unde, datorită lui, oraşul are un frumos drum cu plopi, primarul care şi-a dorit liceu „cu etaj şi duşumea".

Ioachim Botez vorbeşte cu mult respect despre mizileni, încercând să combată spusele unui coleg care, aflând că a fost numit profesor la Mizil, „apucându-mă duhovniceşte de braţ, m-a sfătuit: să n-o mai spui oricui şi oriunde: sună urât… Este un loc contaminat de ridicul. E de ajuns să zici Mizil ca să-ţi aduci aminte de vechea Beoţie sau de un târg oltenesc unde după spusa lumii s-a rupt şi a poposit carul cu proşti…" Dar iată prezentarea pe care I. Botez o face mizilenilor: „Şi astăzi, cum intri în târg, pe drumul cel mare al gării, după ce ai trecut de cărarea cu plopi chinuiţi de arşiţă şi praf, te întâmpină cântarea veselă a nicovalei şi a baroaselor repezite de braţe călite la vâlvătaia flăcărilor jucăuşe în întunericul de fum şi zgură. Se trudesc bieţii oameni din zori până-n noapte să ferece roţi şi inimi de căruţe… Sau fac potcoave frumos încovoiate pe care le înşiră pe sârmă ca nişte ghiudeni bine zvântaţi. Căci meşteşugul pe cât e de greu, pe atât e de vrednic de cinste, de vreme ce Sfântul Eloi, episcop la curtea regilor Franţei, a fost el însuşi un biet fierar… Iar de porniţi mai departe, către miezul târgului, o să vedeţi pe marginea caldarâmului plin de hopuri şi coceni, bolovani de sare pentru vite, codirişti de bice, ţesale, funii de ceapă, snopuri de praz, tarabe cu pâine, căruţe cu peşte, grătare cu fum de fleici, şi boloboace cu vin în neastâmpăr coborât proaspăt de la deal."

În final, autorul conchide că această înfăţişare a târgului, a acestei vechi aşezări negustoreşti, unde în zilele de târg ţăranii din împrejurimi „dejugă boii şi deznoadă băierile pungii", nu are nimic ridicol şi e demnă de laudă.

→

Semn(al) de carte

Radu Cernătescu, *Literatura luciferică. O istorie ocultă a literaturii române,* Cartea Românească, Bucureşti, 2010

Radu Cernătescu ne oferă un volum care deconspiră o seamă de „secrete” ale masoneriei. Multe şi, presupun, adunate cu grijă de la deţinători de secrete importante. Efortul e extraordinar şi plin de semnificaţii. Istoria culturii române revelează subterane inaccesibile cercetătorului obişnuit. Aflu istorii senzaţionale despre Padova, Focşani sau despre Spătarul Milescu. Autorul scoate la lumină arhive secrete, polemizează cu cercetători ai masoneriei româneşti pe care îi consideram, până azi, repere. Sunt foarte multe date noi, uimitoare, despre istoria României – aşa cum este şi cum poate fi văzută dinspre masoni.

(...) Carte inaugurală, *Istoria luciferică* a lui Radu Cernătescu mi se pare cea mai dură provocare a ultimelor decenii de critică şi istorie literară. (Cornel Ungureanu, pe coperta a patra)

O carte ce are patru dimensiuni, tratând dintr-o perspectivă inedită istoria literaturii, critica (criticii), filosofia ocultă şi esoterismul occidental (masonismul). E o abordare polisemică a literaturii române care evidenţiază pentru întâia oară în spaţiul cultural românesc importanţa circulaţiei simbolurilor şi arhetipurilor crescute în marginea societăţilor oculte de tip occidental, cele despre care folcloristul Moses Gaster spunea încă din secolul al XIX-lea că au „meritul de a fi îmbogăţit mesajul cultural al întregii Europe”. Cititorul interesat de un alt punct de vedere decât cel estetic asupra literaturii autohtone va avea ocazia să afle acum şi aici că, din acest punct de confluenţă a Orientului cu Occidentul care este cultura română, cândva punte de compatibilizare a celor două mari spaţii culturale, o tratare comparatistă a literaturii române cu instrumentarul unei hermeneutici aplicate conduce inevitabil orice demers critic la ideea unei parităţi de substanţă a culturii române cu marea cultură occidentală. (Text pe coperta a patra)

***Editura Academiei Române 70,* Editura Academiei Române, Bucureşti, 2018**

Editura Academiei Române îşi are rădăcinile în urmă cu un secol şi jumătate, la 1868, când s-au publicat primele cărţi şi periodice sub egida celui mai înalt for de consacrare intelectuală din România. Înfiinţarea oficială a editurii s-a produs abia la 1948, adică în urmă cu şapte decenii, atunci când începea şi drama Academiei Române, petrecută sub regimul comunist. În ciuda acestor dificile împrejurări trăite de Academie, din cadrul căreia, în acelaşi an 1948, au fost excluşi aproape 100 de academicieni, dintre care mulţi au fost încarceraţi, editura a încercat şi, în cea mai mare măsură, a reuşit să menţină un standard foarte ridicat al tipăriturilor sale. De-a lungul deceniilor, instituţia a publicat cele mai importante opere ale membrilor săi şi ale celor mai de seamă specialişti şi creatori din toate domeniile. După 1989, în ciuda dificultăţilor finanţării şi desfacerii, cărţile şi periodicele Academiei Române s-au impus drept cele mai valoroase şi mai prestigioase din ţară. Multe dintre cărţile de autor şi dintre volumele colective publicate la Editura Academiei Române au fost răsplătite anual cu premiile Academiei, ceea ce demonstrează calitatea înaltă a lor şi a condiţiilor grafice în care au fost scoase. Deşi colectivul Editurii Academiei Române nu trăieşte cea mai fastă perioadă din existenţa sa, deşi cuantumul retribuirii nu răsplăteşte nici pe departe munca minuţioasă şi profesionistă depusă şi cu toate că desfacerea şi vânzarea de carte suferă mult datorită atmosferei generale nefavorabile erudiţiei şi înaltei culturi, instituţia îşi continuă misiunea sa de educare şi de instruire a naţiunii, începută încă din secolul al XIX-lea.

În aceste momente festive, adresăm întregului colectiv, condus de domnul academician Dumitru Radu Popescu, felicitările cuvenite şi-i dorim La mulţi ani! (Acad. Ioan-Aurel Pop, preşedintele Academiei, la începutul volumului, „Un gând bun la aniversare”)

Dumitru Augustin Doman, *Moartea de după moarte,* Editura Junimea, Iaşi, 2019

Dumitru Augustin Doman este un scriitor, dintre cei care au har cu carul, dar care păcăleşte deopotrivă pe cititor, păcăleşte gloria ca sumă a vanităţurilor, dar păcăleşte şi moartea. Da, le întinde capcane, una mai năstruşnică decât alta, sub formă de texte, pretexte, subtexte. De cele mai multe ori, lucrează cu materialul clientului, adică pune la treabă morţile celorlalţi, dacă vă vine să credeţi acest lucru şi dacă îl puteţi înţelege!…

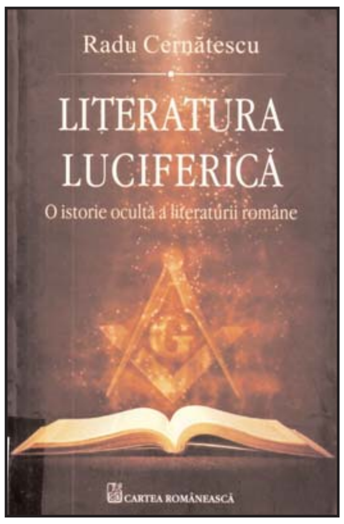
Ei, da, lui îi reuşeşte! Dacă ar fi trăit pe vremea lui Ion Creangă, ar fi fost Moş Nechifor Coţcariul!... Dacă ar fi trăit pe vremea lui Anton Pann, ar fi fost chiar Anton Pann. Trăind pe vremea lui Dumitru Augustin Doman, a ajuns să se confunde cu el însuşi.

De fapt, voiam să vă spun că orice pagină scrisă de Dumitru Augustin Doman devine literatură exact în momentul în care o citiţi!… E un truc al lui, inconfundabil. (Adrian Alui Gheorghe, pe coperta a patra)

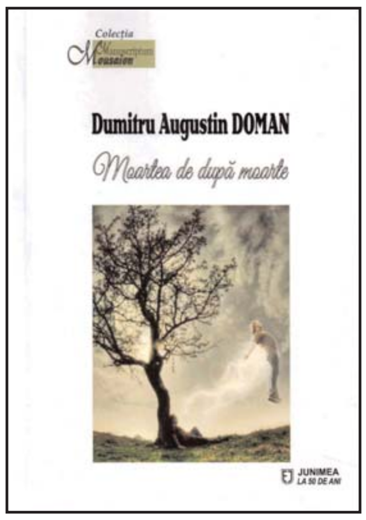
***Daruri divine/Dhurata hyjnore,* antologie poetică, Amanda Edit Verlag, Bucureşti, 2019**

Antologia poetică bilingvă română-albaneză intitulată *Daruri divine/Dhurata hyjnore* a apărut în al doilea volum, incluzând şapte poeţi români şi doi albanezi. Versiunea în albaneză aparţine lui Baki Ymeri, prefaţa e semnată de Visar Zhiti. Cu o excepţie, grupajele de poezie sunt urmate de prezentarea biobibliografică a respectivului autor; despre Drita Nikoliqi Binaj scrie Daniel Marian, iar pentru Sadulla Zendeli-Daja, s-a preluat un text din Skënder Hasko (scriitor albanez, decedat).

Din puzderia de poeţi români contemporani din ţară şi de peste hotare, au fost alese anume aceste şapte nume – Ion Deaconescu, Radu Botiş, Camelia Radulian, Alexandru Miloş, Lăcrimioara Iva, Mihai Firică, Gelu Dragoş. Diferiţi din toate punctele de vedere, împreună, ei configurează totuşi „starea” literaturii române de azi, adică creaţii cu accent puternic pe comunicare, de multe ori frumos adusă din condei, dar şi de destule ori ternă. (Angela-Monica Jucan)

Autorul consideră părinţii elevilor „rumâni de nădejde, zdraveni în fălci şi aprinşi la faţă ca un ciorchine profiriu în lumina unui răsărit de soare colo sus în podgorie”. Pentru a evidenţia ce meseriaşi grozavi sunt mizilenii, spune că dacă Ford ar veni la Mizil, n-ar căuta cine ştie ce cărturari cu diplome, ci ar fi încântat de absolvenţii şcolii de meserii ce lucrează în fierăria taţilor lor.

Tot din scrierile lui I. Botez aflăm că liceul s-a ridicat în grădina Mavrului, din donaţii, cea mai substanţială fiind cea a lui Tase Dumitrescu care, împotriva voinţei moştenitorilor săi, a donat Casei Şcoalelor „o ladă de fier plină cu săbii, mahmudele de aur, cercei cu mărgăritare, inele şi ghiuluri bătute în diamante”, având o singură dorinţă: ca liceul să se numească Tase Dumitrescu. Într-adevăr, de la înfiinţare în 1925 şi până în 1948, când a fost desfiinţat, liceul s-a numit Tase Dumitrescu, iar ulterior, deşi s-a reînfiinţat ca liceu agricol, abia după 1990 s-a renumit Tase Dumitrescu.

Zeiţa Minerva, ocrotitoarea cărţilor şi a şcolilor, nu a poposit numai temporar la Mizil, ci şi-a consolidat statuia, căci dascălul I. Botez aplica principii moderne, după cum rezultă din faptul că era împotriva învăţării mecanice, fiind supărat pe profesorul de matematică, care muta băncile pentru că elevii scriau formule pe ele ca să copieze. „…La franţuzeşte, spunea el, am dat celor mari să-mi tălmăcească literar câte un crâmpei de proză ori de versuri, să scrie pe limba lui Voltaire ideea ori sentimentul de acolo. Liber oricine să folosească cărţi, dicţionare, caiete, notiţe scrise pe cerul gurii ori pe turul pantalonilor, numai treabă bună să facă…” Că era împotriva învăţării mecanice deducem şi din spusele lui că „…aşa suntem, noi, belferii, blestemaţi: să învăţăm pe alţii dintr-o flaşnetă mai mare, iar şcolarii să spună după noi urluială de vorbe”. Demonstrează că dacă încercă să-i facă pe elevi să gândească, ei tot spre buchea cărţii caută, sau: „Lesne-i pentru un şcolar de la Mizil să spună unde se varsă gârla Istăului; dar pentru ce se varsă acolo şi nu înapoi, în dealul Istriţei, asta-i mai greu… Şi cu toate astea, el învaţă la fizică despre legile căderii corpurilor şi despre cele ale gravitaţii pământului.” (Istăul este un pârâu ce trece pe lângă Mizil, iar dealurile Istriţei sunt la marginea Mizilului, aşa că oraşul are şi renumitele podgorii Tohani şi terenuri mănoase de Bărăgan.)

Şi faţă de manualele de acum aproape un secol, scriitorul Ioachim Botez se dovedeşte exigent, scuzând o fată, nu chiar tinerică, „cu guleraş cuminte”, care avea nevoie de diplomă pentru slujba de la primărie şi care a scris o disertaţie despre „ciudatul visător Charmettes” după textul din carte, unde concluzia era la început şi fraza ultimă trebuia să fie prima.

În finalul unui capitol despre Liceul din Mizil, scriitorul conchide: „Oricum, Mizilul are astăzi un liceu şi încă frumos, unde şcolarii localnici ori de prin părţile dealului şi ale Bărăganului învaţă cu sârguinţă toate câte scrie la programă, adunând zi de zi mormanul acela de erudiţie cărturărească pe care Kant o asemuia cu povara câtorva sute de cămile.”

Eugen Lovinescu îl aseamănă pe Ioachim Botez cu îndrumătorul său de la doctoratul din Franţa, Emile Faguet, din tinereţe, prin boemie şi statură, prin uşurinţa cu care creează expresii stilistice imprevizibile, prin originalitatea sa ieşită din comun. După analiza pe care E. Lovinescu o face operei scriitorului, se vede că a citit toate capitolele referitoare la Mizil, căci aproape toate ideile din carte se regăsesc în valoroasa lucrare literară de memorialistică a marelui critic literar. De asemenea, îl consideră pe I. Botez un admirabil prozator, un poet al naturii pe care Mizilul îl farmecă, ostroavele Olteniţei cu libelule sprintene ca nişte balerine, cu gângănii lungi şi străvezii, îl încântă. În memoriile sale, E. Lovinescu îl consideră pe Ioachim Botez ca unul dintre cei mai de seamă stilişti ai noştri.

Dar dacă conul Leonida Condeescu şi-ar părăsi somnul lui veşnic şi ar merge spre inima târgului pentru care s-a zbătut atât de mult şi ar vedea că în grădina Mavrului au mai răsărit şi alte construcţii „cu etaj şi duşumele”, că la Liceul „Grigore Tocilescu” în luna ianuarie a fiecărui an are loc un festival internaţional de poezie şi epigramă, unde vin vestiţi poeţi şi epigramişti, cu juriu de profesori universitari, l-ar ierta pe I.L. Caragiale că, pentru succesul său literar, a ticluit acea telegramă către Maire Burgermeister din Breslau, după ce expresul Bucureşti-Breslau a oprit pentru un minut în gara Mizil…

Vecina mea, Africa

Moartea unui revoluţionar ratat

Nicolae MELINESCU

Wafa wanaka! spune un sfat bătrânesc din cultura *shona,* a populaţiei majoritare din Zimbabwe. Adică, despre morţi, numai de bine! Îndemnul tradiţional devine greu de respectat, atunci când discuţia se opreşte la Robert Mugabe, fostul conducător al luptei naţionaliste din Rhodesia, prim-ministru şi apoi preşedinte al noii republici Zimbabwe. Evident, acesta a reprezentat un tip de om politic african contradictoriu şi greu de calificat. Traiectoria sa publică a fost sinuoasă, ascendentă, o bună vreme. După apogeul reprezentat de obţinerea celui mai influent punct decizional pentru mersul ţării sale, a urmat o degradare care l-a mutat din holul de onoare al construirii unei noi naţiuni în cotloanele tenebroase ale tiraniei condamnate de lumea progresistă.

Robert Mugabe (1924–2019) a debutat ca militant pentru independenţa coloniei britanice Rhodesia de Sud. Absolvent al universităţii Fort Hare din Africa de Sud, el a lucrat ca profesor în Ghana, a doua ţară independentă a Africii subsahariene, din 1957, şi a fost influenţat de socialismul african al liderului local, Kwame Nkrumah. Devenit marxist, el s-a întors în patria de origine în 1960, convins de utilitatea luptei anti-coloniale şi împotriva dominaţiei minorităţii albe. Foarte critic faţă de guvernul conservatorului Ian Smith, prim-ministru, lider al unei echipe exclusiviste dedicate impunerii şi conservării dominaţiei albilor în Rhodesia, Mugabe nu a avut prea mult timp pentru propagandă naţionalistă şi a fost închis timp de 11 ani, pentru agitaţie politică şi atitudine ostilă faţă de instituţiile statului. O perioadă pe care tânărul revoluţionar a folosit-o ca să-şi ia şase titluri academice britanice prin corespondenţă. În timpul detenţiei, primul său copil a murit. Mugabe a cerut permisiunea să participe, sub pază, la înmormântare, dar prim-ministrul Ian Smith, personal, i-a respins cererea. Episodul avea să influenţeze relaţia dintre cei doi un deceniu şi jumătate mai târziu. Înclinaţiile lui Robert Mugabe spre *chimurenga* (lupta revoluţionară, în limba locală shona) s-au materializat prin formarea Uniunii Naţionale Africane Zimbabwe (ZANU, Zimbabwe African National Union), o formaţiune politică cu o componentă militară (ZANLA, Armata Naţională de Eliberare din Zimbabwe), întemeiată în 1965, în Tanzania. Mişcarea naţionalistă s-a aruncat în lupta împotriva dominaţiei minorităţii albe şi a declanşat războiul din brusă purtat de partidul lui Mugabe şi de Uniunea Poporului African din Zimbabwe (acronimul englezesc ZAPU), condusă de Joshua Nkomo. Pus sub urmărire de poliţia politică a guvernului minoritar, Mugabe s-a autoexilat în Zambia şi, ulterior, în Mozambic, după independenţa fostei colonii portugheze. Aici şi-a consolidat o relaţie specială cu noul preşedinte african Samora Machel. Acesta l-a sfătuit să caute sprijinul ţărilor cu conducere comunistă pentru finanţare, armament şi burse de pregătire a tinerilor militanţi care aveau să preia conducerea odată cu victoria împotriva albilor.

Aşa a ajuns Robert Mugabe în România şi aşa am avut ocazia să-l întâlnesc de două ori cu prilejul interviurilor pe care i le-am luat pentru Televiziunea Română. Întrebările mele şi răspunsurile lui au fost circumstanţiale, au pornit de la sprijinul şi solidaritatea României pentru lupta poporului asuprit din Zimbabwe. Ar fi fost imposibilă atunci, în contextul politic românesc, o discuţie despre atacurile gherilelor africane împotriva civililor albi, despre terorizarea comunităţilor rurale care nu susţineau partidul său. Chiar dacă aş fi atacat acest subiect, nimeni nu l-ar fi difuzat pe postul naţional, pentru că politica editorială de atunci urmărea ca asemenea conflicte din colonii să fie prezentate distorsionat şi unilateral ca un marş triumfal al emancipării „popoarelor asuprite”. Ceea ce mi s-a părut deosebit la acest personaj suplu, educat, atent la modul în care se prezenta public, a fost un fel de pedanterie. Vorbea o engleză elevată, cu o pronunţie atentă, lipsită de asperităţi. În atitudinea sa, transpărea o admiraţie faţă de cultura britanică, faţă de tradiţia conservatoare, ceea ce nu afecta discursul agresiv.

L-am revăzut la prima conferinţă de presă, organizată la locuinţa sa din Salisbury (azi Harare, capitala ţării) imediat după victoria în alegerile multirasiale din februarie 1980. În calitate de prim-ministru desemnat, el a demonstrat că devenise un politician moderat, fără note revanşarde, focalizat pe ideea de unitate naţională şi pe necesitatea construirii unei societăţi non-rasiale. Ministrul de Externe britanic din acea perioadă, Lord Carrington, a fost impresionat de o asemenea atitudine conciliantă, deşi în timpul negocierilor de la Lancaster House – Londra (septembrie – decembrie 1979) privind transferul de putere către majoritatea africană se dovedise refractar şi ameninţător. Prezentarea unor idei constructive la începutul unei perioade promiţătoare în viaţa ţării i-a determinat pe mulţi să îl considere drept tipul noului lider african, rodat în timpul luptei din brusă, dar şi în sesiunile de tratative cu reprezentanţii minorităţii albilor şi ai puterii coloniale. Marea Britanie a rămas administratorul metropolitan formal al Rhodesiei după declararea unilaterală a independenţei de către guvernul minoritar al lui Ian Smith în 1965. Dincolo de atmosfera festivistă a succesului electoral din 1980 al celor două formaţiuni africane ZANU şi ZAPU, s-au auzit primele voci revendicative ale foştilor camarazi din războiul din brusă. Ei se grăbeau să ceară dreptate şi recompense pentru susţinerea luptei împotriva minorităţii albe. La câteva zile după prima apariţie publică a lui Mugabe, am mers la sediul partidului său. Pe o scară interioară care ducea la etajul al doilea, unde-şi instalase biroul provizoriu cel dintâi premier african din istoria ţării, am văzut zeci de foşti combatanţi, înghesuiţi, agitaţi şi transpiraţi, mânaţi de ambiţia de a-i spune liderului că nu pentru reconciliere îşi riscaseră viaţa ani de zile în războiul din brusă.

Anunţarea zilei independenţei, pe 18 aprilie 1980, a stimulat entuziasmul popular şi i-a pus pe umeri lui Rober Mugabe mantia de părinte al unei noi naţiuni. În noaptea de 17 spre 18 aprilie, pe stadionul Rufaro („bucurie”, în limba shona, marca celui mai popular tip de bere) am asistat, alături de cincizeci de mii de africani şi peste patru sute de corespondenţi de presă din toată lumea, la coborârea drapelului britanic, Union Jack, şi la ridicarea noului drapel naţional Zimbabwe, în prezenţa prinţului Charles, reprezentantul suveranei, şi a lordului Soames, ginerele lui Churchill, desemnat drept ultim guvernator al coloniei, din decembrie 1979 până în ziua declarării independenţei. L-am ascultat cu toţii pe Bob Marley interpretând cântecul *Zimbabwe,* care evidenţia legătura dintre vechea cultură zimbabwe („Casa de piatră”, în shona), simbol al rezistenţei şi continuităţii, lupta africanilor şi izbânda noii naţiuni. La două zile după festivităţi, am avut din nou prilejul să-l intervievez pe Robert Mugabe, de acea dată, în calitate de prim-ministru. Era schimbat în bine, a avut un umor reţinut, după interviul înregistrat, şi-a amintit de România, inclusiv de interviul pe care mi-l acordase la Bucureşti. Am înţeles atunci de ce lumea occidentală, americanii, îl priveau ca pe o promisiune politică pentru viitorul ţării. Mă aflam în prezenţa unui politician inteligent, educat, clar în gândire şi pozitiv în planurile de acţiune. Această imagine i-a determinat pe britanici şi pe americani să-i susţină programul de repartizare echitabilă a terenurilor agricole prin răscumpărarea lor de către stat, la un preţ rezonabil, de la marii proprietari albi.

România a sperat să obţină un statut privilegiat în relaţiile cu noul stat african. La doi ani de la declararea independenţei, Mugabe a făcut o vizită oficială în ţara noastră, a fost la Braşov, la fabrica de tractoare, la Piteşti, la Dacia, dar marele târg nu s-a încheiat. O nouă tentativă a făcut-o liderul comunist un an mai târziu când a vizitat Zimbabwe. Rodul deplasării a fost un buchet de mulţumiri şi manifestări de recunoştinţă, dar puţine contracte.

L-am intervievat, încă o dată, pe Robert Mugabe şi din nou s-a prezentat ca acelaşi politician versat, elegant, mai puţin constructiv şi mult mai abil în ascunzişul pe după vorbe goale. Era perioada în care nord-coreenii căpătaseră o ascendentă impresionantă în relaţiile dintre Zimbabwe şi lumea comunistă. Arhitecţi nord-coreeni construiseră monumentul proletcultist al eroului naţional pe dealul Kopie, care domină capitala, şi consilierii lui Kim Ir Sen instruiseră sinistra Brigadă a V-a. În 1982, militarii ei au declanşat *Gukurahundi,* „vântul care curăţă neghina”, operaţiune de masacrare a populaţiei minoritare *ndebele*, susţinătoare a celuilalt lider african, Joshua Nkomo, căzut deja în dizgraţie. Dar Occidentul a continuat să-l considere pe Robert Mugabe omul zilei şi să-i acorde sprijin economic. De câte ori a avut ocazia, el s-a oprit la Londra, mai ales în timpul tratamentului soţiei sale, Sally, internată la o clinică engleză. De fiecare dată s-a întâlnit cu politicieni şi guvernanţi influenţi. Mare admirator al monarhiei tradiţionale, a primit titlul onorific de cavaler din partea Reginei Elisabeta a II-a, titlu retras după mistificarea alegerilor prezidenţiale din 2008.

În 1987, a fost ales preşedinte, iar zece ani mai târziu, a modificat Constituţia ca să dobândească puteri absolute. După 1992, a urmat masacrarea agriculturii, rechiziţionarea forţată, fără răscumpărare, a fermelor albilor şi distribuirea acestor ferme unor apropiaţi şi acoliţi, vânători de privilegii. Din cornul abundenţei agro-alimentare al Africii, Zimbabwe a devenit o ţară falimentară. În 2000, Mugabe a orchestrat o nouă modificare a Constituţiei, pentru ca terenul arabil să treacă în proprietatea statului. Premierul Tony Blair a propus organizarea unei conferinţe internaţionale a donatorilor, ca să subvenţioneze rechiziţionarea fermelor şi să-i despăgubească pe fermierii albi. Ministrul de Externe britanic, Robert Cook, a propus suplimentarea ajutoarelor pentru Zimbabwe cu 40 de milioane de lire sterline în acelaşi scop. Mugabe a respins ambele iniţiative şi i-a acuzat pe britanici că încurajează opoziţia ca să-l înlăture de la putere. Ruptura s-a produs, însoţită de transformarea luptătorului revoluţionar, a patriotului, a ziditorului noului stat într-un dictator sângeros. Orice formă de opoziţie a fost suprimată brutal. Violenţele au trimis peste patru milioane de zimbabwieni în exil în Africa de Sud. Totuşi, această ţară a continuat să-l considere un politician providenţial pentru ţara sa şi pentru regiunea australă.

La anunţarea morţii lui Mugabe, pe 7 septembrie 2019, preşedintele sud-african, Cyril Ramaphosa, declara: „Sub conducerea preşedintelui Mugabe, lupta eroică şi neînfricată a poporului din Zimbabwe împotriva colonialismului a inspirat propria noastră luptă împotriva apartheidului şi a clădit în noi speranţa că şi Africa de Sud va fi liberă, în cele din urmă”. (https://www.theguardian.com/world/2019/sep/06/hero-turned-tyrant-international-reaction-robert-mugabe-death, accesat 9 septembrie 2019)

→

La pas prin satul global

Carte şi arte româneşti în Franţa (II)

Paula ROMANESCU

Montmorillon – Muntele micului maur, un orăşel devenit pentru două zile (15-16 iunie 2019) un pic mai mult *Cité de l'Écrit et des Métiers du Livre – Cetate a Scrisului şi a celor ce ţin de Meşteşugirea Cărţii,* este un oraş cu veche tradiţie în fabricarea berii şi a vinului, totdeauna aceste două licori făcând casă bună cu scriitorii de oriunde ar fi ei pe pământul oamenilor. În Grand-Place – Piaţa Mare – corturi albe sub care editori, scriitori, traducători, graficieni, tipografi, din Franţa şi din alte zări ce-şi spun francofone, trebăluiesc de zor să-şi etaleze pe nişte mese lunge/scurte, niciodată încăpătoare, „marfa" lor de *dulce zăbavă* ajunsă în ultima vreme frunzărită în grabă de publicul *(ne)cetitoriu.*

Identific pe planul detaliat făcut de organizatorii *Salonului* spaţiul ce-mi fusese rezervat, apoi îmi ofer răsfăţul de a mă „balada" puţin prin oraşul acesta ca din poveste, străbătut de râul Gartempe care, uneori, când capriciile meteorologice învaţă apele să iasă din corsetul malurilor, se umflă-n valuri şi ajunge până la zidurile catedralei Notre-Dame la Grande de secol al XIII-lea, unde, într-o firidă, avea să fie aşezată un secol mai târziu o statuie a Fecioarei, spre aducere aminte de marea inundaţie când, potrivit legendei, Fecioara însăşi, purtată pe braţe de locuitorii oraşului pe străzi, ar fi stăvilit furia apelor care ameninţau oraşul cu un nou potop, aducând acestuia un aer de Veneţie fără gondole şi înscriind pe zidurile care străjuiesc în tăcere şi neclintire malurile, urmele vijelioaselor sale treceri.

O frescă şi un altorelief în piatră evocă evenimentul de atunci: *Fecioara cuminţind potopul.*

Tot de prin veacul al XIV-lea, an de an, de Ziua Sfintei Maria avea loc până mai ieri o procesiune în semn de mulţumire pentru salvarea oraşului, cu, purtată pe umeri, statuia Fecioarei.

Numai că, de nişte ani buni, procesiunea a fost dată uitării pe motiv că greul paşilor mulţimii ar dăuna podului de peste Gartempe...

Adevărul este că omenirea se închină astăzi altor idoli, altor sfinţi, de când cu Revoluţia Franceză care i-a înscris pe regi între cetăţenii de rând, operaţiune de „nivelare" socială la care a „semnat" cu sârg şi sânge şi ghilotina…

Străzile sunt înguste cam cât să îngăduie unei trăsurici (de altădată) să se strecoare pe-nserat, cu ocupantul ei cu tot, până la casa cu flori în fereşti a vreunei frumoase.

De-ar fi să se ghideze doar după florile ca element distinct, supirantul de astăzi ar fi în mare încurcătură, fiindcă toate casele au ferestrele încărcate de flori, flori la colţul zidurilor în nişe special gândite să ţină înmiresmatele poveri, flori în balcoane, flori în ghivece, flori vii după perdele...

Pe străzi circulă mai nou motociclete furioase, sfărâmând cu uruitul lor insolent liniştea patriarhală a cetăţii.

Impozantul fost Palat al Justiţiei, cu donjonul prevăzut cu o ferestruică în partea superioară şi cu, în josul zidurilor, apa râului Gartempe, se răsfrânge în oglinda apei când curgerea e abia perceptă.

Câţi nefericiţi prinşi în păienjenişul legilor îşi vor fi aşteptat în temutul donjon sentinţa şi cum se va fi înclinat balanţa Judecăţii pentru ei de-a lungul timpului?

Astăzi, la Montmorillon, Justiţia nu mai are Palat. Are Muzeu!

A pierit şi breasla dogarilor, iar butoaiele pântecoase de mai ieri îşi dorm somnul doagelor prin golul fostelor pivniţe ale urmaşilor podgorenilor de altădată.

Nici berea n-a rezistat concurenţei impuse de marile trusturi. Se bucură de mare căutare două caricaturi cu parfum de hamei, făcute postere şi care aduc bani buni celor care au mirosit afacerea, promovând-o cu asiduitate.

Ca pretutindeni în lumea liberă, îndrăgostiţii se sărută cu patimă, ignorând trecătorii (care nu se sărută!), abandonaţi chemării rugului mistuitor.

Tot la (aproape de) Montmorillon se află *Futuroscope – Oraşul viitorului,* oraş al roboţilor.

Aici observăm şi noi cum arată viaţa fiinţelor gânditoare văzută prin ochi de insectă sau de cameleon, un zoo super-robotizat în care obiect de studiu este omul.

Futuroscopul este un fel de Disney Land *à la française,* unde vizitatorul trebuie să uite de numărul anilor (dacă vrea să rămână adult, riscul lui!) şi, redevenind copil, să înveţe să zboare cu păsările doar de-şi întinde aripile, să înoate cu delfinii şi balenele doar schiţând gestul înotului ştiut de el, să pornească în călătorie instalat comod într-un fotoliu, în vreme ce în juru-i se perindă o întreagă lume de imagini reprezentând chiar departamentul *Viennei franceze,* să galopeze pe cai năzdrăvani în cavalcade de poveste, armăsari care nu doar că înţeleg limbajul omenesc, dar cultivă şi nobilul simţ al prieteniei faţă de bipedul cu minte puţină, lucru din ce în ce mai rar întâlnit la oamenii... raţionali!

Când seara albăstreşte văzduhul şi umbrele amurgului se sting, aici se intră în *Pădurea Viselor* – feerie de muzici şi lumini cu efecte speciale de imagini proiectate pe ecrane de apă – poveşti de o indicibilă poezie într-o halucinantă, stranie atmosferă de bal-carnaval, pe o coregrafie de Kamel Ouali (n. 1971), genial coregraf algerian naturalizat francez, provenit dintr-o familie modestă (a se citi scăpătată rău!) cu 12 copii (a se citi bogată!).

Kamel Ouali a început prin a-i învăţa dansul pe copiii străzii. Şi disciplina pe care dansul o impune. Energie aveau aceştia destulă. Canalizarea energiei lor era defectuoasă.

A devenit repede coregraf principal la *Star Academy,* a creat coregrafia pentru mari spectacole la Théâtre du Chatelet: *Cele zece porunci* (anul 2000), *Pe aripile vântului*, după celebrul roman de Margaret Mitchell (2003), *Regele-Soare* (2005), cu ocazia intrării pe ultima turnantă spre comemorarea tricentenarului care marca apusul Regelui-Soare – Ludovic al XIV-lea. În aprilie 2006 a fost creat *Dansând cu roboţii* – spectacol-feerie fantastică, special conceput pentru inaugurarea Oraşului Viitorului.

Eu cred că a făcut-o ştiind că veneam noi din ţara lui… Dracula, personaj care i-a înflăcărat şi lui imaginaţia şi pentru care va crea în 2011 *Dracula* sau *Mai tare decât moartea e iubirea…*

În *Dansând cu roboţii,* publicul spectator devine participant foarte activ la spectacol.

Partenerii de dans – roboţii – te antrenează în ritmuri *endiablés* de salsa, rock'n'roll, vals, tango, disco, până nu mai ştii exact dacă a fi om cu sânge cald în vene şi-un suflet mult prea mare în prea măruntul trup nu-i cumva o eroare de calcul a unor minţi ce nu cunosc măsură, dar nici graiul cu articulări de cânt, bucuria mişcării pe muzică neavând nevoie de nimic altceva.

Halucinant este termenul cel mai exact pentru definirea *Oraşului Viitorului.* Planeta este parcă prea mică pentru uriaşa/minuscula vietate cu numele de om a cărui minte tot vrea să depăşească limitele gândirii de când gândire este.

Când ieşi din Oraşul Viitorului şi redevii aşa cum şi uitaseşi că eşti – om obişnuit adică, este ca şi cum te-ai vedea *bătrân făr' a fi fost vreodată adult* (mulţumesc, Jacques Brel!) şi ţi-e un dor cumplit de copilul care vei fi fost cu, drept unic bagaj lexical, zâmbetul şi jocul drept înţelepciune. Şi mergi aşa surâzând, cu o lumină nouă pe chip, printre oameni care s-ar putea să te privească îngăduitor, cu un scurt oftat repede stins cât să nu le tulbure cumva siesta…

Nu, să nu cumva să râzi în hohote privindu-i la rândul tău şi observând cât sunt de încorsetaţi în cenuşiul grijilor cotidiene din care nici nu se gândesc să evadeze.

Zâmbetul li se pare poate o mult prea grea povară. Şi foarte suspect. Dacă plâng, e bine, înseamnă că totul e în ordine...

Între viitorul care ne ajunge mult prea curând şi trecutul care rămâne înscris în ce avem noi mai trainic – în sufletul nostru păstrător de amintiri şi însetat de ce va fi mâine (de poimâine încă nu ne sinchisim că oricum vine, cu sau fără noi!), lângă piatra catedralei cu a ei uluitoare arhitectură-dantelărie… nimerim într-un târg de obiecte vechi – *La Brocante* – modul cel mai autentic de a te afunda în antichităţi *pour mieux cueillir le temps qui passe.*

Nimic mai potrivit după o vizită în *Oraşul Viitorului!*

Vedem la târgul de vechituri obiecte de orfevrerie, rindele de dulgher (ale tatei erau mai fine şi foarte bine lustruite de mâinile lui care ştiau să mângâie şi să înnobileze lemnul!), râşniţe de cafea, plăci de patefon de 33, 45, cu muzică de stele cântătoare – Brel, Arléty, Piaf, Gréco, Brassens (*déjà vieux?!*) ce se vindeau, iată, pe câţiva gologani când mai ieri cumpărătorii le vânau pur şi simplu de cum se puneau în vânzare prin marile case de discuri!

Iată şi patefoane cu pâlnie, cum aveau şi noi în copilărie unul din lemn de trandafir şi cinci discuri rămase cât de cât utilizabile între care unul pe care-l puneam mai des, amuzându-ne când acul din vârful braţului „cititor" intra în câte un şanţ al ebonitei şi nu mai ieşea până nu-i dădeam un bobârnac.

→

După alegerile prezidenţiale falsificate din 2008, la care liderul opoziţiei a fost constrâns să nu participe, degringolada ţării şi a preşedinţiei lui Mugabe nu a mai cunoscut limite. Şomajul a ajuns la 80 la sută din forţa de muncă, autoexilarea a mii de oameni, distrugerea economiei şi inflaţia catastrofală (un hamburger ajunsese la 15 milioane de dolari zimbabwieni) au fost însoţite de abuzurile familiei prezidenţiale. A doua soţie, fostă dactilografă, cu 35 de ani mai tânără, Grace Mugabe, poreclită Gucci Grace pentru apetenţa ei pentru produse de lux, cei doi fii şi fiica lui au făcut din visteria ţării propria puşculiţă. La o singură tură de cumpărături într-un magazin de lux din Singapore, Grace a cheltuit 60 de mii de lire sterline. Reşedinţa prezidenţială din Harare a costat 500 de milioane de lire şi familia Mugabe a achiziţionat un apartament luxos la Londra, o vilă în India şi încă una în Singapore. Orbit de pofta pentru putere, Mugabe a declarat înaintea ultimelor alegeri prezidenţiale că numai Dumnezeu poate să-l învingă. Dar până la El l-au învins generalii care l-au înlăturat de la putere în 2017, pe când Mugabe avea 93 de ani. Ieşirea lui din scenă nu s-a efectuat gratuit, pentru fostul preşedinte şi familia lui negociatorii sud-africani asigurând rente de câte peste 50 de mii de lire sterline pe an.

În septembrie anul acesta, a dispărut cel considerat un naţionalist african şi un copil al colonialismului britanic. Decăderea sa, degradarea statutului său din acela de conducător luminat, reconciliant şi constructiv la cel condamnabil de dictator sângeros, bolnav de putere, nu se putea întâmpla fără ca susţinători, parteneri şi aliaţi din străinătate să nu ignore dezastrul ţării conduse de Mugabe. Transformarea lui într-un politician izolat, rupt de cei care îl susţinuseră cândva să ajungă la putere, convinşi că el va fi izbăvitorul naţiunii, a avut loc în spatele concesiilor cu iz economic, cu ignorarea abuzurilor tot mai brutale comise de administraţia şi familia Mugabe. Ferparele vânturate la decesul lui Robert Mugabe au încercat să diminueze gravitatea unei guvernări de 37 de ani pornită din speranţe şi eşuată în dezastru. Altfel, *wafa wanaka!*

La pas prin satul global

Cu gândul pe Valea Nilului

Ion PĂTRAŞCU

Mai deunăzi, am avut poftă de cartofi prăjiţi. Nimic mai simplu! Am găsit cartofi la magazinul din colţ. Dar, erau din Egipt. Parcă m-a lovit ceva în moalele capului. Importăm produse agricole din acea fâşie îngustă de 10-15% din suprafaţa Egiptului, cât reprezintă Valea mănoasă a Nilului. Paradox? Aşa se exprima public ambasadorul Norvegiei la Bucureşti, folosind, desigur, un termen diplomatic. Excelenţa Sa era nedumerită cum o ţară ca România, care ar putea hrăni uşor peste 90 de milioane de oameni, nu se mai descurcă astăzi nici cu o cincime dintre aceştia. Dacă suntem sinceri cu noi înşine, ar trebui să înţelegem că expresia diplomatică de mai sus poate fi tradusă prin: *voi, românilor, sunteţi sănătoşi la cap?...* Din surse publice, rezultă că tot din Egipt noi am importa şi praz. Aceasta ar fi chiar o mare jignire pentru Nea Mărin (regretatul Amza Pellea), care scotea cu atâta mândrie celebra ceapă laminată oltenească din geanta lui diplomat.

Şi, aşa, mă întorsei cu gândul (am rămas cu perfectul simplu al lui Nea Mărin) în vechea Ţară a Faraonilor, unde slujisem şi eu pe tărâmul legăturilor româno-egiptene prin anii 1987-1988. Revedeam, mental, imagini ale unei conlucrări mănoase pe plan politic, economico-comercial, cultural şi chiar bancar. România şi Egiptul fuseseră chemate să joace un rol major în detensionarea raporturilor arabo-israeliene, având, în final, o contribuţie marcantă la realizarea cunoscutelor Acorduri de la Camp David. Eram la Cairo, în 1987, când a avut loc unul dintre numeroasele contacte româno-egiptene la nivel înalt. Ca de fiecare dată, vizita s-a constituit în bilanţ şi în program de perspectivă pentru dezvoltarea relaţiilor ţării noastre cu cel mai important stat din Orientul Mijlociu. Cât despre perspectivă, aveam să constatăm doar peste doi ani că timpul nu mai avea răbdare cu planurile noastre. Nici cu cele de acasă, şi nici cu cele din străinătate.

În scurta, însă densa, misiune de consul la Cairo aveam imaginea de ansamblu, dar şi de detaliu, a legăturilor cu urmaşii faraonilor. De această dată, mă voi referi doar la colaborarea economică dintre cele două ţări care, prin anii 1987-'88, atinsese cotele cele mai înalte din Orientul Mijlociu. România construia acasă, dar şi în numeroase ţări în curs de dezvoltare. Avea capacităţile necesare din punct de vedere economico-financiar, tehnico-ştiinţific, precum şi o forţă de muncă bine calificată. Numai în Egipt, ţara noastră a construit fabrici de ciment şi produse chimice, linii de asamblat tractoare, ateliere de reparat vagoane de cale ferată, linii electrice de înaltă tensiune, centre de mecanizare a agriculturii, conducte de alimentare cu apă, precum şi o uzină termică în oraşul Alexandria. Apăruse chiar şi o bancă mixtă, *Misr Romanian Bank,* cu filiale la Alexandria şi Bucureşti. Greu de imaginat astăzi aşa ceva. Potenţial, nu glumă! Prin comparaţie, starea în care a ajuns astăzi România nu-i mai asigură nici măcar statutul de ţară în curs de dezvoltare. La finele anului 1989, numai pe relaţia Egipt, România avea de recuperat 470 de milioane de dolari. Se pare că, după anul '90, am fi primit ceva detergenţi şi insecticide în contul acelei datorii (ce chilipir!), însă restul s-a *evaporat.* Nu a răspuns nimeni. Pe atunci, justiţia din România era ocupată cu o băbuţă care ar fi furat o răţuşcă. O poveste de desene animate!

În această scurtă diagonală a raporturilor româno-egiptene s-ar mai impune o observaţie cu caracter general. Este vorba despre un *bun naţional,* care astăzi lipseşte cu desăvârşire: o politică externă distinctă şi unitară. Am avut o asemenea politică externă naţională, pe care instituţiile statului şi oficialităţile cu responsabilităţi în domeniul relaţiilor internaţionale, diplomaţia sub toate valenţele sale, o promovau în mod consecvent. Era una şi bună. Astăzi, ce să vezi? Câte instituţii româneşti şi oficiali, tot atâtea politici externe. Este dureros să constaţi cum un premier pasager (funcţie tot mai pasageră în ultimii câţiva ani) declară: *eu, guvernul meu, poporul meu am decis…* Era vorba de un act de politică externă a României, neomologat la nivel naţional. Desigur, declaraţia i-a adus ceva aplauze, însă spera să-i sporească şi statura internaţională. Şi în acest caz, persistă întrebarea: şi cu România cum rămâne? Dacă suprapunem imaginile de atunci pe cele actuale, constatăm că la capitolul pierderi se încadrează, în mod dureros, renumele ei şi respectul pentru ea pe plan internaţional. Nu demult, zicea cineva că nimeni nu ne va reda respectul la care am renunţat noi înşine. Aceste rememorări şi comparaţii mi-au amintit şi de marele strateg militar chinez, generalul Sun Tzu (545-470 î.Hr.), care a scris *Arta războiului.* El spunea că *nicio ţară nu poate fi cucerită fără o complicitate din interior.* Nimic mai adevărat şi în cazul nostru!

Cred că ar fi timpul să renunţ la aceste amintiri încărcate cu prea multă energie negativă. Mai bine iau o pauză pentru a da o fugă pe malul celui mai lung fluviu african, în ţara pe care Herodot o considera *un dar al Nilului.* Nu am plecat singur. După cca 600 de km, ajungeam la Luxor şi Karnak, un mare şi minunat muzeu în aer liber, moştenire în piatră a faraonilor din Regatul Mijlociu (2040-1370 î.Hr.). Astăzi, aceste monumente sunt considerate drept *amprente ale trecerii prin viaţă şi, mai ales, ale nemuririi faraonilor.* Ne-am oprit la *lăcaşurile celei de a doua vieţi,* cum sunt considerate Valea Regilor şi Valea Reginelor. Acolo, am aflat crâmpeie din povestea faimosului şi fastuosului mormânt al lui Tutankhamon, despre care mi-am întregit cunoştinţele la Muzeul de Egiptologie din Cairo. Nu am ajuns şi la un alt reper al istoriei milenare a Egiptului, Abu Simbel, cu poveştile sale nemuritoare. Mă gândeam, însă, atât la Crater Hotel, unde Agatha Christie a scris celebrul volum *Moarte pe Nil,* cât şi la pânzele minunate din ciclul *Călătorie pe Nil,* cu care pictorul Gheorghe Petraşcu s-a întors din Egipt (dec. 1906-ian. 1907).

Cum călătorului îi stă bine cu drumul, am pornit şi noi înapoi spre Cairo. Plănuisem de la bun început ca, la întoarcere, să ne oprim la Mănăstirea Maicii Domnului de lângă Assiut. Acolo, am întârziat, cu pioşenie, în faţa Grotei unde s-a adăpostit Fecioara Maria cu Pruncul, în timpul *Fugii în Egipt.* Am mai mers, cât am mai mers, şi ne-am trezit în faţa unuia dintre palatele Cleopatrei, Dendera. În lumina difuză a serii, parcă am zărit vipera de la sânul reginei, care a trimis-o în lumea viselor. Cleopatra nu-şi mai găsise rostul pe lume, după ce iubitul ei, împăratul roman Antoniu, îşi luase viaţa.

Încheiam un mandat de trei luni la Cairo, fără să-mi treacă prin cap că ar fi putut urma şi cea de-a doua mea misiune diplomatică în Egipt. Nu crezusem zicerea locală cum că *cine bea apă din Nil revine pe acele meleaguri.* Şi m-am întors, în calitate de consul general al României la Alexandria. De data aceasta, ceva mai în temă. Aveam cu mine *Egipetul* lui Mihai Eminescu, care-mi susura: *Nilul mişcă valuri blonde pe câmpii cuprinşi de maur,/ Peste el cerul d'Egipet desfăcut în foc şi aur;/ Pe-a lui maluri gălbii, şese, stuful creşte din adânc,/ Flori, juvaeruri în aer, sclipesc tainice în soare…* Postul de la Alexandria a fost pentru mine o experienţă unică, atât pe plan profesional, cât şi personal. Redeschideam un Consulat General care avea o circumscripţie cât o ţară mai mică, respectiv de la graniţa cu Libia, până la Port Said. Traficul navelor comerciale româneşti prin Portul Alexandria este greu de imaginat astăzi. El era determinat atât de dimensiunile raporturilor româno-egiptene, cât şi de tranzitul pescadoarelor noastre din zona Atlanticului. Eram zilnic în port pentru prelungirea documentelor de bord ale navelor, pentru actualizarea carnetelor de marinar sau chiar pentru scoaterea unora mai *năstruşnici* de la arest şi, desigur, pentru soluţionarea problemelor curente, care apăreau în contactele cu autorităţile locale. În acest sens, am avut, de la bun început, un moment de cumpănă, un fel de *a fi sau a nu fi consul general* la Alexandria.

Cu prilejul vizitei de prezentare la adjunctul ministrului responsabil cu transporturile navale, am fost rugat să transmit autorităţilor române că navele noastre nu vor mai fi acceptate în porturile egiptene atâta timp cât nu sunt dotate cu aparatura antipoluare necesară. Parcă mă vedeam întorcându-mă degrabă la Bucureşti. Era de datoria mea să-l asigur pe oficialul egiptean că mesajul Domniei Sale va fi transmis imediat la Bucureşti. În plus, mi-am îngăduit să precizez că în eventualitatea aplicării imediate a acestei decizii, nu va mai fi nevoie de mine la Alexandria, ceea ce ar însemna să mulţumesc atât pentru vizita de prezentare, cât şi pentru cea de rămas-bun. La întrebarea nerostită a gazdei, am sugerat că problema, în complexitatea ei, ar putea fi abordată corespunzător la sesiunea comisiei mixte de specialitate din toamna acelui an (1988). Şi, aşa, am obţinut o păsuire de circa şase luni. Însă, în toată această poveste, nu este vorba despre persoana mea, care primise o importantă misiune în Egipt. Este vorba de flota comercială românească, pe care o deserveam în calitate de consul la Alexandria. Îmi amintesc (pentru că numai de amintiri mai poate fi vorba) că acea flotă era o ramură strategică şi o mândrie naţională. Cu cele peste 300 de nave ale sale, flota maritimă comercială a României era clasată a patra din Europa, fiind una dintre stăpânele mărilor şi oceanelor lumii. Apoi, mai aveam flota de pescuit oceanic şi fluvial, care, după tonaj, se afla printre primele cinci din lume, ocupând, adesea, locul trei după cantitatea de peşte capturat. Cu o asemenea performanţă, se asigura uşor consumul intern anual de cca 110.000 de tone şi un export de peste 100.000 de tone. Astăzi, am ajuns să importăm cam 92% din necesarul intern. Să mai amintim că, prin anul 2012, din mândra flotă comercială română mai supravieţuiau doar vreo cinci nave. Restul trecuseră în contul unuia dintre cele mai mari jafuri postdecembriste. Vinovaţi? Răspunderi? De la cine, dacă după 1989 incompetenţa şi hoţia au dobândit statut de artă. Şi, aşa, revine întrebarea obsedantă: *voi, românilor, sunteţi sănătoşi la cap?...*

Cam aşa ajungea până la noi cupletul lui Tănase *Ce-i viaţa fără de amor?* După ce placa intra într-un vârtej fără ieşire, iar îndrăgitul cupletist de la *Cărăbuş* lansa cu aplomb întrebarea care ne ardea şi pe noi, deşi de hârjoana copilăriei ne ardea cu mult mai mult: *Ce-i viaţa fără de amor?/ Este un chin îngrozitor… este un chin îngrozitor… este un chin îngro…*, hârşti, intervenea pumnul lui Mircea, fratele meu mai mare, care ar fi vrut să afle şi el odată, de la un avizat nu de la un ageamiu, cam cum e cu afurisitul acela de amor… Şi Tănase nu spunea decât ce-i viaţa „fără" de amor: *O grădină fără iarbă,/ domnul Iorga fără barbă,/ o privighetoare fără glas/ şi Tănase fără nas… şi Tănase fără nas…* Alt hârşti, alte hi-hi-hi-uri în corul îngerilor şi altă dezamăgire pentru cel care bănuia că Amorul trebuie să fie ceva cu mult mai important şi mai grav decât lăsau adulţii să se creadă c-ar fi, un secret păzit cu străşnicie de ei ca nu cumva copiii să-i afle înainte de vreme dulcele amar…

Fiecare generaţie cu zeii săi.

Simt prăpastia care se cască între adolescenţii de astăzi şi… bătrânii ajunşi la treizeci de ani, că, pe cei „matusalemici", care au depăşit jumătatea de secol, cine să-şi mai bată capul să-i ia în seamă!

Privită dinspre adulţi spre copii, viaţa pare şi mai terifiantă că, de atâtea drepturi ale *enfantului* precoce, omul adult nici nu mai îndrăzneşte să cârtească.

Înapoi la cultură! Mie mi-o ordon, nu-mi permit s-o fac şi altora.

Caracterul dialogic al epigramei (I)

Elis RÂPEANU

O carte de epigrame nu se citeşte „pe nerăsuflate”, precum un roman, fiecare pagină, chiar fiecare catren epigramatic solicită implicare; în plus, ca formă literară concisă, suscită atenţia cititorului. După cum spune La Fontaine, „les ouvrages les plus courts sont toujours les meilleurs” – lucrările cele mai scurte sunt cele mai reuşite: incită la gândire, intrigă, solicită spiritul şi oferă vivacitate, chiar voie bună, împrospătând mentalul.

În „Declaraţia de autor” care încheie volumul *Umor la… Gura Humorului. Antologie a epigramei contemporane,* Ed. Muşatinii, Ed. Bucovina viitoare, 1999, se subliniază faptul că această carte realizează „fresca istorică pe care o zugrăvesc epigramiştii din întreaga Românie. /…/ Epigrama opreşte clipa în loc şi solicită [cititorului] declaraţia de martor cea atât de necesară istoriei. O declaraţie de martor care, fără îndoială, legitimează epigrama ca trăitor în spaţiul inconfundabil al liricii naţionale.” Or, această „declaraţie de martor” presupune participarea cititorului la „actul vorbirii” generat de epigramă. Şi, cu cât epigramele sunt mai reuşite, cu cât poanta e mai bine „moşită”, deci, cu îndemânare/dibăcie/şiretenie, şocând prin ingeniozitate, ascuţime, abilitate, fineţe spirituală, maliţiozitate, ironie, cu atât implicarea cititorului la actul de comunicare este mai rapidă şi mai intensă. Deci, primul element, dar nu singurul, care asigură caracterul oral al epigramei, implicarea „auditorului” în „conversaţia” indusă, este însăşi poanta, acea surpriză penetrantă.

De altfel, această trăsătură constituie valoarea cu care epigrama a fost înzestrată de Marţial, conferindu-i statutul de specie literară, transmis până în zilele noastre. La acest aspect indus epigramei se referă şi Bernard Roukhomovsky (*Lire les formes brèves,* Paris, 2001), în caracterizarea epigramei voltairiene: „L'épigramme voltairienne, comme celle de Martial, porte l'empreinte d'Horace (maître de la satire latine en vers) parce qu'elle doit à l'esthétique du trait satirique, mais également à l'idéal horatien du sermo (conversation), c'est-à-dire à une esthétique littéraire qui vise, fût-ce au prix d'un long travail, le naturel et l'allure improvisée de la parole vive: comme celle de Martial, l'épigramme voltairienne est un phénomène essentiellement oral.” (pp. 118-119) [Epigrama voltairiană, ca şi cea a lui Marţial, poartă amprenta lui Horaţiu (maestrul satirei latine în versuri) pentru că datorează esteticii trăsătura satirică, dar, în egală măsură, idealului horaţian acel *sermo* (conversaţie), adică esteticii literare care vizează, chiar cu preţul unei fasonări îndelungate, firescul şi aspectul improvizat al vorbirii vii.]

Ideea care se impune este clară: caracteristica epigramei e conversaţia/discursul, adică *dialogul.* De la *dialog* derivă adjectivele *dialogal*, dar şi *dialogic*, ambele desemnând comunicarea prin cuvinte. Acesta este scopul pentru care Dumnezeu a creat cuvântul: „La început a fost cuvântul. Şi cuvântul era la Dumnezeu. Şi Dumnezeu era Cuvântul.” (Evanghelia după Ioan). Acest adevăr biblic ne incită pana de epigramist (Elis Râpeanu):

La-nceput a fost cuvântul,
Cel ce-n Univers fu cheia,
Da-n acel moment Preasfântul
A premeditat femeia.

Da, dar, în paranteză fie spus, dincolo de ironizarea „păcatului” atribuit femeii care, de-a lungul veacurilor, n-a avut alt mijloc de apărare decât „gura”, ea a fost cea care a purtat cuvântul de la o generaţie la alta, ea a fost factorul statornic de transmitere a cuvântului, de păstrare a limbii unui neam. Dar şi bărbatul a găsit soluţia s-o mai „potolească” (Elis Râpeanu):

Să-ncepem, deci, cu începutul,
Aşa cum ne-a-nvăţat Scriptura:
Adam a inventat sărutul
Ca să-i astupe Evei gura.

Dar, *revenons à nos moutons!* [să revenim la oile noastre!] Subliniem faptul că însăşi premisa fondatoare a poantei deschide nu numai calea către „schimbarea macazului” spre poantă, ci şi poarta de intrare în gândirea şi atitudinea autorului, care, la rândul ei, deschide calea comunicării cu cititorul: *Tezaurul de la Pietroasa la Moscova* (George Petrone):

Nu-s de-acord cu cei ce-mproşcă
Vorbe grele de reproş:
Ei c-un ochi erau pe Cloşcă
Şi c-un deget pe cocoş!

Şefului meu (Gr. Lupescu):

De câte ori am bucuria
Să-l văd pe şeful meu cel bun
Îmi scot amabil pălăria
Şi-n faţa ochilor mi-o pun.

Nimic şi nimeni nu poate opri comunicarea între oameni, conversaţia, dialogul. Etimologic, *dialog* înseamnă conversaţia nu numai între doi oameni, aşa cum e receptat cuvântul în limbajul obişnuit. În cazul acestui cuvânt, aşa cum atestă dicţionarele, *di-* nu provine din gr. *di/dis* (doi), ci din gr. *dia* – cu, de-a lungul…, ca şi în *diacritice, diagonală, diametru* etc. E drept, sunt numeroase şi cuvintele care conţin particula *di-* cu sensul de doi – precum *dicotiledonat, diatomic, dihotomie, diereză, diftong, dioptrii* etc. – şi majoritatea vorbitorilor îl percep pe *di-* de la dialog tot cu sensul de doi; în paranteză fie spus, e concurat de prefixul *bi-*, provenind din latinescul *bis: binoclu, bilateral, binom, biped, bianual, biatomic, bimembru, bigam, bivalent, bicentenar* etc.

Pentru adjectivul derivat, există formele *dialogat, dialogal* şi *dialogic.* Frecvent, în limbajul uzual, dar şi în eseurile literare, este *dialogal,* dar, în critica literară, e preferat termenul *dialogic,* pe lângă care se strecoară, nu de puţine ori, şi *dialogal:* „De la logos la dialog şi de la dialog la dialogism şi dialogic”, „Omul este dialogal prin natura sa” etc. (Cf. Gh. Doca, *Eminescu. O perspectivă dialogică,* Ed. Academiei Române, Bucureşti, 2009, vol. I) În *Micul dicţionar academic,* 2001-2003, se specifică: *dialogism,* împrumutat din franceză, are, în mod curent, înţelesul de „Întrebuinţare (cu artă) a dialogului în expunerea ideilor, sentimentelor etc.”

→

Mă opresc aici cu acest capitol dureros al amintirilor personale, însă nu înainte de a preciza în ce a constat şi experienţa mea strict personală. Am fost singur, timp de şase luni, într-un post care solicita cunoştinţe şi abilităţi profesionale dintr-o gamă variată de domenii. Şi, cum nu puteam fi prezent în mai multe locuri, în acelaşi timp, a intervenit *dedublarea* consulului. ION se ocupa de aspectele politico-diplomatice şi economico-culturale, iar IOANA de cele administrative şi gospodăreşti. Singura noastră grijă era să ne îndeplinim sarcinile primite. Nu eram noi aceia care să ne cuantificăm eforturile şi eventual să ne stabilim şi salariile. Până la finele anului 1989, au fost salarii de subzistenţă, dar… *unde-i ordin nu-i tocmeală.*

Din fericire, au şi musulmanii sărbătorile lor, când reuşeam să-mi încarc bateriile cu perle ale istoriei şi culturii unuia dintre cele mai vechi popoare de pe Terra. Mă aflam în *acea ţară care a vrut să se măsoare cu timpul,* după cum sublinia Mihai Ralea în *Notele sale de călătorie.* Este ţara despre care, prin anul 450 î.Hr., Herodot spunea cu admiraţie: *Nicăieri în lume nu se pot vedea atâtea lucruri de o măreţie atât de greu de definit.* Tot cu timpul se măsoară şi contactele dintre strămoşii românilor şi egiptenilor. Unele surse susţin că Zalmoxis, în peregrinările lui, ar fi ajuns şi în Egipt, unde a dobândit o bună parte din învăţăturile sale cereşti. În aceeaşi notă, istoricul şi geograful Strabon susţinea, prin secolul I e.n., că Zalmoxis şi Deceneu ar fi fost discipoli ai egiptenilor. Cine mai ştie dacă la Turda au fost admiratori ai zeilor egipteni Isis şi Apis, iar la Tomis s-ar fi găsit o statuetă a lui Osiris. Poate că la asemenea crâmpeie de legături istorice româno-egiptene mă gândeam într-o zi de vineri, pe malul Mării Mediterane. Or, încercam să vizualizez locul unde s-a aflat una dintre cele şapte minuni ale lumii antice, Farul din Alexandria, sau renumita Bibliotecă a antichităţii. Eram la Alexandria atunci când preşedintele Egiptului şi directorul general al UNESCO au pus piatra de temelie a noii Biblioteci Alexandrine (inaugurată la 16 octombrie 2002).

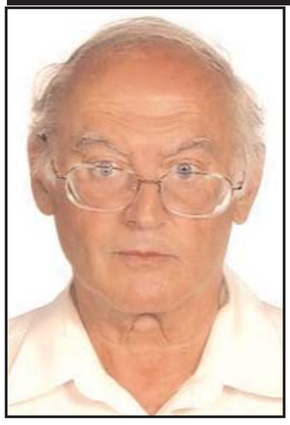
Din punct de vedere fizic, mă aflam pe malul mării, însă gândul... De aceea, parcă m-am trezit din transă atunci când un puşti localnic, de 8-10 ani, a început să mă chestioneze: de unde sunt şi ce religie am. Când m-am declarat creştin ortodox, copilul mi-a arătat cu multă mândrie crucea de la încheietura mâinii, care confirma că şi el era creştin, însă copt egiptean. Cu această temă a creştinismului intrăm într-un alt capitol, extrem de bogat, al contactelor româno-egiptene. Am în vedere, în primul rând, acea jumătate de mileniu când Orientul s-a aflat sub dominaţia Imperiului Otoman, iar creştinii de aici şi lăcaşurile lor de cult au fost luate, în bună măsură, în grija domnitorilor şi a unor boieri din Moldova şi Ţara Românească. Creştinii copţi din Egipt primeau un sprijin material substanţial din Principatele Române încă din secolul al XIV-lea. Cu timpul, Patriarhia din Alexandria acumulase o avere considerabilă în Muntenia, Oltenia şi Moldova: îi erau închinate 9 mănăstiri, biserici şi schituri, precum şi 11 moşii. La acestea se adăugau cantităţi considerabile de sare şi vin, dar şi sume importante de bani. În plus, domnitorii munteni mai susţineau şi cele două şcoli ale Patriarhiei, cu predare în limbile greacă şi arabă.

Însă, generozitatea, actul creştinesc al românilor nu s-a oprit la Alexandria. Avem şi o poveste minunată a Mănăstirii Sfânta Ecaterina de la Muntele Sinai, care a fost ocrotită chiar de la întemeiere de vlahii de la Sud de Dunăre, duşi acolo de Împăratul Justinian. În diverse etape istorice, mănăstirea a primit danii valoroase de la Eremia Movilă, Vasile Lupu, Nicolae Mavrocordat, Grigore Ghica etc. Acestui lăcaş de cult îi erau închinate zece mănăstiri şi schituri din Ţara Românească şi Moldova, 45 de moşii (unele adevărate latifundii, de până la 14.000 de ha), 270 pogoane de viţă de vie şi 320 de prăvălii. Avere, nu glumă! La acest lăcaş de cult se ruga, prin anul 1682, spătarul Mihai Cantacuzino care, impresionat de cele văzute, s-a întors acasă decis să construiască o replică a mănăstirii pe plaiurile noastre muntene. Şi aşa avem şi noi o Biserică Sinaia, numită şi *Catedrala Carpaţilor,* şi un oraş Sinaia, cunoscut drept *Perla Carpaţilor.* Aici se concentrează 300 de ani de artă şi spiritualitate românească.

După această paranteză religioasă, este cazul să revin la realităţile anului 1988, când o întâmplare nefericită mă chema la Port Said. Un marinar român fusese pescuit la trei zile de la dispariţie şi trebuia recunoscut şi de consulul român, înainte de a fi returnat lutului. L-am *recunoscut,* ce era să fac? Însă, orele petrecute la Port Said mi-au lăsat şi o imagine de neuitat. M-am aflat în oraşul care asigură intrarea în Canalul de Suez, cea mai lungă cale navigabilă artificială din lume (161 km). Construcţia Canalului şi a acestui oraş începea în anul 1869. Peste zece ani, se deschidea pentru navigaţie un drum pe apă epocal, care includea şi părţi componente româneşti. Dacă răsfoim corespondenţa (1862 şi 1864) domnitorului Alexandru Ioan Cuza cu viceregii Egiptului, Mohamed Said Paşa şi, apoi, Ismail Ali, aflăm despre *imensele cantităţi de lemn din pădurile româneşti… cerealele noastre… incorporate în marea întreprindere a Canalului de Suez, încercată sub auspiciile Voastre… care este din acelea care sunt suficiente pentru a ilustra o domnie… o operă ce va fi mândria epocii noastre.* Neîndoielnic că şi pentru aceste componente româneşti au răsunat acordurile *Marşului Triumfal* din opera *Aida* a lui Giuseppe Verdi. Capodoperă a genului de operă în general, *Aida* era cadoul marelui compozitor la inaugurarea Operei din Cairo şi la darea în exploatare a Canalului de Suez.

Ar mai fi de răsfoit multe alte file minunate din istoria legăturilor milenare româno-egiptene, în care am afla motive de bucurie, dar şi de întristare, în măsura în care în ele ne regăsim sau nu pe noi înşine. Nu ne rămâne, însă, decât să ne scoatem pălăria în faţa străbunilor noştri, care au avut mintea, vrerea şi puterea să ne lase moştenire un nume şi un renume. Oare ne vom mai ridica vreodată la înălţimea operei lor morale şi materiale?...

Orizont SF

Grupări craiovene

Mircea OPRIŢĂ

Cenaclul „Henri Coandă” a fost înfiinţat în septembrie 1970 la Craiova, pe lângă Casa de Cultură a Tineretului, avându-i între membrii fondatori pe Alexandru Mironov (secretar organizator), Ştefan Nicolici (secretar literar), Ion Ilie Iosif, Marius Ghergu şi Mihai Popescu. În scurtă vreme li s-au alăturat Mihai Nicola şi Titus Filipaş, pentru ca un al doilea val, sesizabil după 1972, să-i cuprindă pe Teodor Piţigoi (Radu Honga), Carmen Cioroianu, Marius Stătescu şi Florin Mihai Diloiu. Începute în ritm săptămânal, întâlnirile membrilor săi au cunoscut perioade de rărire şi chiar de suspendare temporară „din pricini de ordin administrativ”, cum constata Dan Merişca prin 1986. Totuşi, la scurtă vreme după constituire, cenaclul s-a afirmat în forţă, convingându-l astfel pe Adrian Rogoz să-i dedice două numere din *CPSF* (421 şi 422/1972), cu o prezentare entuziastă: *Un puternic team SF în lumina reflectoarelor.* Povestiri semnate de unii membri apăruseră şi până atunci. Condusă iniţial de Alexandru Mironov, iar după plecarea acestuia la Bucureşti de Ion Ilie Iosif, gruparea a format amatori de anticipaţie dintre care unii au reuşit să urce treptat spre nivelul profesionist al genului, publicându-şi cărţile proprii şi editând antologii: Titus Filipaş, Marius Stătescu, Ştefan Nicolici, Radu Honga, Victor Martin, Aurel Cărăşel, Mirela şi Liviu Paciugă. Dintre numele apărute pe traseul anilor ’80 se mai reţin Dodo Niţă, istoric al domeniului BD (banda desenată), graficienii Viorel Pîrligras şi Marian Mirescu, Mircea Liviu Goga. Interesul faţă de perspectiva unei lucrări comune a fost, însă, fluctuant, dovadă că gruparea s-a scindat în acelaşi deceniu, unii dintre membrii săi trecând la Casa de Cultură a Studenţilor, unde înfiinţează un nou cenaclu, „Victor Anestin”.

„Henri Coandă” a organizat două convenţii naţionale ale cenaclurilor de anticipaţie (1972 şi 1976), precum şi o manifestare periodică, „Zilele Coandă”, iar alături de cenaclul „Atlantis Club” din Cernavodă a fost co-organizator al Taberei „Atlantykron”, în 1991. A editat fanzinul *Omicron,* premiat la Eurocon-ul de la Stresa, Italia, în 1980, adăugându-i ulterior suplimentele *Omicron satelit* şi *Micron.* În colaborare cu edituri craiovene (Scrisul Românesc, mai încoace Editura Reduta), cenaclul a alcătuit şi publicat antologiile de SF *Întâmplări din veacul XXI, Alte întâmplări din veacul XXI, Alfa, Beta, Gama. Alte ţărmuri,* unele de prezentare a SF-ului produs în Bănie, altele cu deschidere spre panorama de tip naţional. Articole şi povestiri semnate de membrii cenaclului au apărut în revista *Ramuri,* în *Ştiinţă şi tehnică* şi în *Almanahul Anticipaţia.* După 1990, cenaclul s-a străduit să-şi menţină activitatea prin contribuţia unei noi generaţii de tineri fani, reuşind să supravieţuiască până în 1996. În această fază, la conducerea grupării s-a aflat Aurel Cărăşel. Cele trei numere din revista *Star Trafic SF* (1991) sunt concepute şi editate de echipa I.I. Iosif, Alexandru Mironov, Radu Honga şi Marius Ghergu. Începutul anilor ’90 mai cunoaşte o încercare de revigorare cenaclieră, cu activităţi de rutină căzute în seama unor nume dintre care prea puţine ajung să se impună pe scena fandomului. 1996 este anul dizolvării tacite a cenaclului iniţial, după ce acesta funcţiona de câtva timp la Facultatea de Litere a universităţii craiovene. →

Dar, atât *dialogism,* cât şi *dialogic* sunt atestate, pentru prima oară în limba română, în *Nou dicţionar portativ de toate zicerile radicale şi streine reintroduse şi introduse în limbă, cuprinzând şi termeni ştiinţifici şi literari,* alcătuit de E. Protopopescu şi V. Popescu, T. Teodorescu, vol. I-II, Bucureşti, 1862. Termenii *dialog, dialogism* (împrumutat din fr. *dialogisme*) s-au impus, mai ales, prin studiile reprezentantului şcolii formaliste ruse, Mihai Bahtin, a cărui lucrare fundamentală este *Problemele poeticii lui Dostoievski* (tradusă în română, Ed. Univers, 1970). În *Probleme de literatură şi estetică* (Moscova, 1975), e inclus şi *Discursul în roman,* datând din 1934-1935, în care afirma: „Orientarea dialogică este, bineînţeles, un fenomen caracteristic pentru orice discurs. Aceasta este năzuinţa naturală a oricărui discurs viu. Discursul (vorbirea) întâlneşte discursul altuia/celuilalt pe toate căile care conduc spre obiectul său şi nu poate să nu intre cu acesta într-o interacţiune vie şi intensă. Numai miticul Adam, atunci când cu primul lui discurs abordează lumea încă virgină şi încă nespusă, numai Adam, cel singur pe lume, putea cu adevărat să evite în mod absolut această reorientare reciprocă în raport cu discursul altuia/celuilalt care se produce pe calea către obiectul discursului propriu.” Tot aici, Bahtin precizează: „Fenomenul *dialogismului interior* (subl. n.), am spus-o deja, este mai mult sau mai puţin prezent în toate domeniile discursului.” În lucrarea *Mihail Bakhtine. Le principe dialogique* (Paris, Editions du Seuil, 1981), Tz. Todorov subliniază faptul că Bahtin proiectează dialogismul la scara limbajului în ansamblul său, susţinând că „orice enunţ se raportează la enunţuri anterioare, dând astfel ocazia la apariţia relaţiilor intertextuale sau dialogice” (p. 77).

Structura duală a eului creatorului capătă, în mod paradoxal, două dimensiuni: una autoreferenţială, ca oglindă introspectivă a eului său, alta ca nevoie de comunicare între el şi receptor. Acest aspect a fost subliniat în studii realizate de specialişti în domeniu – englezi şi francezi, precum şi de „criticii literari amatori”. Cu atât mai demne de luat în seamă, în susţinerea acestei viziuni, sunt aprecierile unor mari personalităţi ale criticii literare româneşti. Astfel, academicianul Constantin Ciopraga (1916-2009), consideră că „reuşita unor epigrame decurge din dozajul abil al acestora (tactul, farmecul, graţia dicţiunii, inteligenţa), în măsura să producă fulguranţe, scânteieri ale minţii /…/, metaforic vorbind, o epigramă de calitate e un *răvaş concentrat* (telegrafic), axat pe o singură direcţie. Patru versuri cu destinatari în toate direcţiile.” (*Epigrama*, nr. 27, martie-mai 2007) Or, prin *răvaş* se caracterizează stilul colocvial al epigramei, al conversaţiei presupuse între autorul epigramei şi cititor, ca-ntr-o comunicare indusă, stârnită de aprecieri, judecăţi de valoare, semnalarea unor aspecte negative sau, pur şi simplu, ieşite din comun, exprimate succint sau sugerate/bănuite.

Deci, prin dialogismul epigramei nu se înţelege prezenţa, în catren, a dialogului propriu-zis – adică secvenţe dialogate ca-ntr-o scenetă de teatru sau ca în bancuri, cum se întâmplă la întâlnirile prieteneşti, când, în momentele de relaxare, se spun asemenea produse, glume, anecdote etc. Spre deosebire de acestea, care se bazează, în general, pe surpriza poantei (nu de puţine ori, picantă), epigrama este specie literară emancipată: dialogul este indus/implicat/declanşat de întreaga structură a catrenului, care cere mai multă cizelare, îl conduce pe cititor pe un drum aparent greşit, uneori chiar paradoxal, pentru a-l obliga să facă stânga-mprejur, spre punctul de sosire impus de poantă.

Măria sa, femeia (Marian Popescu):

Uite-aşa, cât sunt de mic,
I-am ajuns pân' la buric;
De eram înalt, frumos,
I-ajungeam eu şi mai jos.

În plus, schimbul de replici, dialogul propriu-zis, ar dăuna curgerii ideii, fragmentând-o. Asemenea „pârâte epigrame” trimit fără dubiu la bancul sau anecdota de la care au pornit. Acest gen de catrene s-au strecurat printre epigrame prin anii '70-'80, când epigrama „îşi revenea în fire” după război şi după schimbările regimului în România. (Va urma)

Semn(al) de carte

Emil Constantinescu, Nicolae Anastasiu, coordonatori, *Resursele minerale ale României, vol. III, Resurse energetice,* Editura Academiei Române, Bucureşti, 2019, 650 pag.

Prin particularităţile sale geologice şi geografice, România poate fi considerată ca un studiu de caz, cu semnificaţie universală, pentru că este una dintre puţinele ţări mici şi mijlocii de pe Glob care are o diversitate şi complexitate a resurselor geologice asemănătoare cu cele ale unor ţări mari precum SUA, Rusia sau China.

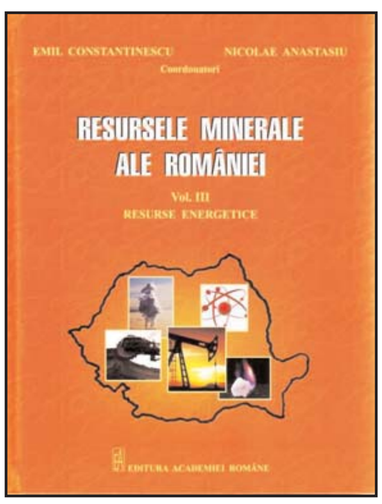
Prin includerea în cuprinsul acestui al treilea volum a problemelor legate de hidrocarburi (petrol şi gaze naturale), cărbuni, resurse neconvenţionale (gaze de şist, zăcăminte compacte, cărbuni gazeiferi şi gaz hidraţi), resurse nucleare (zăcăminte de uraniu) şi resurse regenerabile (solare, eoliene, hidroenergetice, geotermale, bioenergetice), cartea devine o importantă bază de date pentru toate sectoarele economice a căror activitate este dependentă de una din aceste resurse. (De pe coperta a patra)

G. Călinescu, *Tristan Tzara, Ion Barbu, Urmuz (din Istoria literaturii române de la origini până în prezent),* Ed. Paideia, Bucureşti, 2014 (lucrare îngrijită de Beatricesarximaria Albu)

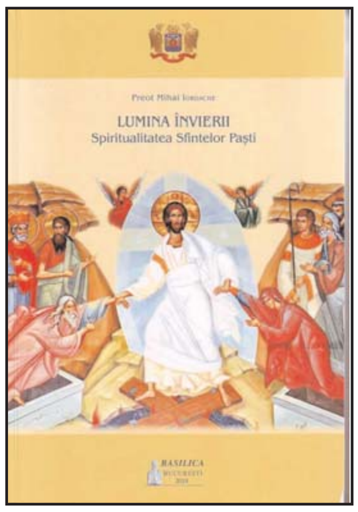
Colecţia de faţă, cuprinzând cei mai importanţi scriitori români, a fost elaborată pornind de la celebra lucrare *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* a lui George Călinescu, operă fundamentală pentru cultura românească. Se doreşte ca această ediţie formată din mici, dar surprinzătoare monografii să aibă un impact educativ puternic şi direct asupra intelectualităţii tinere, elevi şi studenţi în plină formare, care pot afla în George Călinescu un mare mentor şi îndrumător. (Pe „manşeta” copertei a patra)

Pr. Mihai Iordache, *Lumina Învierii. Spiritualitatea Sfintelor Paşti,* Editura Basilica, Bucureşti, 2019

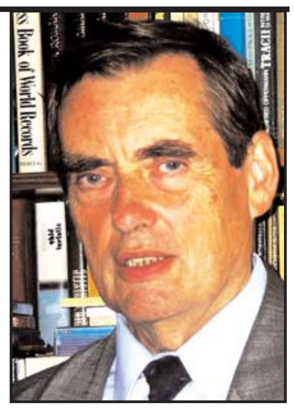
Învierea Mântuitorului Iisus Hristos, pe care o (re)trăim în noaptea sfântă a Paştelui şi în fiecare duminică, nu este doar o simplă comemorare, ci este *viaţă a vieţii noastre,* este lumină şi bucurie în acelaşi timp, cum spun cântările sfinte. Învierea lui Hristos este lumina vieţii noastre şi noi, de fapt, luăm viaţa din lumina lui Hristos. Nu este doar lumina vieţii noastre, ci este lumină a întregii creaţii, a întregii naturi, a întregului univers. Cântăm *Ziua Învierii* în mijlocul nopţii, pentru că lumina îndepărtează noaptea, ea îndepărtează întunericul şi, mai mult decât atât, lumina îndepărtează moartea. (Autorul, pe coperta a patra)

Răpiri în cărţile sfinte

Dan D. FARCAŞ

Completând paralela începută în episodul anterior, menţionez că în cărţile sfinte sau în apocrife se întâlnesc relatări asemănătoare răpirilor OZN. Conform Bibliei, primul om răpit la cer a fost Enoh, cel de al şaptelea patriarh după Adam. Vechiul Testament spune despre el doar că „a umblat Enoh cu Dumnezeu şi nu s-a mai aflat, pentru că Dumnezeu îl strămutase”. Călătoriile sale cereşti se găsesc însă descrise mult mai detaliat în alte lucrări, între care cea mai importantă este *Cartea lui Enoh,* redactată la persoana întâia. Considerată apocrifă în Europa, cartea a fost acceptată şi păstrată de creştinii din Etiopia şi din Eritreea, fiind tradusă în ultimele două secole în numeroase limbi. În spaţiul ortodoxismului est european s-a păstrat şi o versiune, în slavonă, numită *Cartea tainelor lui Enoh,* mai fragmentară, dar mai bogată în detalii.

În *Cartea lui Enoh* momentul începerii „răpirii” este redat relativ sobru şi sumar; totuşi, similitudinile cu unele detalii din scenariul modern al unei răpiri OZN sunt izbitoare: „De la acest moment eu nu m-am mai văzut în mijlocul copiilor oamenilor, ci am fost aşezat între două spirite... După aceea spiritul meu... şi-a luat zborul spre ceruri.” Cartea de limbă slavonă este mai explicită. Enoh s-a trezit, chemat pe nume, de „doi bărbaţi atât de înalţi cum n-am mai văzut pe Pământ vreodată. Şi feţele lor străluceau ca soarele şi ochii lor erau ca nişte făclii aprinse, iar din buze izbucneau văpăi.” După aceea, „ei m-au luat pe aripile lor şi m-au pus pe un nor. Şi iată minunea! norii au început să se mişte. Şi iarăşi înălţându-mă mai sus, am văzut văzduhul, iar mai sus am văzut eterul; şi ei m-au dus în cerul cel dintâi.” Această „flancare” prin doi (uneori trei) emisari, este întâlnită în foarte multe cazuri de răpire OZN. Enoh mai scrie: „M-am văzut înconjurat de nori şi de ceaţă deasă... vânturi prielnice îmi ridicau aripile şi grăbeau drumul meu... Am fost înălţat astfel până în Cer şi am ajuns curând la un zid clădit din pietre de cleştar.” (Desigur, nici Enoh, dar nici îngerii, nu aveau aripi materiale.) Apoi, în „cerul al şaptelea”, el scrie că l-a întâlnit pe Dumnezeu.

În apocriful slavon *Vedenia lui Isaia*, profetul este vizitat de doi bărbaţi înalţi, trimişi să-l ia în Cer. Aici îi sunt arătate o seamă de taine sacre, după care este adus acasă. El are impresia că a petrecut în cer doar două ore, dar va constata că pe Pământ s-au scurs în acest timp 32 de ani. O asemenea anomalie temporală este semnalată uneori şi în cazul răpirilor OZN, e drept, pe intervale mai scurte.

Iisus cel înviat „s-a înălţat şi un nor l-a luat din ochii lor. Şi privind ei, în timp ce El mergea la cer, iată că lângă ei au stat doi bărbaţi în haine albe, care au şi zis: «Bărbaţi galileeni, de ce staţi privind la cer? Acest Iisus, care s-a înălţat de la voi la cer, aşa va şi veni, cum l-aţi văzut voi mergând la cer».” Ce alt cuvânt mai potrivit decât „nor” putea găsi scriitorul din antichitate, în vocabularul său, pentru a numi un obiect sau vehicul miraculos care pluteşte în aer, înălţându se apoi în ceruri? Pastorul Barry H. Downing, care a examinat atent analogiile apariţiilor religioase cu fenomenul OZN, afirmă că „nor” putea însemna pentru antici eventual şi un OZN. Ca argument, dă drept comparaţie termenul de „farfurie zburătoare” încetăţenit, din anii patruzeci, cu aceeaşi accepţiune, observând că nimeni nu se gândeşte, folosind termenul, că vesela de pe mesele noastre se va ridica să transporte oameni.

Şi în tradiţia islamică, profetul Mahomed a fost transportat în cer, într-o noapte, de un animal fabulos, însoţit fiind în drumul său de arhanghelul Gabriel (Djebrail). Cu acest prilej, profetul vizitează opt ceruri.

Cei „doi bărbaţi în haine albe”, menţionaţi în mai multe dăţi, sunt, evident, *îngeri.* Nicăieri în Vechiul Testament ei nu sunt descrişi cu aripi, cu harfe ori cu aură în jurul capului (heruvimii, serafimii sau ophanimii sunt altceva). Ei seamănă, în schimb, foarte bine cu „înalţii nordici” din nenumărate relatări de tip răpiri OZN.

Îngerii sau alte „rase aeriene” sunt prezenţi şi în religiile budistă sau hinduistă şi pot fi văzuţi şi în basoreliefurile sau picturile sumeriene, asiriene, egiptene etc. Aici trebuie să încadrăm şi acei *djinni* ai islamului, sau *daimonas* (deveniţi demoni) ai anticilor greci, consideraţi uneori fiinţe intermediare între îngeri şi om, nu neapărat malefice sau răuvoitoare.

În Biblie, dar şi în numeroase alte tradiţii, se spune că omul a fost creat de o divinitate coborâtă din Cer. Dar presupusele intervenţii asupra structurii genetice a omenirii nu s-au oprit aici. Stă, de pildă, scris în Biblie că „fiii lui Dumnezeu, văzând că fiicele oamenilor sunt frumoase, şi-au luat dintre ele soţii, care pe cine şi-a ales... şi acestea le dăruiau fii: aceştia sunt uriaşii din vechime, oamenii cei vestiţi.” (*Facerea*, 6; 2, 4) *Cartea lui Enoh* este mult mai explicită. Ea spune că mirii nepământeni au fost două sute de „copii ai cerurilor”, fără îndoială îngeri, având ca şef pe Samyaza. Dacă am lua drept autentică această întâmplare, ne-am putea întreba, în mod firesc: oare îngerii care au avut copii cu pământenele erau de sex masculin şi aparţineau speciei umane? Că doar aşa puteau avea urmaşi viabili. Sau au efectuat asupra pământenelor experimente de inginerie genetică? Oricum ar fi, aceste intervenţii nu au fost pe placul Divinităţii. *Cartea lui Enoh* spune că îngerii dedaţi la pământene au fost aspru pedepsiţi, iar uriaşii au fost nimiciţi prin Potop.

Cartea lui Enoh expune şi o variantă mult diferită pentru cauzele Potopului. Enoh povesteşte: „Fiul meu Matusalem a luat o soţie pentru fiul său Lameh şi ea a rămas însărcinată şi i-a născut un fiu. Şi trupul lui era alb ca zăpada şi roşu ca floarea de trandafir, iar părul capului său şi lungile sale şuviţe erau albe ca lâna, iar ochii de o mare frumuseţe. Şi când şi-a deschis ochii, el a luminat toată casa ca soarele... Iar tatăl său, Lameh, s-a temut de el şi a fugit şi a mers la tatăl său, Matusalem. Şi i-a spus: «Mi s-a născut un fiu ciudat, diferit de oameni şi asemănător cu fiii lui Dumnezeu din cer; şi natura lui este diferită şi nu este ca noi... mi se pare că nu este zămislit de mine, ci de îngeri... Şi acum, tatăl meu, sunt aici ca să-ţi cer şi să te implor că poate te duci la Enoh, tatăl nostru, să afli de la el adevărul, căci locuinţa lui este printre îngeri.»”

Este interesant, între altele că prima suspiciune a lui Lameh este că fiul său a fost procreat de un înger. Amestecul acestora în genetica umană trebuie să fi fost perceput în acele vremuri drept ceva frecvent. Iar paralela cu presupusele experimente genetice actuale, raportate în contextul unor răpiri, este vădită.

Matusalem s-a dus la Enoh şi i-a povestit miracolul. Enoh i-a răspuns astfel: „Domnul este pe cale să facă o nouă lucrare pe Pământ şi am văzut acest lucru într-o viziune şi îţi fac cunoscut şi ţie că în generaţia tatălui meu Jared, unii dintre îngerii cerului au încălcat cuvântul Domnului ... şi s-au unit cu femei şi au păcătuit cu ele, şi s-au căsătorit cu unele dintre ele şi le-au născut copii prin ele. Şi ei au adus astfel pe Pământ uriaşi nu după spirit, ci după trup, şi va fi o pedeapsă mare pe Pământ, şi Pământul va fi curăţat de orice spurcăciune. Da, va veni o mare distrugere peste tot Pământul şi va fi un potop şi o mare distrugere pentru un an. Iar acest fiu, care ţi s-a născut, va fi lăsat pe Pământ, iar cei trei copii ai săi vor fi mântuiţi împreună cu el, pe când toată omenirea care este pe Pământ va muri. Şi acum spune-i fiului tău Lameh că cel care s-a născut este în adevăr fiul său şi să-i dea numele Noe; căci el va fi lăsat la voi şi el şi fiii săi vor fi mântuiţi de distrugere ... căci El, Domnul, mi-a arătat şi m-a încunoştinţat.”

Dar se pare că şi după acest moment puterile superioare au intervenit uneori, prin însămânţări artificiale precedate de o manipulare genetică, pentru a crea personalităţi aflate deasupra standardului speciei umane. Cei care speculează în jurul acestei idei se referă şi la zămislirea lui Iisus, dar şi la alte naşteri miraculoase (Isac, Ioan Botezătorul). Faptul că vestea concepţiei este anunţată de îngeri – în cazul lui Iisus sau Ioan, de arhanghelul Gabriel – nu ne mai miră.

În scrierile vechi se găsesc din abundenţă şi alte istorii privind relaţii (plasate după Potop) între îngeri şi femeile pământene. Jacques Vallée observă că „cele mai remarcabile cazuri de contacte sexuale cu fiinţe non-umane nu se află în cărţile OZN fără perdea şi nici în legendele cu zâne; ele stau, depozitate în siguranţă, în arhivele Bisericii Catolice”. El arată (citându-l pe Anatole France) că se referă la autori latini, precum: Justin, Flavius Josephus, Athenagoras, Lactantius, Tertulian, Marcus Ephesianul, Eusebiu din Cezareea, Sfântul Ambrozie, Sfântul Augustin etc. Tot de la aceştia ne-a rămas povaţa ca femeile să intre în biserică, ori să se roage, cu capul acoperit, pentru bizarul motiv de a nu ispiti îngerii, sfat respectat în multe locuri şi în zilele noastre. (Va urma)

Cenaclul „Victor Anestin” s-a înfiinţat în august 1983, la Casa de cultură a studenţilor din Craiova, spre a regrupa o aripă disidentă a mai vechiului cenaclu „Coandă” din localitate, rămas în continuare sub influenţa lui Alexandru Mironov. Omul din umbră al acestei noi formule de asociere a fost, se pare, Viorel Pîrligras, dar conducerea efectivă a avut-o iniţial Mircea Liviu Goga, secondat, începând din 1986, de Dodo Niţă, devenit coordonator al cenaclului. Gruparea şi-a axat într-o apreciabilă măsură interesul pe producţia de bandă desenată. Viorel Pîrligras, Marian Mirescu şi Valentin Iordache s-au făcut repede remarcaţi prin scenarii şi scurte istorisiri grafice care exploatează serial aventura anticipativă, de regulă cu un bun umor de caricaturist. Prin contribuţia celor mai sus menţionaţi, revista studenţească *Mesaj comunist* a editat primul supliment de BD pe teme de anticipaţie din România: *Sflash*. Prozatorii cenaclului au fost Mircea Liviu Goga şi Victor Martin. Această formă tradiţional-cenaclieră va suferi totuşi o evoluţie inerţială după 1985, gruparea reorganizându-se ulterior într-o societate cu profil mai larg şi, cel puţin teoretic, mai bine adaptată economiei de piaţă (SFVA).

SFVA Asociaţie (numele complet: Societatea Fanilor Victor Anestin) înfiinţată la Craiova în 1990 de către un număr de foşti membri ai cenaclului „Victor Anestin”, cu scopul de a publica pe cont propriu o revistă. Între cei 20 de membri fondatori s-au aflat Mircea Liviu Goga, Viorel Pîrligras, Victor Martin, Dodo Niţă, Daniel Cristian Dumitru. Revista a şi apărut, pe formatul vechii *CPSF* şi numerotată de la cifra cu care colecţia lui Adrian Rogoz îşi sistase apariţia în 1974. Spre a menaja unele susceptibilităţi venite dinspre redacţia *Ştiinţă şi tehnică* de la Bucureşti, unde în aceeaşi perioadă se pregătea de asemenea reluarea *CPSF* sub denumirea de *Anticipaţia,* revista craioveană şi-a transformat cifra primului său număr, *467,* în titlu, continuând să apară o vreme ca produs al acestei soluţii de compromis. După decretul liberei iniţiative din mai 1990, trei membri ai asociaţiei, Pîrligras, Dodo Niţă şi Daniel Cristian Dumitru, pun bazele editurii SFVA, care a continuat publicarea revistei *467* (12 numere în total), precum şi alte genuri de creaţie SF, roman, bandă desenată, inclusiv o lucrare de sinteză, *Istoria BD din România.* Divergenţe de interese au condus însă, curând, la desprinderea lui Dumitru din echipă, spre a întemeia Editura Cristian. Devalorizarea masivă din 1993 a spulberat aceste iniţiative editoriale, întrerupând desfăşurarea proiectelor începute. Gruparea a fost co-organizator al primelor saloane naţionale BD. În acelaşi an, din ea s-a desprins Asociaţia Bedefililor din România, fondată de Dodo Niţă, Viorel Pârligras, Marian Mirescu şi Cristian Ciomu.

Ars longa...

De vorbă cu pictorul Mihai Mungiu

Raia ROGAC

*Domnule **Mihai Mungiu,** să amintim cititorilor că sunteţi născut într-un sat pitoresc de pe malul Nistrului. Poate că chiar aceste peisaje v-au molipsit de dragostea de pictură… Când aţi conştientizat că aceasta va sta la baza carierei dumneavoastră? Aţi avut o persoană care să vă dea curaj în acest sens?*

N-am avut nicio persoană matură care să mă îndrume, să mă ghideze, pur şi simplu am descoperit într-o bună zi, ca mai toţi copiii, că îmi place să desenez. Tata avea mare înclinaţie spre crearea de lucrări manuale, unele, îmi dau seama cu mintea mea de acum, erau adevărate obiecte de artă. El a rămas orfan de părinţi la şapte ani şi a peregrinat dintr-un orfelinat în altul, unde se punea mare accent pe munca manuală. A ajuns până şi la Bucureşti. Cu toate că părinţii mei erau oameni simpli de la ţară, ei îmi încurajau pasiunea pentru desen, dar evident că sfaturi profesioniste nu aveau de unde să-mi ofere. Eu, însă, cred că ce-ţi este dat de la Dumnezeu, cu timpul se dezvoltă şi asta-i principalul: să-ţi urmezi vocaţia, chiar şi atunci când pentru aceasta trebuie singur să dai din coate, cum spune o vorbă populară. Harul vine de la Dumnezeu şi pentru el trebuie să-I mulţumim Celui de Sus. Satul meu natal este situat pe o câmpie de pe malul Nistrului, nu sunt dealuri şi coline, ca în localităţile de la nord sau centru, dar este un sat frumos şi-mi este drag. Şi acum, când părinţii au trecut în lumea celor drepţi, aproape săptămânal merg la casa părintească, pentru a o menţine în stare bună, pentru a picta, dar şi a mă relaxa. Am început să desenez peisaje din sat încă din şcoală. Din clasa a V-a deja participam la diferite concursuri locale, raionale şi republicane şi ocupam totdeauna locuri premiante.

Să înţeleg că pentru dumneavoastră munca la şevalet e o relaxare?

Da, pentru că este o muncă izvorâtă din suflet, chiar şi în atelier când pictez după diverse schiţe luate din natură sau compoziţii de flori, mă simt bine, mă simt relaxat, am sentimentul de împlinire.

Să revenim la anii de şcoală… Ce rol a avut învăţătorul de desen?

Pentru mine nu prea a avut. De regulă, această disciplină era suplinită de profesori de la alte obiecte: munca manuală, matematică, chiar şi de la educaţia fizică. Am avut diverşi învăţători la desen, de care nu prea îmi amintesc. Cu totul altfel a fost când, după ce am absolvit opt clase, am continuat studiile la Şcoala de Arte „I.E. Repin" din Chişinău, devenită ulterior, după perioada de renaştere naţională, Colegiul de Arte Plastice „Alexandru Plămădeală", autorul cunoscutului monument al lui Ştefan cel Mare şi Sfânt, emblema Grădinii Publice cu acelaşi nume, dar şi emblema capitalei Chişinău.

Pentru admiterea la Şcoala de Arte era un concurs riguros şi de mare selecţie. Aţi trecut din prima?

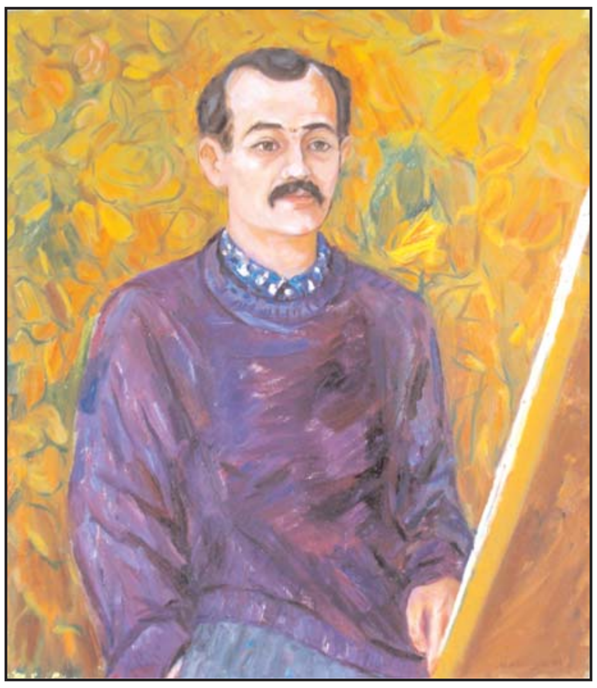
Am trecut din prima pentru că în comisia de admitere era profesorul Ion Stepanov, mai activează şi în prezent, care a intuit că eu voi deveni cu timpul artist plastic şi a stăruit în faţă celorlalţi membri ca să fiu admis. Despre aceasta am aflat, bineînţeles, mult mai târziu, îi sunt recunoscător şi sunt fericit că nu l-am dezamăgit. Pictura m-a ales pe mine, a venit aşa, ca o mană cerească. La Şcoala de Arte „I.E. Repin" din Chişinău, pe lângă profesorul deja amintit, i-am avut profesori şi pe Valeriu Puşcaş şi Ada Zevin.

După absolvire, aţi fi putut urma Institutul de Arte din Chişinău, dar aţi plecat la Kiev. De ce?

În anii '70-'80, secolul trecut, multe instituţii de învăţământ superior din URSS, mai ales în domeniul artelor, îşi deschideau larg uşile pentru admiterea concurenţilor din toate cele 15 republici unionale, iar moldovenii erau solicitaţi în mod special, pentru că erau cuminţi şi ascultători şi după absolvire de multe ori erau angajaţi la muncă, în oraşul de studii, eu fiind unul dintre aceste exemple. Cred că se urmărea completarea sută la sută a studenţilor în instituţiile de învăţământ, pe de o parte, şi a specialiştilor, pe de alta. Să ştiţi că nu regret deloc că soarta mi-a oferit perioada kieveană, au fost ani frumoşi de studii şi muncă, în primul rând pentru că eram *tânăr şi neliniştit.* Kievul este un oraş frumos, un oraş al castanilor şi monumentelor vechi, bine conservate. La Institutului de Arte Plastice din capitala Ucrainei i-am avut îndrumători pe profesorii Platon Beleţchi, Ludmila Mileaeva, Iurii Aseev, Victor Samoilovici, Dina Kolesnikova.

Nu pot să nu vă întreb de ce aţi ales Facultatea de Istoria şi Teoria Artelor şi nu Arte Plastice?

Oferta a fost la această facultate, dar nu am fost privat de posibilitatea de a studia şi practica arte plastice, practic am avut o dublă specializare, care mi-a fost de real folos în carieră. Aşa că, în paralel, în perioada studiilor şi după absolvirea facultăţii, practicam pictura, avându-l de călăuză pe pictorul Mihail Ciucealin, care era venit din Siberia şi care m-a ajutat foarte mult. Din 1986 am început să particip la expoziţii republicane şi unionale. Pentru mine, pictura a fost întotdeauna pe primul plan. Revenind acasă, chiar dacă la început pentru a-mi câştiga pâinea cea de toate zilele a trebuit să accept funcţia de director adjunct la Muzeul Naţional de Artă, pasiunea pentru culori m-a stăpânit permanent, astfel că tot timpul din afara serviciului îl dedicam picturii.

Şi totuşi, ce v-a făcut să reveniţi acasă: dorul de părinţi şi casa părintească, lipsa unor condiţii decente la Kiev sau o ofertă mai atrăgătoare de la Chişinău?

La Kiev am avut condiţii foarte bune, aveam şi locuinţă, mai bune chiar decât ulterior la Chişinău. Pe lângă funcţia de muzeograf, mai eram angajat şi la Uniunea Artiştilor Plastici din Kiev, în calitate de consultant, iar prietenii încercau să mă convingă să nu plec. Dar începuse mişcarea naţională…

Iar o parte dintre fiii rătăcitori, după parabola lui Iisus, reveneau Acasă, la Tatăl…, la casa părintească…

Să ştiţi că chiar aşa a fost. Poate, într-un fel sau altul, şi-a spus cuvântul şi neliniştea pentru siguranţa zilei de mâine, oricum eram pe pământ străin. În plus, mama avea vreo optzeci de ani pe-atunci, voiam să-i fiu alături şi i-am fost încă mai bine de două decenii. Mă credeţi? Nu regret. Cugetul şi inima mi-au cerut să revin de unde am plecat. E legea strămoşească a boţului de humă, vorba lui Ion Creangă. Fiul Daniel s-a născut exact la o sută de ani de la naşterea mamei.

Şi bunica, cea care ducea în spate poverile unui veac de viaţă şi muncă neostenită, a apucat să-şi vadă nepotul?

Da, l-a văzut, bebeluş, s-a bucurat nespus. Mama a trăit 101 ani, fie-i ţărâna uşoară. A născut 16 copii, eu am fost al cincisprezecelea, dar, din cauza războiului, sărăciei, foametei impuse şi secetei, majoritatea au murit la vârstă fragedă, în viaţă până la maturitate am rămas doar trei fraţi. Acum am rămas eu şi fratele mai mare cu 15 ani.

Dintre cei trei fraţi supravieţuitori, numai dumneavoastră aţi ales pictura?

Da. Mai am un nepot de la frate care a mers pe urmele mele: la început a studiat la Colegiul de Arte Plastice „A. Plămădeală" din Chişinău, apoi la Academia de Arte din Kiev, la specialitatea restaurare.

Aveţi dorinţa sau speranţa că fiul vă va moşteni în toate? Inclusiv în alegerea meseriei de pictor?

Eu cred că orice părinte e bucuros să-şi vadă odraslele continuându-i profesia, mai ales când este vorba de vocaţie şi talent. Lui Daniel de la doi ani îi place să deseneze, acum fiind în clasa a doua are şi unele lucrări care au obţinut premiul întâi şi doi la concursuri de pictură. Nici eu, nici soţia nu-l obligăm, îi oferim toate cele necesare pentru desen. Timpul va decide, ca şi în cazul meu. Dacă Dumnezeu îi va hărăzi soarta de pictor, aşa va fi, atelier are deja, îi va fi mai uşor decât mie. El singur, fără multe sfaturi, trebuie să simtă pictura, să se bucure atunci când reuşeşte, să-şi caute propria cale artistică. Are multă fantezie şi asta cred că îl va ajuta foarte mult în viitor.

Genurile în care aţi excelat în pictură sunt peisajul şi natura statică, totuşi, aţi mai cochetat şi cu altele, cum ar fi…

…compoziţiile florale, portretele, nudurile, drept că mai puţine ca în primul caz.

Şi care sunt stilul şi tehnica de realizare?

Practic, mai mult stilul clasic, realist, dar am şi lucrări abstracte. Lucrez pe suport de pânză, carton, mai puţin lemn. Piesele le pictez mai mult în ulei. Nu mă dau în vânt după curentele postmoderniste sau care sunt la modă, ceea ce îmi cere sufletul, aceea fac.

Cum vă alegeţi temele? Sunteţi legat de spaţiu?

Eu nu fac lucrări la comandă, răspund doar unor solicitări individuale, dar şi atunci aleg singur subiectul. Dacă ceea ce caut mă emoţionează, dacă clipa feerică îmi pătrunde în suflet, atunci mă opresc şi pictez, altfel nu mă apuc. Merg des în tabere de creaţie care, de regulă, se desfăşoară în sânul naturii. Aici poţi găsi tot timpul momente unice, pe care natura ţi le oferă gratis, e nevoie doar de dragoste şi dorinţă de a le picta. Uneori chiar şi din troleibuz observ unele peisaje care mă impresionează.

Le păstraţi pe retină sau le fotografiaţi?

Totdeauna port cu mine un blocnotes şi pasteluri, fac schiţe, iar în atelier încerc să le dau viaţă prin tablouri. Uneori folosesc şi aparatul de fotografiat, mai ales atunci când este nevoie de a prinde o clipă fugară. Cel mai mult pictez din natură, totuşi.

Câte lucrări aţi realizat de-a lungul anilor?

Nu-mi place contabilizarea, eu nici măcar în atelier nu ştiu câte lucrări am, există o listă, care ba se lungeşte, ba scade. Am foarte multe lucrări în colecţii de stat şi particulare din Ungaria, Finlanda, Ucraina, Italia, Turcia, SUA etc. Chiar acum pregătesc o expoziţie pentru Ambasada SUA în R. Moldova.

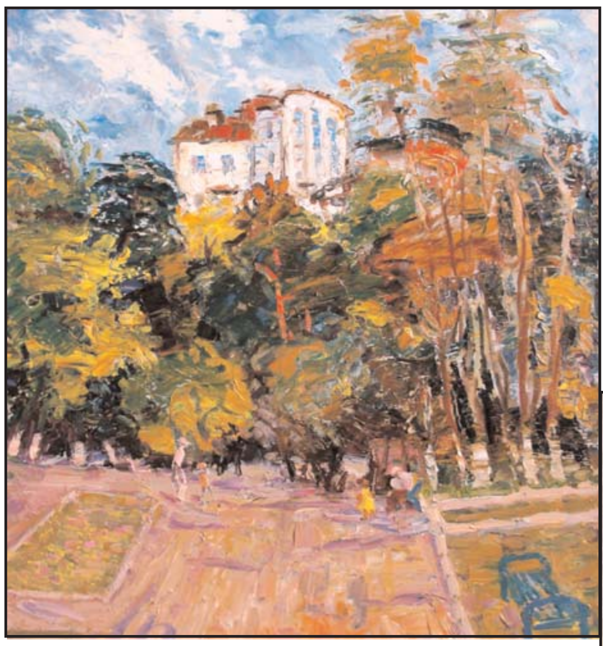
Apropo, sunteţi un bun prieten al ambasadelor străine la Chişinău. Cum aţi reuşit să intraţi în această filieră?

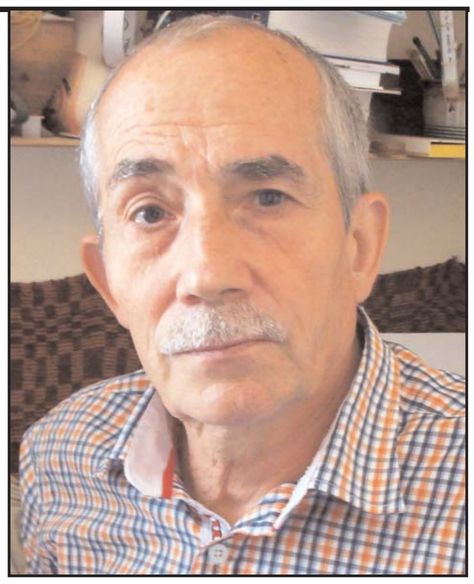
Mai bine zis, ambasadele sunt prietenii mei, îmi solicită cu diferite ocazii expoziţii şi eu nu refuz. Uneori achiziţionează lucrări, alteori eu le dăruiesc. Am avut expoziţii la Ambasada Ungariei, în Turcia prin Ambasada acestei ţări la Chişinău, Ambasada SUA, la Sediul ONU, la Banca Mondială din Chişinău ş.a., dar şi în Parlamentul R. Moldova şi la Sala de Expoziţii „Constantin Brâncuşi" din Palatul Parlamentului din Bucureşti, de asemenea, la Breaza, în cadrul expoziţiei cu genericul *Pictori basarabeni la Breaza* etc.

Vă doresc şi în continuare multă inspiraţie, clipe minunate de har, lucrări frumoase şi împlinirea visurilor de creaţie!

Ars longa...

Mihai Mungiu

Artistul plastic s-a născut la 4 decembrie 1950, în satul Puhăceni, Republica Moldova. Este absolvent al Şcolii de Arte „I.E. Repin” (1970) din Chişinău, actualmente Colegiul de Arte Plastice „A. Plămădeală”, şi al Institutului de Arte Plastice din Kiev (1979), Facultatea de Istoria şi Teoria Artelor.

După obţinerea licenţei a activat aproape două decenii în capitala Ucrainei, în calitate de muzeograf şi critic de artă la Muzeul de Arte. Din 1986 participă activ la expoziţii republicane din Ucraina şi unionale (URSS), devenind în 1989 membru al Uniunii Artiştilor Plastici din această ţară, iar din 1992, odată cu revenirea acasă, prin girul plasticienilor de la baştină, deţine titulatura de membru al Uniunii Artiştilor Plastici din Moldova (UAPM). Aici, pe lângă activitatea de creaţie, o vreme a fost director adjunct al Muzeului Naţional de Artă din Moldova, după care plasticienii i-au încredinţat funcţia de director al Centrului Expoziţional „Constantin Brâncuşi” din Chişinău.

Mihai Mungiu s-a impus plenar în arealul artei plastice naţionale începând cu ultimul deceniu al secolului trecut. Participă cu regularitate la expoziţii naţionale şi internaţionale, personale şi de grup.

O bună parte din lucrările sale îmbogăţesc colecţii de stat şi particulare din R. Moldova, România, Statele Unite ale Americii, Turcia, Ucraina, Rusia, Coreea de Sud, Danemarca, Germania, Israel, Portugalia, Italia etc.

În perioada ucraineană l-a avut ca ghid-îndrumător pe cunoscutul artist plastic Mihail Ciucealin, iar acasă pe artista plastică Ada Zevin care i-a alimentat dragostea faţă de pictura impresionistă franceză şi cea a clasicilor români: Nicolae Grigorescu, Teodor Pallady, Nicolae Tonitza, Corneliu Baba.

Printre genurile care-l pasionează şi pe care le practică frecvent sunt peisajul şi natura statică. În zestrea bogată a acestui artist plastic, vom mai regăsi portrete, lucrări de grafică, compoziţii, pasteluri, puţină acuarelă, care are o dublă menire – de piese individuale şi de schiţe pentru lucrări mai mari în ulei.

Într-una din mărturisiri, plasticianul mi-a spus că dorul de casă, părinţi, peisajul natal, l-au dominat în toţi cei peste 17 ani de şedere la Kiev. Dorul fiind mai puternic decât condiţiile relativ bune pe care le avea în inima Ucrainei, decide să revină în Chişinău, pe valul renaşterii naţionale.

Chiar de la primul contact cu lucrările artistului, poţi descoperi prin ele firea caldă şi uşor romantică a caracterului său. Având predilecţie pentru imagini rustice, cu traista plină de culori şi şevaletul la umăr, colindă sat după sat în căutarea peisajelor care să-i cucerească sufletul şi care să se lase imprimate pe pânză. Ca într-un evantai culege cu sârguinţă magia culorilor de primăvară, vară, toamnă şi iarnă. Denumirea lucrărilor face dovada acestui continuu periplu artistic: *Casă veche la Butuceni, Vedere din Codreanca, Peisaj la Ţigăneşti, Seară la Furceni, Biserica din Ulmu, Mănăstirea Saharna, Biserica de iarnă, Peisaj din Condriţa, Chişinăul vechi, Peisaj la Sechireni, Lacul de la Ulmu, Gospodărie la Butuceni* ş.a. O altă constantă a creaţiei artistului sunt florile – le surprinde în cea mai feerică perioadă de înflorire: *Bujori, Liliac în floare, Levănţică, Flori, Flori de toamnă, Natură statică cu flori, Meri în floare, Irişi* ş.a.

Acestea sunt doar o parte dintre titlurile colecţiei personale, pe care artistul mereu o completează.

În legătură cu aceste aspecte din creaţia plasticianului, criticul de artă Larisa Mihailo remarcă: „Natura în peisajele lui Mihai Mungiu, lumea florilor din compoziţiile statice captivează prin frumuseţea lirică neasemuită, în care se reflectă cu deosebită măsură tristeţea, bucuria, neliniştea şi sărbătoarea, pe care pictorul o creează anume pentru admiratorii săi.”

Se pare că artistul plastic îşi creşte propriul discipol din sânul familiei. Cu vreo şapte ani în urmă, reţineam că mezinul Daniel, de doar doi anişori atunci, mergea pe urmele tatălui: desena pe pereţi, uneori şi pe orice suport de hârtie, aşa cum credea el că-i mai bine. De aceste „expoziţii personale” se bucurau doar părinţii. Actualmente, fiind elev în clasa a doua la Liceul Teoretic cu profil de arte „Elena Alistar” din Chişinău, el a reuşit în mai multe rânduri să obţină primul loc la mai multe concursuri de pictură, desfăşurate la nivel de liceu, municipal şi naţional. Cu certitudine că în viitor poate intra în competiţie şi cu artistul Mungiu–tatăl, care a ţinut să sublinieze într-o convorbire pe care am avut-o recent că sub nicio formă nu-l împinge să se ocupe de pictură, lăsându-l să-şi dea frâu liber imaginaţiei, limitându-se doar la a-i pune la dispoziţie tot necesarul pentru această ocupaţie de suflet, ce poate, cu timpul, să se transforme în una profesionistă.

(Raia ROGAC)

Număr ilustrat cu lucrări de Mihai Mungiu.

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Dan ANGHELESCU – scriitor, Bucureşti
- Ion ANDREIŢĂ – scriitor, Bucureşti
- Dragoş VAIDA – prof. univ., Bucureşti
- Constanţa VAIDA HALIŢĂ – arhitect, Bucureşti
- Victor POPA – elev, Bucureşti
- Ilie POPA – prof. univ., Piteşti
- Mihai VINEREANU – lingvist, SUA
- Tudor NEDELCEA – scriitor, Craiova
- Filofteia PALLY – istoric, Piteşti
- Maria VAIDA – scriitor, Cluj-Napoca
- Marian NENCESCU – scriitor, Bucureşti
- Eufrosina OTLĂCAN – prof. univ., Bucureşti
- Florian COPCEA – scriitor, Drobeta Turnu-Severin
- Ion C. ŞTEFAN – scriitor, Bucureşti
- Lucia PĂTRAŞCU – scriitor, Brăila
- Olimpia POPESCU – profesor, Ploieşti
- Nicolae MELINESCU – publicist, Bucureşti
- Paula ROMANESCU – scriitor, Bucureşti
- Ion PĂTRAŞCU – diplomat, Bucureşti
- Elis RÂPEANU – scriitor, Bucureşti
- Mircea OPRIŢĂ – scriitor, Cluj-Napoca
- Dan D. FARCAŞ – scriitor, Bucureşti
- Raia ROGAC – scriitor, Chişinău